

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

רבינו יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

וגאב"ד עיה"ק ירושלים תובב"א

סעודה שלישית פרשת

בחזקתי תשי"ד

חשבותי דרבי ואשיבה רגלי אל עדתך

- כל הברכות שבהפרשה יתקיימו רק לעתיד לבא • זוהר: לולי השגחת הקב"ה על ישראל, לא היה לנו תקומה בגלות אפילו יום אחד • החרב וכלי זיין של ישראל, הוא כח התורה והתפילה • ההריגות שבזמן הגלות ח"ו נגרם ע"י עונות הדור, ולא מחמת עצם גזירת הגלות •
- הבריונים שלא צייתו לחכמי ישראל, גרמו ההריגות שבחורבן בית שני • יש מצוה לעשות בדרך הטבע, אבל הצלת ישראל הוא מהקב"ה בדרך גם • בעת התחיה יחזרו ההרוגים והקב"ה ינחם את ישראל בכפלים • חתם סופר: לזוהר יותר מן קצת קלקול אצל היראים, מלחשוש על שמד גמור אצל הפושעים • דרך התורה יש לו השפעה עד סוף כל העולם. וכן דרך רשע משפיע אפילו על מקומות הקדושים • אליהו הנביא נמצא בכל דור ומביא ישועות אף שאין רואין אותו •

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת הענין

שנת תשפ"א לפ"ק

יצא לאור ע"י מערכת לשון קדשו

כל הזכויות שמורות ואיסור השגת גבול ידוע © Copyright

הקונטרסים שיצאו בשנים שעברו אין רשות להעתיקם ולהפיצם ושאריות ישראל לא יעשו עֲקֻלָּה, וכבר נאמר וְאֵל תִּשְׁכַּח בְּאַהֲלֵיךָ עֲקֻלָּה (איוב יא, יד).

צו מנדב זיין לרגל א שמחה א יאַרצייט רופט: 1-718-388-5519

★ ★ ★ ★ קלאָר (45 מינוט)

לשון קדשו - קונטרס קצב

קול אוצר יהודא
ברוקלין: 718-298-4641
ארץ ישראל: 072-3333419
16→3→1014

צו הערן די יעקאדינג:
דרוק 1. - פאר קונטרס

192

פאר הערות דרוק 3

ארץ ישראל: 072-3275205

קאנאדא: 438-797-0770

ענגלאנד: 0330-350-3110

לשון קדשו

צענטראלע נומער:

929-522-1515

• ברכת מזל טוב •

הר"ר אשר מענדל כהנא הי"ו

לרגל אירויס בנו עב"ג החתן יוסף לייב נ"י

עב"ג בת הרב יואל צוויבל שליט"א

הר"ר שמחה בונם שווארץ הי"ו

לרגל אירויס בנו עב"ג החתן יעקב אלעזר נ"י

עב"ג בת הר"ר ישראל דוד רוטנער הי"ו

זכות וברכת רביה"ק זי"ע יחול על ראשם, שיזכו לרוות רב נחת דקדושה מכל יוצאי חלציהם בשפע רב עד בלי די

• יהם יעלו לזכרון •

הרה"ח האי גברא רבא, איש האשכולות גדול בתורה ומלא דעת ויראת ה', רוח שפלים החיה וביתו פתוח לרווחה במוב עינו, ינע בתורה ומחדש נפלא, משומרי חומות ירושלים, נאה דורש ומקיים, פה מפיק מרגליות, אדוק ומקושר לרביה"ק זי"ע

הר"ר אהרן משה ז"ל שווארץ

בן הרה"ח ר' מרדכי זאב ז"ל

נפטר כ"ג אייר תש"פ לפ"ק

הרה"ח מחשובי תלמידי רביה"ק זי"ע בעיר סאטמאר, גמול חסד עם החיים והמתים, כל ימיו עסק לטובת הכלל לעשות רצון צדיק, ודבק נפשו במשנתו הטוהרה

מוה"ר דוד מאיר ז"ל ווייס

בן הר"ר קלונימוס קלמן ז"ל

נפטר כ"ח אייר תש"נ

הרה"ח מוכתר בכתר שם טוב, בעל מדות ולב טוב, שמר פיו ולשונו, רחם ומוקיר רבנו, מסר נפשו לחנך צאצאיו לתורה ופעל להעמיד הדת בארץ לא זרוע, ועמד בהרבה נסיונות בתמימות ובוהירות, דבוק בכל נפשו ברכיה"ק זי"ע

הר"ר יוסף חביב ז"ל מאסרי

בן הרה"ח ר' מאיר דוד ז"ל

נפטר ב' סיון תשע"ז לפ"ק

א

קישויות ודקדוקים בפרשת בחקותי

[אם בַּחֲקָתִי תִלְכוּ וְאֵת מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ וְעֲשִׂיתֶם אֹתָם]^א.
זָאֵגַט דער פסוק ווייטער וְנִתְּתִי גְשָׁמִיכֶם בְּעֵתָם, [און] די אַלע ברכות.

ב

דער מדרש זָאֵגַט (ויקרא רבה לה, א), [אם בַּחֲקָתִי תִלְכוּ], הֲדָא הוּא דכתיב (תהלים קיט, נט) חֲשַׁבְתִּי דְרָכִי וְאֶשְׁיבָה רְגְלִי אֶל עֲדָתִיךָ. אמר דוד, בכל יום ויום אני מחשב, לבית פלוני אני הולך, ולדירה פלונית אני הולך. ורגלי מביאות אותי לבית הכנסת ולבית המדרש, [דכתיב וְאֶשְׁיבָה רְגְלִי אֶל עֲדָתִיךָ].

ג

קושיא א

להבין איך היה הוה אמינא לדוד המלך, לילך לבית פלוני ולמקום פלוני

א) שטעלן זיך שוין אַלע מפרשים, עפעס יעדן טאַג האָט ער געקלערט אַרומצוגיין [למקומות שונות]? עפעס אַ הוה אמינא בעולם? "דוד המלך", האָט ער דען געהאַט אַן אַנדערע מַחֲשָׁבָה, נישט נאָר צו גיין לבתי כנסיות ובתי מדרשות. וואָס האָט ער געהאַט צו טון בבית פלוני ובדירה פלונית, וואָס האָט ער געהאַט עפעס אַרומצוגיין אין די הייזער און פאַרשידענע פלעצער, אַנדערש ווי אין בית הכנסת און בית המדרש.

איך האָב [שוין] געזאָגט אַסאַך פֿשִׁטִּים דערויף, נאָר [עתה נבאר] וואָס ס'דאַכט זיך מיר היצטערט [לפרש עוד בזה].

ד

קושיא ב - מתוך הדרוש

ב) [גם צ"ב להבין השייכות מכל זה, אל הפסוק אם בַּחֲקָתִי תִלְכוּ, ולענין הפרשה].

(התירוץ בדברי רבינו, באות קטז)

ה

קושיא ג - מתוך הדרוש

ג) [גם יש להבין דיוק לשון הפסוק אם בַּחֲקָתִי "תִלְכוּ"].

(התירוץ בדברי רבינו, באות קלד)

ו

קושיא ד

בוהר הקדוש מביא לכאן ענין מה שיעצו בלק ובלעם על ישראל, וענין השגחת הקב"ה על ישראל בזמן הגלות. ויש להבין השייכות מכל זה לענין פרשת אם בַּחֲקָתִי תִלְכוּ

דער זוהר הקדוש זאָגט^ב, אַם בַּחֲקָתִי תִלְכוּ, [רבי חייא פתח] עָמִי זָכַר נָא מַה יַּעֲזֵן בְּלָק מֶלֶךְ מוֹאָב אֲמַר לוֹן (שם, ג) עָמִי מַה עָשִׂיתִי לָךְ וּמַה הִלָּאתִיךָ עָנָה בִּי. מַה יַּעֲזֵן בְּלָק מֶלֶךְ מוֹאָב, בְּכִמָּה מְלִין וְעוֹבְדֵין אֲמַר לְשִׁיצָאָה לְכוּ מִמְּלָמָ, וְכִמָּה חֲרָשִׁין אֲתַעֵר לְקַבְלֵיכוּ.

^א כאן המתחיל הריקארדינג.

^ב בוהר הקדוש (בריש פרשתן, דף קיב): אַם בַּחֲקָתִי תִלְכוּ וּגו'. רבי חייא פתח (מיכה ו, ה) עָמִי זָכַר נָא מַה יַּעֲזֵן בְּלָק מֶלֶךְ מוֹאָב וּמַה עָנָה אוֹתוֹ בְּלָעַם בֶּן בְּעוֹר וּגו'. וְכָאָה חוֹלָקָא דְעָמָא דָּא דְמֵאֲרִיָּהוֹן אוֹכַח לוֹן הָכִי, עָמִי זָכַר נָא, אִף עַל גַּב דְּאֲתוֹן סְטָאן מֵאוֹרְחִי, עָמִי אֲתוֹן, דְּלֹא בְּעִינָא לְמַעַבְדַּד לְכוּ עֵוֹבְדֵיכֶון. רבי יצחק אָמַר, וְכָאָה חוֹלָקָא דְעָמָא, דְמֵאֲרִיָּהוֹן אָמַר לוֹן (שם, ג) עָמִי מַה עָשִׂיתִי לָךְ וּמַה הִלָּאתִיךָ עָנָה בִּי. מַה יַּעֲזֵן בְּלָק מֶלֶךְ מוֹאָב, בְּכִמָּה מְלִין וְעוֹבְדֵין אֲמַר לְשִׁיצָאָה לְכוּ מִמְּלָמָ, וְכִמָּה חֲרָשִׁין אֲתַעֵר לְקַבְלֵיכוּ.

עבודה די ארבעט פון בלקין מיט בלעסן, די תרשין און די קסמים וואס זיי האבן געטון, און הקדוש ברוך הוא האט מציל געווען.

ז

זאגט דער זוהר הקדוש, מ'זאל נישט מיינען אז חלילה ווען אידן זענען אין גלות, אז חלילה האט מען מסלק געווען די השגחה. ס'זעט עפעס אזוי אויס - אז מ'איז נעצב בגלות - חלילה ווי א סילוק השגחה.
זאגט דער זוהר הקדוש, ס'איז נישט אזוי:

ווען ס'זאל חלילה זיין א סילוק השגחה, העט מען חלילה [אפילו] איין טאג נישט גיווען קיין תקומה געהאט אין גלות, בין העמים.

[גאר] ס'איז א השגחה תיירה וואס אידן בלייבן, שיה אחת בין שבעים זאבים.²

ער איז דערין מאריך דער זוהר הקדוש א גאנץ אריכות אין דעם, 'פארנט' פון די סדרה.

ח

(ד) לכאורה איז נישט צו פארשטיין וויאזוי דאס קומט עפעס אהער צו אם בחקתי תלכו, וואסערע שייכות דאס האט דא אהער, דעם גאנצע אריכות הענין.

ט

חקדמה לקושיא ה-ו

מצינו כאן ג' בחינות בהפסוק. [א] ונפלו לפניכם לחרב, ופירש"י חרב איש ברעהו.

[ב] וירדפו מכם חמשה מאה וגו'. [ד] ונפלו איביכם לפניכם לחרב, ופירש"י שלא כדרך הארץ

ס'שטייט דא ווייטער (בפסוק ח-ה): ונתתי שלום בארץ וגו' וחרב לא תעבר בארצכם.

נאכדעם שטייט [וירדפתם את איביכם] ונפלו לפניכם לחרב.

אמר רבי יוסי, אמר לון קודשא בריך הוא לישראל, זכור נא. ווי דאנן צווחין בכל יומא, וגענין וככינן זכור ה' מה היה לנו (איכה ה, א), זכור ה' לבני אדום (תהלים קלו, ז), ולא בעי לאשגחא עלנא. הוא אמר לן בכעו זכור נא, אין נא אלא לשון בעותא, ואנן לא אשגחנא ביה, כגונא דא אנן צוחין זכור ה' מה היה לנו, זכור ה' לבני אדום, זכור עדתך קנית קדם (תהלים עד, ב), זכרני ה' ברצון עמך (תהלים קו, ד), ולא בעי לאשגחא עלן.

רבי יהודה אמר, ודאי קודשא בריך הוא אשגח עלן תדיר, ודכיר לן. אי לאו דאיהו אשגח בהו בישראל ודכיר לון, לא יקומון חד יומא בגלותא, הדיא הוא דכתיב (בפרשתנו כו, מד) ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם [לא מאסתם ולא געלתם לכלתם להפר בריתי אתם] וגו', קודשא בריך הוא לא עביר לן כעובדנא.

תא חזי, 'בקסם' הוה בלק רב מכל חסימין, ובלעם 'בנחש'. ועל דא בשעתא דבעא בלק לאתחברא עמיה, מה כתיב, ויכלו זקני מואב מדון 'וקסמים' בידם (בלק כב, ז). (ובלעם עובדו 'בנחש'). תא חזי, במלה דפומא הוה בלעם רב מכל תרשין דעלמא, ובאסתכלותא דההוא נחש הוה ידע לכונא שעתא. ועל דא בעא בלק לאשקלא מלה (ס"א כלא), קסם ונחש. אמר ליה קודשא בריך הוא, רשע, הא קדמוך בני. עובדא אית בגווייהו, דכל סטריין בישין וזינין בישין ותרשין דעלמא לא יכלין לקרבא בהדיהו, דכלהו ערקין מקמיה וכו'. כיון דאשגח ההוא רשע בהאי, אמר (שם כג, כג) כי לא נחש' ביעקב ולא 'קסם' בישראל. מאי טעמא, ה' אללקיו עמו ותרוצת מלך בו (שם, כא).

ועל דא עמי זכר נא, בכעו מזיכור, הוה דכירין ההוא זמנא דאתחברו בלק ובלעם לשיצאה לכו, ולא זכילו, דאנא אחידנא ככו באבא דאחיד בקריה ולא שביק ליה בידא דאחרא וכו'. וכל דא אמאי, למען דעת צדקות ה', כל אינון צדקות דעבדנא לכו בזמנא דאתון אחידן בי, ולא שביקנא מלה דעלמא לשלטא בכו, ורוגזא דלעילא ותתא וזינין בישין לא יכלין לקרבא בכו.

² לשון המורגל בספרים. ומקורו בתנחומא תולדות (סימן ה): אדריאנוס אמר לרבי יהושע, גדולה הכבשה העומדת 'בין שבעים זאבים' אמר ליה גדול הוא הרועה שמצילה ושומרת.

ובגמרא יומא (טו:): זו היא גבורת גבורתו של הקב"ה, שכובש את כעסו שנותן ארץ אפים לרשעים, ואלו הן גוראותיו, שאלמלא מוראו של הקב"ה היאך 'אימה אחת' יכולה להתקיים בין האומות.

³ פירוש: 'בתחילת' הסדרה.

וְרָדְפוּ מִכֶּם חֲמֹשֶׁה מֵאָה, וּמֵאָה מִכֶּם רִבְבָּה יִרְדְּפוּ.
נֶאֱכָדְעַם שְׁטִיט נֶאֱכָאמָאֵל, וְנִפְּלוּ אִיבֵיכֶם לִפְנֵיכֶם לְחָרֵב.

,

ביים ערשטן [וּנְפָלוּ] זאָגט רש"י, איז טייטש [דער] וְנִפְּלוּ לִפְנֵיכֶם לְחָרֵב, זאָגט רש"י וְנִפְּלוּ לִפְנֵיכֶם לְחָרֵב אִישׁ בְּחָרֵב רַעְהוּ, דער לְחָרֵב איז פֿאַרדעם, [ווייל] 'זיי' [אִיבֵיכֶם] וועלן פֿאַלן לְחָרֵב, 'צווישן זיך' וועלן זיי זיך אויס'הרג'נען.
דערנאָכדעם זאָגט ער [בפסוק] וְרָדְפוּ מִכֶּם חֲמֹשֶׁה מֵאָה וּמֵאָה מִכֶּם רִבְבָּה יִרְדְּפוּ.
נֶאֱכָדְעַם זאָגט ער נֶאֱכָאמָאֵל וְנִפְּלוּ אִיבֵיכֶם [לִפְנֵיכֶם] לְחָרֵב, זאָגט רש"י, וְנִפְּלוּ אִיבֵיכֶם לִפְנֵיכֶם לְחָרֵב, [שיהיו נופלים לפניכם] שלא כדרך הארץ.

יא

קושיא ה

מוז מען פֿאַרשטיין, ס'שטייט עפעס דריי בחינות שטייט דאָ, דריי מָאֵל אין פסוק.

יב

ויש להבין דאס כבר אמר שיפלו חרב איש ברעהו, אם כן מה צורך עוד לדרוש אחרים חמשה מאה ומאה רבבה (ה) איין מָאֵל שטייט גאָר אַז חָרֵב אִישׁ בְּרַעְהוּ, מילא דאָרף דאָך קיינער נישט 'נאָכיאָגן', זיי וועלן צווישן זיך אַליין [אויס'הרג'נען].
נֶאֱכָדְעַם שְׁטִיט 'וְרָדְפוּ מִכֶּם' חֲמֹשֶׁה מֵאָה.
לכאורה אַז זיי וועלן צווישן זיך אַליין, וואָס ברויך מען האָבן די חֲמֹשֶׁה, וואָס ברויך זיי 'נאָכיאָגן', אַז זיי מאַכן [און] זיי טוען עס אַליין, אָן אַ דעם.
(ראה עוד הוספת קושיא בענין זה, בקושיא ז)

יג

קושיא ו

גם צ"ב הכוונה בבחינה ג' שיפלו שלא כדרך הארץ, הלא גם בחינות הקודמות שהם שלא כדרך הטבע נֶאֱכָדְעַם [שטייט] נֶאֱכָאמָאֵל וְנִפְּלוּ אִיבֵיכֶם, שלא כדרך הארץ.
(ו) וואָס הייסט שלא כדרך, [והלא מה שאמר לעיל מיניה] דאָס אַליין איז דאָך אויך "שלא כדרך", [אז] חֲמֹשֶׁה מֵאָה וּמֵאָה רִבְבָּה יִרְדְּפוּ. וואָס זאָגט ער נֶאֱכָאמָאֵל [וְנִפְּלוּ אִיבֵיכֶם לִפְנֵיכֶם לְחָרֵב], איז דאָ אָן איבעריגער פסוק [שיפלו שלא כדרך הארץ], מוז ער דאָך עפעס מיינען [להוסיף בזה גם] עפעס אַנדערש, עפעס אָן אַנדערע זאָך.

יד

קושיא ז - מתוך הדרוש

(ז) [גם צ"ב דהלא בזמן שישאל עושין רצונו של מקום, אין צריכין כלל לכלי זיין, ולא לדרוש אחרי האויבים, וכמו שיהיה לעתיד בזמן השלימות, ואם כן למה הזכיר כאן כלל ענין חרב ורדיפה].
(הקושיא בדברי רבינו באורך, באות מג-מח)

^ה ברש"י שם: [וּנְפָלוּ] לִפְנֵיכֶם לְחָרֵב. אִישׁ בְּחָרֵב רַעְהוּ: וְרָדְפוּ מִכֶּם. מִן הַחֲלָשִׁים שִׁבְכֶם, וְלֹא מִן הַגְּבוּרִים שִׁבְכֶם: חֲמֹשֶׁה מֵאָה, וּמֵאָה רִבְבָּה. וְכִי כֹךְ הוּא הַחֲשֹׁב, וְהֵלֵא לֹא הִיָּה צִרִיךְ לֹמַר אֵלֶּא מֵאָה מִכֶּם שְׁנֵי אֲלָפִים יִרְדְּפוּ. אֵלֶּא אֵינִי דוֹמָה מוֹעֲטִין הָעוֹשִׂין אֶת הַתּוֹרָה, לַמְּרוֹבִים הָעוֹשִׂין אֶת הַתּוֹרָה: וְנִפְּלוּ אִיבֵיכֶם [לִפְנֵיכֶם לְחָרֵב] וְגו'. שִׁיחֵיו נּוֹפְלִין לִפְנֵיכֶם שְׁלֹא כְּדֶרֶךְ הָאָרֶץ:

טו

קושיא ח - מתוך הדרוש

(ח) [ועוד צ"ב באומרו ונפלו לפניכם "לחרב", דהא לעיל מיניה כתיב וחרב לא תעבר בארצכם, ודרשינן אפילו חרב של שלום, וא"כ האיד אמר אחר זה שיפלו אויביכם "לחרב", דמשמע שילכו אחריהם בחרב].

טז

קושיא ט - מתוך הדרוש

(ט) [והנה שם בפסוק וחרב לא תעבר בארצכם, מתרגם אונקלוס ודקמלין בחרבא "לא יעידון" בארעבון. וקשה טובא, דהלא לשון לא יעידון פירושו שלא יסורו, וא"כ משמע שאמר שלא תסור ח"ו חרב מן הארץ, וזהו להפוך ממשמעות הפסוק, דבקרא כתיב "לא תעבר" בארצכם, דהוא לשון ברכה, והוא תירגם "לא יעידון" בארעבון].

יז

חקדמה להמשך הדרוש

כל הברכות שבפרשה זו יתקיימו רק לעתיד לבא

דער אמת, די גאנצע פרשה גייט דאך אויף לעתיד, אזוי ווי דער רמב"ן זאגט¹. דאס איז נאכנישט מקויים געווארן די אלע ברכות וואס זיי שטייען אין פסוק [בפרשת בחקותי]. [כי אף בימי דוד נאמר] רק בדבר אוריה², ס'איז אלץ נאך געווען עפעס אַ חטא געווען. דעס וועט נאך זיין לעתיד, נאך ביאת המשיח.

יח

עקסטער זעט מען דאך אין דברי חכמינו ז"ל אויך אזוי, אזוי ווי איך האב נעכטן [בסעודת ליל שב"ק] נאכגעזאגט דעם מדרש³ [על הפסוק] וְעַץ הַשָּׁדָה יִתֵּן פִּרְיוֹ, ס'וועט זיין [בכל האילנות] טעם עצו ופריו שוה, [וואס] דאס וועט דאך אויך הערשט זיין [נאך] לעתיד.

און [עוד דרשן] בכל יום יתן פירות, אז יעדן טאג וועט וואקסן פרישע פירות, [שזה ג"כ יתקיים רק לעתיד].

¹ בגמרא תענית (דף כב): תנו רבנן, חרב שאמרו [שגזרין עליו תענית], אינו צריך לומר חרב שאינו של שלום, אלא אפילו חרב של שלום וכו'. וחרב לא תעבר בארצכם, מאי חרב, אילימא חרב שאינה של שלום, והכתיב ונתתי שלום בארץ, אלא אפילו של שלום.

² ברמב"ן (כו, יב): ודע כי לא השיגו ישראל מעולם לברכות האלה בשלמותן, לא הרבים ולא היחידים מהם, שלא עלתה זכותם לכך, כמו שאמרו (מ"ק טז): על דוד וכו' רק בדבר אוריה החתי [ונדלהלן]. ועל כן תמצא לרבותינו ז"ל שיוכירו בפסוקים האלה לעתיד לבוא, מלמד שתינוק מישראל 'עתיד להיות' מושיט וכו' (תורת כהנים ב, ב), עתיד הקב"ה לטיל עם הצדיקים לעתיד לבוא (שם ג, ג), כי לא נתקיים, אבל יתקיים עמנו בזמן השלימות.

³ במלכים א' (טו, ה): אֲשֶׁר עָשָׂה דָּוִד אֶת הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי ה', וְלֹא סָר מִכָּל אֲשֶׁר צִוָּהוּ, כֹּל יְמֵי חַיָּיו, רק בדבר אוריה החתי. ועל זה אמרו בגמרא שבת (נו): אמר רב, כי מעיינת ביה בדוד לא משכחת ביה בר מדאוריה, דכתיב רק בדבר אוריה החתי.

ובגמרא מועד קטן (טז): שהיה [דוד בשעת מלחמה] זורק חץ ומפיל שמונה מאות חלל בפעם אחת, והיה מתאנח על מאתים, דכתיב (דברים לב, ל) אִיכָה יְרֵדָה יְרֵדָה אֶחָד אֶלְף, יצתה בת קול ואמרה רק בדבר אוריה החתי. [נועין אריכות בזה להלן בהדרוש].

⁴ בתורת כהנים כאן (א, ד-ה) וילקוט שמעוני (רמז תרעב): וְעַץ הַשָּׁדָה יִתֵּן פִּרְיוֹ. לא כדרך שהיא עושה עכשיו, אלא כדרך שעשתה בימי אדם. ומנין אתה אומר שהעץ עתיד להיות ניטע ועושה פירות בן יומו, תלמוד לומר (ההלים קא, ד) וְכָר עֵשֶׂה לְנִפְלְאוֹתָיו, ואומר (בראשית א, יא) עֵץ פֶּרִי עֵשֶׂה פֶּרִי לְמִינוֹ, מלמד שבו ביום שניטע בו ביום עשה פירות. ומנין שאף העץ עתיד להיות מאכל. תלמוד לומר (שם) עֵץ פֶּרִי, אם ללמד שעושה פירות הרי כבר נאמר (שם) עֵשֶׂה פֶּרִי, אם כן למה נאמר עץ פֶּרִי, אלא מה פרי מאכל, אף העץ עתיד להיות מאכל. ומנין שאף אילני סרק עתידין להיות עושים פירות, תלמוד לומר וְעַץ הַשָּׁדָה יִתֵּן פִּרְיוֹ.

יט

און [וכן בפסוק] וְהִקְמַתִּי אֶת בְּרִיתִי אִתְּכֶם זָאֵגֶט אויך [דער תורת כהנים] - אַזוי ווי רש"י טייטשט' - [זו] בְּרִית חֲדָשָׁה [שלא תופר], נישט אַזוי ווי דער ערשטער ברית פון מתן תורה וואָס ס'איז הוּפּר געוואָרן [בענוות], נאָר אַ בְּרִית חֲדָשָׁה [שלא תופר עוד]. דאָס וועט דאָך אויך הערשט זיין [נאָר] נאָך ביאת המשיח.

כ

אַזוי די גאַנצע פרשה דאָס איז אויף דעמאָלטס, [אשר באמת אין אתנו יודע עד מה איך שיהיו דברים אלו עד שיהיו לעתיד], אָבער אף על פי כן מוז מען [דאָך] פאַרשטיין די פסוקים, אַזוי ווי געוויינטליך [כמו שצריכין להבין שאר כל הפסוקים].

כא

קושיא י' - קושיית התוספות

חז"ל למדו דמדה טובה מרובה ממדת פורעניות חמש מאות פעמים

דאָ איז דאָך דאָ תוספות'ס קשיא, ס'איז ידוע.

תוספות פרעגט אין סוטה, די משנה זאָגט^א מדה טובה מרובה ממדה פורעניות ת"ק פעמים, [דכמדת פורענות כתיב] (יתרו כ, ד) פֿקֶד עֲזֹן אָבֶת עַל בָּנִים עַל שְׁלֹשִׁים וְעַל רַבָּעִים, איז 'פיר' דורות, [ובמדה טובה כתיב] (שם, ה) וְעֵשָׂה חֶסֶד לְאֶלְפִים לְאַהֲבִי, דאָס איז 'צוויי טויזנט' דורות. לערנט מען [ארויס, אז] מדה טובה איז מרובה על מדה פורעניות ת"ק פעמים^ב.

כב

והקשו התוספות, דאם כן למה כאן במדה טובה מצינו רק וְרָדְפוּ מִכֶּם חֲמִשָּׁה מָאָה וּגו', והלא במדת פורעניות מצינו בפרשת האזינו איִכָּה יִרְדָּף אֶחָד אֶלֶף, שהוא הרבה יותר

י) פרעגט תוספות^ב, איך זעה דאָך דאָ גאָר פאַרקערט, פאַרקערט אַז מדת פורעניות איז מרובה [ח"ו. שהרין] ביי פורעניות שטייט (האזינו לב, ל) איִכָּה יִרְדָּף אֶחָד אֶלֶף וּשְׁנַיִם יָנִיסוּ רַבָּבָה, און דאָ [בפרשת בחקותי אצל מדה טובה] שטייט נאָר וְרָדְפוּ מִכֶּם חֲמִשָּׁה מָאָה און מָאָה [ירדפון] נאָך רַבָּבָה, דאָס איז נאָך ווייניגער^א, חֲמִשָּׁה מָאָה וּמָאָה רַבָּבָה, און דאָרט שטייט אֶחָד אֶלֶף וּשְׁנַיִם יָנִיסוּ רַבָּבָה.

^א ברש"י (כז, ט) [ומקורו בתורת כהנים]: וְהִקְמַתִּי אֶת בְּרִיתִי אִתְּכֶם, ברית חדשה, לא כברית הראשונה שהפרתם אותה אלא ברית חדשה שלא תופר, שנאמר (ירמיה לא, ל-לא) וְכָרַתִּי אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל וְאֶת בֵּית יְהוּדָה בְּרִית חֲדָשָׁה, לא כברית וגו'.

^א תוספתא (ריש פרק ד סוטה) הובא בקצרה שם בתוספות סוטה (יא. ד"ה מרים).

וד"ל התוספתא: אין לי אלא מדת פורעניות שבמדה שאדם מודד בה מודדין לו, מדת הטוב מנין, אמרת מרובה מדת הטוב ממדת הפורענות על אחת מחמש מאות, במדת הפורענות כתוב עֲזֹן אָבֶת עַל בָּנִים וְעַל בָּנֵי בָנִים עַל שְׁלֹשִׁים וְעַל רַבָּעִים, במדת הטוב כתוב וְעֵשָׂה חֶסֶד לְאֶלְפִים, הוי אומר מרובה מדת הטוב ממדת פורענות על אחד מחמש מאות. - [והובא זה ברש"י פרשת יתרו (כ, ו)].

^ב כי כ' אלפים הם ת"ק פעמים ד'.

^ב בתוספות סוטה (יא. ד"ה): ולעולם מדה טובה מרובה ממדת פורענות. ואם תאמר הא מצינו מדת פורענות גדולה ממדת טובה, דכתיב איִכָּה יִרְדָּף אֶחָד אֶלֶף וּשְׁנַיִם יָנִיסוּ רַבָּבָה, גבי מדת פורענות. וגבי מדה טובה כתיב וְרָדְפוּ מִכֶּם חֲמִשָּׁה מָאָה. - ויש לומר דעיינן גבי מדת פורענות מימינו ברדיפה, ולא בהריגה, אבל הכא דכתיב וְרָדְפוּ מִכֶּם חֲמִשָּׁה, סיפא דקרא וְנָפְלוּ אִיבִיכֶם לַפְּנִיכֶם 'לחַרְב'. - מספר הישר. - [ועיינן עוד מזה בדעת זקנים לבעלי התוספות, כאן בפרשת].

^י דלא רק שאין המדה טובה, ואף לא בהשוואה, אלא הוא עוד פחות מזה. ועיינן להלן (בהערה יט) בדברי האור החיים הק' (ד"ה וכלל גדול).

כג

תירוץ התוספות - על קושיא י

והתוספות עצמן תירצו, כי בפרשת האוינו מיירי בסתם רדיפה, ולא בהריגה, וכאן מיירי בהריגה, ונמצא דשפיר מדה טובה מרובה גם בכאן

ענטפערט תוספות, דעס, די רדיפה פון איינע 'ירדף' אַחַד מיינט נישט הריגה, ס'איז נאָר אַ פֿשוט'ע רדיפה, און דער 'ירדפו' מִכֶּם חֲמִשָּׁה מֵאָה דאָס מיינט מען טאַקע הריגה. איבערדעם איז 'דאָס' מער [דהמדה טובה מרובה מהמדת פורענות], כּאָטשיג ס'איז ווייניגער אין חשבון. - אַזוי ענטפערט תוספות.

כד

קושיא יא - קושיית האור החיים על תירוץ התוספות

אמנם באור החיים הק' הקשה על תירוץ התוספות, דהלא אמרו בנמרא דדוד המלך הרג מהם שמונה מאות אנשים בחץ אחד, והתאנה על שני מאות שחסר לו ממנין אלף, שהרי בהם כתיב איכה ירדף אַחַד אֶלֶף. ומוזה מוכח דגם בפרשת האוינו הפירוש הוא לענין הריגה, דהא אצל דוד המלך היה ענין הריגה

(יא) דער אור החיים הקדוש די וואָך^ט, פרעגט ער האַרב [על תירוץ התוספות].

[דהנה] חכמינו ז"ל זאָגן^ט ביי דוד המלך, ער האָט גע'הָרְג'עט שְׁמֹנֶה מֵאוֹת חָלָל [בפעם אחת], אַכט הונדערט, והיה מְתַאֲנֵחַ על שני מאות [יותר מזה שלא הרגם, ווייל] ס'שטייט איינע ירדף אַחַד "אֶלֶף", און ער איז נישט צוגעקומען צו קיין "אֶלֶף", נאָר [צו] שְׁמֹנֶה מֵאוֹת. האָט מען אים גיענטפערט רק בְּדָבָר אוֹרִיָּה, אוֹרִיָּה הַחַתִּי, אַז דער חטא פון אוֹרִיָּה הַחַתִּי^י האָט דאָס גורם געווען אַז ס'האָט געפֿעלט די שני מאות. נו האָט ער דאָך מְתַאֲנֵחַ געוועזן אויף דעם, אַז דאָרט שטייט אַחַד "אֶלֶף", און ער האָט נאָר גע'הָרְג'עט [ח' מאות, און] דאָרט איז דאָך געווען "הריגה", איז דאָך אַ ראיָה אַז דער פסוק איינע ירדף אַחַד אֶלֶף מיינט מען הריגה, וואָרן [עובדא דדוד שהפיל ח' מאות] דאָס איז דאָך געווען הריגה, און ער האָט אויף דעם מתאנה געווען. אַזוי פרעגט דער אור החיים הקדוש^{יח}.

כה

תירוץ האור החיים - על קושיית התוספות (קושיא י)

ולזה מתרץ האור החיים הק' קושיית התוספות באופן אחר, דכאן מיירי ברדיפת החלשים שבשיראל, ושם מיירי ברדיפת הגבורים שבאומות

על כן, איבערדעם ווענדט ער אָפּ דעם תירוץ פון תוספות, און ער ענטפערט אַן אנדערן תירוץ^ט.

^ט באור החיים הק' (כו, ח) הביא דברי התוספות בסוטה, ואח"כ כתב וז"ל: וקשה לי על דבריהם ז"ל ממה שאמרו במסכת מו"ק וכו' (כדהובא לעיל בסוף הערה ח) והיה מתאנה על מאתים דכתיב איכה ירדף אַחַד "אֶלֶף" וכו'. ולדברי התוספות דמה שאמר הכותב איכה ירדף אַחַד אֶלֶף מדבר ברדיפה בלא הריגה, למה היה מתאנה דוד על שלא היה הורג אלף וכו', הלא פסוק זה אינו מדבר בהריגה. (ותירוץ מובא להלן בהערה יט).

^{טז} בגמרא מועד קטן (טז:). וכדהובא לעיל בסוף הערה ח.

^{יז} שגרם דוד להפילו במלחמה, כמבואר בשמואל ב' פרק יא.

^{יח} וכן הביא קושיא זו במהרש"א (סוטה יא.) וז"ל: יש מקשים בזה מהא דאמר במועד קטן פרק ג', והיה עורר חניתו על ח' מאות חלל ומתאנה על מאתים שלא הרג אלף, כדכתיב איכה ירדף אחד אלף, ואמאי היה מתאנה, הא לא הוי התם רק רדיפה בעלמא וכו'. עיין בחזקוני (האוינו לב, ל). [היינו דהחזקוני נחית לתרץ קושיא זו, ולכן מפרש דשם מיירי באחד המיוחד שבאומות, והוא ג"כ כתי' האוה"ח הק' דלהלן].

^{יט} באור החיים הק' (שם) בתירוץ: אשר על כן נראה דבין פסוק ירדפו מִכֶּם חֲמִשָּׁה מֵאָה, בין פסוק איכה ירדף אַחַד אֶלֶף, אינו מדבר אלא בהריגה, ומה שהקשו ז"ל נראה לתרץ על פי מה שאמרו בתורת כהנים וז"ל [וירדפו] מִכֶּם, מן החלשים שבכם, ולא מן הגבורים שבכם, עד כאן. יש לדקדק למה כפל לומר ולא מן הגבורים, אלא הכוונה היא שבא לשלול שלא לפרש בדבריו שרצונו לומר 'אפילו' מן החלשים, לזה פירש לא מן הגבורים.

[ווייל] ס'שטייט אין תורת כהנים^כ, וְרָדְפוּ "מִפֶּס" מיינט מען מן החלשים שבכם, פון די שוואַכע [הוא חמשה מאה, ומאה רבבה]. אָבער די גבֹוּרִים [מישראל ירדפו הרבה יותר].
[ומה שאמר איכה יִרְדְּפוּ] "אָחָד" אָלֶף, מיינט מען אחד המיוחד, דער גרעסטער גבֹוּר.
[און] דוד המלך איז דאָך אַויכעט געווען אָנגערופן געווען [אחד המיוחד שבישראל], איבערדעם האָט ער מתאנח געווען [על שלא הרג עד אלף ברדיפה אחת].
אזוי זאָגט ער אַ תירוץ^{כא}.

כו

קושיא יב - אַף לִפִּי תִירוֹן הָאוֹר הַחַיִּים הֵק'

למה התאנח דוד רק על שוה בשוה ממה שנאמר אצל רדיפת האומות, ולא על ת"ק פעמים ככה. ואם הבין שיש איוה פגם, א"כ למה התאנח על אלף אחד

(יב) [נאָר] ס'איז נאָך אַלֶף קֶשֶׁה, נו איז דאָך נישט קיין "שְׁנַיִם" [שלא היה לו לדוד להתאנח רק על "שני מאות" שחסרו לו, ווייל] ס'מוז דאָך זיין [מדה טובה מרובה] אחד מת"ק [וא"כ היה לו להתאנח על שלא הרג "חמש מאות אלף" בפעם אחת].

על כל פנים זאָגט ער [באור החיים הק'], ליישב כי היה דוד מהתאנח על חשבון של] גראַד אויף גראַד, [דלכל הפחות היה ראוי שיהיה "בהשוואה" כמו במדת פורעניות]^{כב}.
אָבער דאָס איז אויך נאָך שווער צו פאַרשטיין, איז ווייטער שווער, מ'פאַרשטייט ווייטער נישט, נו פאַרוואָס טאָקע [התאנח רק] גראַד אויף גראַד, די מדה מרובה איז דאָך ת"ק [פעמים יותר, ואם בפורעניות הוא שירדוף אחד אלף, א"כ במדה טובה צ"ל שירדוף אחד את ת"ק אלף].

אלא מאי איז עפעס דאָ אַ טעם, אַז ער האָט נישט געקענט פאָדערן ת"ק פעמים מער, [אם כן] מוז דאָך עפעס שוין זיין אַ חילוק. און אַז ס'איז דאָ אַ חילוק, נו פון וואָנעט ווייסטו אַז גראַד אויף גראַד יא, אפשר דאָס אויך נישט. וואו איז דער מקור פון 'דעם'.

אלא מאי [דהדרין לכלין דאמרינן] מדה כנגד מדה, [פירוש דמדה טובה 'מרובה' כנגד מדת פורענות], איז דאָך עס ווידער נישט 'דעס', איז דאָך עס ווידער נישט דאָס, [שלא היה חסר לו רק מאתיים, אלא היה צריך להיות מרובה בת"ק פעמים]. וואו געפינט מען דאָס [שיש ענין להיות בהשוואה, שהרי מצינו] נאָר אחד מת"ק פעמים.

ועל פי הדברים הללו לא קשה, כי בפסוק זה לא הזכיר אלא ברכת החלשים שבישראל, שירדפו חמשה מאה וגו', וחלשים כיוצא בהם באומות העולם אינם אפילו עורכי מלחמה. ומה שאמר הפסוק איכה יִרְדְּפוּ אָחָד אָלֶף, מדבר בגבֹוּרִים, ואומרו "אָחָד" נחזקין לומר המיוחד שהוא הגבור. ולא הוצרך לומר הדרגה זו בישראל, כי ילמוד ממדת פורענות, שהרי מדה טובה מרובה.

ומעתה שני דברים צוה ה' הטוב לעמו ישראל, הא' לא הגביל בה שיעור, והם גבורי ישראל, ועליהם הוא אומר בפסוק הראשון וִירְדְּפוּם אֶת אֲיִכֵּיכֶם וְנִפְּלוּ וגו' לְחֶרֶב, ואם נפשך עגמה עליך לדעת שיעור, צא ולמד מפורענות שנאמר איכה יִרְדְּפוּ אָחָד אָלֶף.

וכלל גדול הוא, כי מדה טובה גדולה ממדת פורענות, ולפחות בְּהִשְׁוָאָה, כמו שהוכיחו התוספות ז"ל (בסוטה שם ד"ה מרים) מההיא שאמרו (תגינה ה:) כל העוסק בתורה יום אחד בשנה מעלה עליו הכתוב כאילו עסק כל השנה, והוכיחו מהאמור בפרשת מרגלים (שלה יד, לה) אשר תרתם את הארץ יום לשנה וגו'. הרי שאין הכרח להיות גדולה, אלא שלא תמצא פחותה ממנה בענין, בהכרח תתחייב לומר שאחד מישראל יהרג אלף לפחות. ולזה היה דוד מתאנח על תשלום האלף, כדי שלא תהיה מדת פורענות מרובה, כי דוד היה אחד המיוחד.

^כ וכן הוא ברש"י, הובא לעיל בהערה ה.

^{כא} וכעין זה כתב ההפלאה בפנים יפות כאן, והזכירו רבינו בס"ג בהר בחוקתי תשט"ז.

^{כב} וכמבואר בדברי האור החיים הק' המובא לעיל (בהערה טו, ד"ה וכלל גדול).

ישוב הקושיות

הקדמה ל'ישוב קושיא' י - לתרין קושיית התוספות (לדרכינו)
(עד אחר אות לח)

נאָר מיר דאָכט זיך אַז דברי התוספות זענען שְׁרִירִין וְקִמִּין, דברי התוספות זענען אָמֶת וְיָצִיב [ולא קשה קושיית האור החיים הק']. (וכדיבאר להלן מן אות מ).

כח

עפעס [דערפון]^{כז} האָב איך שוין אַמאָל געזאָגט, אַז דער עיקר קשיא, אַז איך וויל פאַרענטפערן תוספות'ס קשיא, דאָרף איך נישט אויסקומען צו דעם [לתירוץ של האור החיים הק'], צו זאָגן [אַז] מ'רעדט דאָ מן הַחֲלָשִׁים.

כט

[דהנה] לעולם קען איך דאָך זאָגן - ווי מ'זאָגט אייביג - אַז די מלחמה [פון] וְרָדְפוּ מִכֶּם חֲמִשָּׁה מָאָה, מיינט די מלחמה [אין הכוונה בחרב גשמי, אלא בזכותם, אַזוי ווין] דער תרגום [בפסוק וְחָרַב לֹא תֵעָבֵר] זעט אויס [אַז] ער טייטשט עס גאָרנישט אויף קיין "תָּרַב" [הגשמי כפשוטו] (וכדלהלן באות לב).

ל

[קושיא ח]

הלא כתיב וְחָרַב לֹא תֵעָבֵר בְּאַרְצְכֶם, ודרשינן אפילו חָרַב של שלום, וא"כ למה יצטרכו עוד לרדוף אחריהם בחרב וואָרן לעולם [אם מתפרש תיבת חָרַב כפשוטו] איז דאָך אַ גרויסע קשיא, ס'שטייט דאָך וְחָרַב לֹא תֵעָבֵר בְּאַרְצְכֶם, [ודרשינן] אפילו חָרַב של שלום, נו וויאָזוי וועלן זיי דאָ גיין מיט די חָרַב, [כאומרו וְנָפְלוּ וְנָפְלוּ לְפָנֶיכֶם 'לחָרַב'].

לא

באמת גאָר דער אור החיים הקדוש וויל דאָס אויך פאַרענטפערן^{כז}, [ומפרש כין] מ'וועט גיין 'אַהיך' [למקום האומות, וזהו כוונת הכתוב, ורָדְפָתָם אַת אֲיִבֶיכֶם, ואף על פי כן וְחָרַב לֹא תֵעָבֵר בְּאַרְצְכֶם, רוצה לומר שבארץ ישראל עצמו לא יהיה שום חרב].
[אבל עדיין קשה, כין] על כל פנים אַז ס'איז וְחָרַב לֹא תֵעָבֵר בְּאַרְצְכֶם, איז דאָך נאָך אלץ [בעסער אַז ס'איז נישטאָ גאָר קיין חָרַב, [דהיינו שלא יהיה להם מלחמה בשום מקום]].

לב

[קושיא ט]

באונקלס מתרגם על וְחָרַב "לֹא תֵעָבֵר", וְקִטְלוּ בְּחֶרֶב "לֹא יַעֲדוּן", דפירושו משמע שלא יסורו. והוא תמוה מאד, דהוא הדין מניין הכתוב דהוא לברכה

לעולם דער תרגום זאָגט עפעס דיבורים, א חידוש.

^{כז} לתרין "קושיית" התוספות, וכדיבאר כאן בהמשך (עד אחר אות לט), אבל זהו תירוץ חדש מה שלא תירצו התוספות. אבל עתה נוסיף על זה ליישב גם "תירוץ" של התוספות, שלא יוקשה על זה קושיית האור החיים הק', וכדיבאר להלן (באות מ).

^{כז} באור החיים הק' (כו, ז): וְרָדְפָתָם אַת אֲיִבֶיכֶם. קשה, אחר שהבטיח בשלום ובבטחה, מה מקום לומר כן. אכן ירצה, כי מה שהבטיח הוא ממה שמהאומות להם, שלא ירעו ולא ישחיתו, אבל לא ממה שמישראל לאומות, וזו היא עיקר נס ההבטחה, שלא יאמרו כי השלום והבטחה הוא שגם הם לא ירעו ולא ישחיתו לאומות, ונמצאו כגומלין, תלמוד לומר וְרָדְפָתָם וגו', כי אתם תרדפו אותם ותאבדו, ואף על פי כן תשבו לבטח ובשלום, ולא תעבור חרב בארצכם. ומה שקרא אותם הכתוב אוֹיְבִים, לא לצד שהם באים לצור על עיר הקודש, שאם כן אין בטח ואין שלום ליושביה, אלא קרא אותם אוֹיְבִים לצד [שהם] אויבי ה', רשעי הגוים נקראים אויבי ה' נאֲוִיְבֵינוּ. גם לצד שיוֹדֵעַ ה' כי כל האומות שונאי ישראל בטבע המתקנא, והיא שנאה יסודית, ואין לה תמורה.

דער תרגום זאגט [על הפסוק] וְחָרַב לֹא תַעֲבֹר בְּאַרְצְכֶם, וְדָקְטִילִין בְּחֶרְפָּא "לֹא יַעֲדִינִן" בְּאַרְעֵכֶן. [ולשון] לֹא יַעֲדִינִן איז טייטש זיי וועלן זיך נישט אויפהערן, [ונכמו שמצינו הלשון] לֹא יַעֲדִינִן איז דאך אין לשון תרגום [פירושו לא יסור, ואם כן משמע כאן דמפרש כן] לא עלינו ס'וועט זיך נישט אויפהערן, איז דאך עפעס פארקערט גאר ווי דער משמעות הפסוק, שהרי אין פסוק שטייט לא 'תַעֲבֹר' בְּאַרְצְכֶם, וואָס זאָגט ער לֹא יַעֲדִינִן בְּאַרְעֵכֶן.¹⁰

לג

[חקרמה לישוב קושיא ח-ט]

מצינו בכמה מקומות, דלשון חרב הוא כינוי לכה התורה והתפילה, שהוא כלי זינים של ישראל

נאָר איך קלער [לתרץ כל זה, בהקדם לבאר כי תָּרַב פירושו תורה ותפילה].

[דהנה] די גמרא זאָגט דאָך¹¹ אַז כל הקורא קריאת שמע, כאילו אווז חרב של שתי פּיפּוּת בידו.

[וכן] ביי רבי שמעון בן יוחאי טאַקע¹², ווי מ'זאָגט דאָרטן דאָס לשון, מ'זאָגט אין [זמר] בַּר יוֹחָאי, "וְחָרַב" הוֹצֵאתָ מִתַּעֲרָה שְׁלֶפֶת נָגֵד צוֹרֵרֶיךָ. [דאין הכוונה על חרב גשמי, רק על כח קדושתו].

[וכן מצינו בפסוק] אֲשֶׁר לְקֹחֵתִי מִיַּד הָאֹמְרֵי בְּחֶרְפִּי וּבְקִשְׁתִּי (ויחי מח, כב), זאָגט דער תרגום בְּצִלּוֹתִי וּבְכַעֲוִיתִי. [פון דעם] זעט מען דאָך [דעם] שיטת התרגום, אַז דער פסוק רופט אָן, "חֶרֶבְךָ" שֶׁל יִשְׂרָאֵל רופט ער אָן תּוֹרָה און תּפִּילָה.

לד

[וכן מצינו] די גמרא דְרָשׁ'נֵט¹³, עֲמֻדוֹת הָיוּ רִגְלֵינוּ בְּשַׁעֲרֵיךָ יְרוּשָׁלַיִם (תהלים קכב, ב), מיט דעם האָבן זיי געהאַט געפֿירט "מלחמה", בְּשַׁעֲרֵיךָ יְרוּשָׁלַיִם, אַז מ'איז געזעצן און געלערנט תּוֹרָה אין יְרוּשָׁלַיִם. דעס איז געווען דער כח [בנצחון המלחמה], די "תורה".

[וכן דרשו אצל מלחמת עי, בפסוק]¹⁴ וַיִּלֶּךְ יְהוֹשֻׁעַ [בְּתוֹךְ הָעָמֶק, שהיה לן] בעמק של הלכה, אין [מיטן] דער מלחמה, [ועי"ז נֶצַח במלחמה].

¹⁰ וכמו שמצינו בפסוק לא יסור שֶׁכֶּט מִיְהוּדָה (ויחי מט, י), שמתרגם לֹא יַעֲדִי עבד שולטן מדבית יהודה. - וכן בפסוק לא יִמִּישׁ עֲמוֹד הָעֵנָן (כשלח יג, כב), שמתרגם לֹא יַעֲדִי עמודא דעננא.

¹¹ ויעיין בפנים יפות כאן מ"ש בזה, והזכירו רבינו בס"ג בהר בחוקתי תשט"ז. וע"ע בפירוש יונתן (שעל הת"י) כאן. בגמרא ברכות (ה.): אמר רבי יצחק, כל הקורא קריאת שמע על מטנו כאלו אווז חרב של שתי פיות בידו שנאמר (תהלים קט, ה) רוממות קל בגרוֹןָם וְחָרַב פִּיפּוּת בִּידָם. מאי משמע, אמר מר זוטרא ואיתימא רב אשי, מרישא דענינא, דכתיב (שם, ה) יַעֲלוּ וְתִסְדּוּם כְּכַבֹּד יִרְנְנוּ עַל מִשְׁכַּבְתָּם, וכתיב בתריה רוממות קל בגרוֹןָם וְחָרַב פִּיפּוּת בִּידָם. [וכח הקריאת שמע היינו כח "התורה", כמבואר בהמשך דברי הגמרא שם, יעו"ש].

¹² יש לציין, כי בשנת תשי"ד חל ל"ג בעומר ביום ו' עש"ק בחוקותי. ובזה יובן צחות לשונות רבינו בכאן. [ויתכן שעבור זה העמיד קושיתו לעיל על דברי הוזהר בפרשתן. אבל היה מצוי כזה גם בשאר דרושים].

¹³ בגמרא מכות (י.): אמר רבי יהושע בן לוי, מאי דכתיב עֲמֻדוֹת הָיוּ רִגְלֵינוּ בְּשַׁעֲרֵיךָ יְרוּשָׁלַיִם, מי גרם לרגלינו שיעמדו במלחמה, שערי ירושלים שהיו עוסקים בתורה [פירש"י: בשעריך, בשביל שעריך].

¹⁴ בגמרא מגילה (דף ג. ג. וכו' בעירובין ג. ג.): והכתיב (יהושע ה, יג-יד) וַיְהִי בְּהִיָּתוֹ יְהוֹשֻׁעַ בִּירְיָחוֹ וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיֵּרָא וַהֲנֵה אִישׁ עֹמֵד לְנֶגְדוֹ [וְחָרַב שְׁלּוֹפָה בִּידוֹ וַיִּלֶּךְ יְהוֹשֻׁעַ אֵלָיו וַיֹּאמֶר לוֹ הֲלָנוּ אִתָּהּ אִם לְצָרֵינוּ, וַיֹּאמֶר לוֹ כִּי אֲנִי שָׂר צָבָא ה' עִתָּה בָּאתִי, וַיִּפֶּל יְהוֹשֻׁעַ אֶל פְּנֵי אֲרָצָהּ] וַיִּשְׁתַּחוּ וכו', אמר לו אמש בטלתם תמיד של בין הערבים, ועכשיו בטלתם תלמוד תורה, אמר לו על איוזה מהן באת, אמר לו עִתָּה בָּאתִי, מִיָּד (שם ח, ט) וַיִּלֶּךְ יְהוֹשֻׁעַ בְּלִילָה הַהוּא בְּתוֹךְ הָעָם, וכתיב (שם, יג) בְּתוֹךְ הָעָמֶק, אמר רבי יוחנן מלמד שלן בעומקה של הלכה. [ועי"ש עוד, ובתהלים חפלה למשה (נה, יט)].

לה

[ישוב קושיא ח]

הרדיפה שבפסוק וְיִדְּפוּ מִכֶּם וּרְדְּפוּ מִכֶּם, [וכן מה שאמר וְנִפְּלוּ לַפְּנִיכֶם "לְחֶרֶב"], הכל קאי על כח התורה והתפילה, שהוא כלי זיינם של ישראל

[וממילא] קאָן זיין [אז] דעס רדיפות [הנזכר כאן בפסוק] וְיִדְּפוּ מִכֶּם חֲמִשָּׁה מָאָה, [וכן מה שנאמר וְנִפְּלוּ אִיבֵיכֶם לַפְּנִיכֶם "לְחֶרֶב"] מיינט מען נישט מיט די "חֶרֶב" [ממש, נאָר דאָס] מיינט מען מיט "די תּוֹרָה" [שהוא כלי זיינם של ישראל. וחֶרֶב כזה הוא אדרבה ברכה, ותו לא שייך קושיא ח].

לו

[ישוב קושיא ט]

וכן דברי התרגום הוא לברכה, שלא יסור כח התורה והתפילה מישראל

[און] דאָס איז דער שיטת התרגום^{לא}, [שמתרגם על הפסוק וְחֶרֶב לא תֵּעָבֵר בְּאַרְצְכֶם], לָא יַעֲיֹדוּן בְּאַרְעֵכֶן דְּקִטְלִין בְּחֶרֶב^{לב}. [דהיינו שהוא ברכה שלא יסור כח התורה והתפילה מישראל, ועי"ז הוא שניצחו את אויביהם, וממילא לא יעבור חרב גשמי בארצם].

לז

[המשך ההקדמה לישוב קושיא י]

גם באור החיים הקדוש מפרש הפסוק וְיִדְּפוּ מִכֶּם חֲמִשָּׁה, דהיינו בכח התורה שיוצא מכם בלימוד חֲמִשָּׁה חומשי תורה

נאָר איך האָב געזען [ווי] דער אור החיים הקדוש אַליין טייטשט ווייטער אויך אַזוי דעם פסוק, דאָרט אויף די פסוקים ווייטער^{לב} קומט ער אויף דעם, טייטשט ער דעם גאַנצן וְיִדְּפוּ מִכֶּם "חֲמִשָּׁה", מיינט מען חֲמִשָּׁה חומשי תּוֹרָה, אַזוי ווי ער רעכנט אויס [בביאור לשונות הפסוקים. והיינו שעל ידי כח התורה שִׁיצֵא מִכֶּם, מהבל פִּיכֶם, על ידי לימוד חֲמִשָּׁה חומשי תּוֹרָה, כח זה ירדוף ויעשה כליון לאויבי ה', דהיינו מָאָה דרגות הקליפות].

^{לא} דהתרגום אזיל כאן לשיטתו בפרשת ויחי, על פסוק בְּחֶרֶבִי וּבְקִשְׁתִּי (וכרלעל בסוף אות לג).

^{לב} רבינו קיצר בכאן, אבל חזר על ענין זה באורך בס"ג בהר בחקותי תשט"ז, וכן במלוה מלכה מוצ"ש בהר בחקותי תשט"ז [לשון קדשו קונטרס כו, ובלה"ק נדפס הכל בחידושי תורה תשט"ז], וז"ל שם במוצ"ש לענייננו: זע מיר אַז דער תרגום האָט געהאַט אַ שיטה, ער האָט געטייטשט בְּחֶרֶבִי וּבְקִשְׁתִּי, צִלּוֹתִי וּבָעוֹתִי, ממילא איז דאָךְ זייער גוט דאָ אויך, וּדְקִטְלִין בְּחֶרֶבָא וועט זיין לָא יַעֲיֹדוּן בְּאַרְעֵכֶן, וועט זיך נישט אויפהערן 'דער' כח וואָס ס'איז די טייטש [פון] בְּחֶרֶבִי וּבְקִשְׁתִּי, [דהיינו] צִלּוֹתִי וּבָעוֹתִי, וועט זיך נישט אויפהערן [דער כח התורה ותפילה] אין ארץ ישראל. - [ועיין ענין גם בדברי רבינו לליל א' דשבועות תשי"ג, הנדפס בחידושי תורה תשי"ג בפרשתן].

^{לז} דלהלן בפסוק יא מבאר האור החיים הקדוש כל הפרשה על דרך רמז, וז"ל שם: עוד נראה לפרש הפרשה על זה הדרך, שהכתוב מדבר בהכנות עולם הזה, גם בשכר עולם הבא וכו'.

ואומרו וְיִדְּפֶנְכֶם, מכאן מתחיל פועל הרוחניות הנעלם, המושג מעסק התורה. דע כי הַתְּעַצְמוֹת עסק התורה ומעשה המצות הוא לברר ניצוצי הקדושה וליחד ענפיה אחד אל אחד, אשר לסיבת אחיזת הקליפות ימנע הדבר, בסוד אומרו (ישעי' נט, ב) עֲוֹנֵיכֶם הֵיוּ מִבְּדָלִים בֵּינֵיכֶם וגו' וכו'. וכאן הודיע הכתוב כי באמצעות עסק התורה והמצות, ירדפו את אויביהם וְנִפְּלוּ וגו', ותאבד הטומאה, כמאמר (זכרי' יג, ב) יָאֵת רוּחַ הַטְּמָאָה אֲעִבִיר וגו'.

ואומרו לְחֶרֶב, על דרך אומרו (שה"ש ג, ח) אֵישׁ חֶרֶבָּ עַל יָרֵכוֹ, ואמרו ז"ל (תקונים ז') שהשומר בריתו לכל

נוֹגֵעַ בָּמָה שלא הוֹרָשָׁה, זה יש כח בו להמית ולאבד אויבי ה' ברוח שפתי, ולזה לא אמר בְּחֶרֶב, אלא לְחֶרֶב. ואומרו וְיִדְּפוּ מִכֶּם חֲמִשָּׁה מָאָה, פירוש ממה שיצא מכם, ירדפו חֲמִשָּׁה, שהם חמשה חומשי תורה, ירדפו [את] מָאָה הַדְּרָגוֹת הקליפות. והוא על דרך אומרו (משלי טו, כו) נֶפֶשׁ עֲמֵל עֲמֵלָה לוֹ, ואמרו ז"ל (סנהדרין צט:) אדם במקום זה ותורתו עֲמֵלָה לוֹ במקום אחר נפירש", מפני שְׁעָמַל בתורה, תורה עוֹמֵלָת לוֹ, שעושה כְּלִיּוֹן לאויבי ה'.

ואומרו וּמָאָה מִכֶּם, פירוש על דרך אומרו (עקב י, יב) מָה ה' אֱלֹקֶיךָ שֶׁאֵל מַעֲמֶךָ וגו', [וידרשן] (מנחות מג:) אל תקרי מָה אלא מָאָה, שהם מאה ברכות. והוא אומרו וּמָאָה מִכֶּם, פירוש שנעשים מכם, שהם מאה ברכות בכל יום, רַבְּבָה יִדְּפֹוּ.

וחזר לומר וְנִפְּלוּ אִיבֵיכֶם וגו' לְחֶרֶב, נתכוין למאמר חז"ל שאמרו (ברכות ה.) כל הקורא קריאת שמע וכו' כאילו אוזחו חרב בפניות וכו', דכתיב (תהלים קמט ו) רִמְמוֹת קָל בְּגִרוֹנָם וְחֶרֶב פִּיפִיּוֹת בִּיָּדָם. [ועי"ש עור].

לח

ועל דרך זה מפרש הכלי יקר בפסוק וְחֻמָּשִׁים עָלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל, דרשו "מזוינים", דהיינו בכח חֻמָּשָׁה חומשי תורה דער כלי יקר זאָגט אויכעט^ל, [לפרש הפסוק] (בשלח יג, יח) וְחֻמָּשִׁים עָלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל [ופרש"י על פי המדרש] מְזִינִים, זאָגט ער וְחֻמָּשִׁים, טייטשט ער דאָרטן אויכעט אויף חֻמָּשָׁה חומשי תורה, [שלא היה בידם שום כלי זיין, רק כח החמשה חומשי תורה].

לט

ישוב קושיא י - לתרין קושיית התוספות (לדרבינו)

וממילא לפי זה לא קשה כלל קושיית התוספות ממה דהתם מצינו איכה ידרוף אחר אלף, כי אין ענין זה לזה כלל, דשם מיירי ברדיפה גשמית, וכאן מיירי ברדיפה של כח התורה ותפילה, אשר האומות אין להם כח זה כלל, ושפיר נמצא דמדה טובה מרובה הרבה

ממילא איז דאָך שוין נישט קשה די קשיא [של התוספות, מן הפסוק איכה ידרף אָחָד אֶלֶף, דלדרכינו הפסוק דהתם] קומט דאָך עס נישט צו דעם [לענין הפסוק דהכא, שהרי התם] ביי די אומות העולם מיינט מען דאָך אַ חֲרֵב [כפשוטו], און דאָס [בפסוק דהכא אצל בני ישראל] איז דאָך גאָר אַ כַּח הַתּוֹרָה.

[וכח זה] דאָס האָבן גאָרנישט די אומות העולם, לא מיניה ולא מקצתיה, [אז] זיי זאָלן מְנַצֵּחַ זיין מַלְחָמוֹת מיטן כַּח הַתּוֹרָה.

מ

הקדמה להתחלת ישוב קושיא יא

ומה שהתוספות הקשו קושייתם, ו"ל משום דרצו לתרין גם לפי פשוטו של מקרע דמשמעו גם על חרב גשמי. ולזה הוצרכו לתרין דשם מיירי ברדיפה לבר, מבלי הריגה, וכאן מיירי אף מהריגה

נאָר אף על פי כן, אין פִּשְׁטוֹת - אין מקרא יוצא מידי פשוטו - מיינט מען דאָך טאַקע אַ חֲרֵב [נמש, ולכן] קען זיין אַז תוספות וויל 'דאָס' פאַרענטפערן, על פי פִּשְׁטוֹת, אין פִּשְׁטוֹת אַזוי ווי איך לערן [לפי פשוטו] אַז מ'מיינט טאַקע אַ חֲרֵב. [ולזה] הקשו התוספות קושייתם מפסוק דהתם, והוצרכו לתרין דשם לא מיירי בהריגה].

מא

נאָר מיר דאָכט זיך לעולם [להעמיד גם "תירוצם" של התוספות]. (ההמשך לענין זה, להלן אות מט)

^ל בכלי יקר (בשלח יג, יז): וַיְהִי בְשִׁלַּח פְּרָעָה אֶת 'הָעָם', ואח"כ נאמר פֶּן יִנָּחֵם 'הָעָם'. וַיִּסַּב אֱלֹקִים אֶת 'הָעָם', ואחר כך נאמר וְחֻמָּשִׁים עָלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל. ויש להתבונן למה קראם ג' פעמים 'הָעָם', וברביעי קראם 'בְּנֵי יִשְׂרָאֵל' אצל וְחֻמָּשִׁים דהיינו כלי זיין. וכפי הנראה שמצד היותם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לא היו צריכין לכלי זיין, ושילוחו של פרעה היה מצד היותם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, ואם כן איפכא היה לו לומר.

ונראה ליישב זה בשני פנים. האחד הוא, על דרך שמסיק בילקוט (רמז רכו) וְחֻמָּשִׁים עָלוּ, אין חמושים אלא מזוינים בחמשה כלי זיין. וקשה על זה וכי מלחמתן של ישראל תלויה בריבוי כלי זיין, והלא כתיב (שופטים ה, ח) מִגֵּן אִם יִדְּאָה וְרִמַּח בְּאַרְבָּעִים אֶלֶף בִּישְׂרָאֵל, כי השי"ת מגן בעדם, והתורה והתפלה כלי זיינם של ישראל, שנאמר (תהלים קמט, ו) חֲרֵב פִּיפִּיתִי בְיָדָם, שני פיות, כי שניהם תלוין בפה [התורה והתפלה], ואם כן מה תפארת זה לישראל שעלו חמושים מזוינים, כאילו לא היו בטחונם בה' חלילה. ואף אם נאמר שחייב אדם לעשות בדרך הטבע כל אשר ימצא בכחו לעשות, ומה שיחסר הטבע ישלים הנס, מ"מ קשה על מה זה הגיד לנו הכתוב שהיה לכל אחד ה' כלי זיין, ומנינא למה לי. ועוד כי קרה בדרך נס או במקרה שהיה לכל אחד ה' לא פחות ולא יותר, הלא דבר הוא. ועוד כי כפי הנראה לא היו ישראל מלומדי מלחמה כלל, כי היו עסוקים בעבודת פרך כל הימים, וכלי זיין אלו למה להם, כי לא נסו באלה, והיה להם לילך במקלות ובאבני קלע.

על כן נראה לפרש, שבא להודיענו שלא היה בידם שום כלי זיין, כי אם חמשה חומשי תורה החלוקים "לשבעה" ספרים [וזיין הוא שבעה כחות ז']^ל, למאן דאמר (שבת קטז) שפרשת וַיְהִי בְנִסָּע (בהעלותך י, לה) ספר בפני עצמו. וזה שאמר וְחֻמָּשִׁים היינו מזוינים, הכל רמז לתורה, ונקט לשון "חֻמָּשִׁים", שהלשון נופל על הלשון, וכן "מזוינים", כי לשון "חמשה" ו"זיין" שמות כלי מלחמה המה, ואצל ישראל ירמוזו גם על התורה. או "חֻמָּשִׁים" היינו חמשה חומשי תורה כאמור, ו"מזוינים" היינו התפילה, כמו שנאמר (תהלים קיט, קסד) "שִׁבְעָה" ביום הלְחִיץ. [ועיי"ש שד].

מב

[חזרה על קושיא ה]

ובאמת לפי פשוטו של מקרא, מלבד הסתירה מפרשת האוינו, קשה גם פסוק דהכא כשלעצמו, דהלא אמר שיפלו איש בחרב רעהו, וא"כ למה יצטרכו עוד לרדוף בחרב

ווארן לכאורה ברויך מען דאך צו פארשטיין דעם פסוק [דהכא, כשלעצמו].

[דהנה] תוספות פרעגט די קשיא [רק ממקום אחר, כן] אַמער מדה טובה מרובה, און ס'שטייט וַרְדְּפוּ מִכֶּם חֲמֹשֶׁה מָאָה, [ושם כתיב ירדוף אחד אלף].
[אבל באמת יש להקשות מכאן גופא, דהנה] לעולם שטייט דאך וַנִּפְּלוּ לַפְּנִיכֶם לַחֲרֵב, זיי וועלן אליין [פאלן, וכפירש"י] חֲרֵב אִישׁ בְּרֵעֵהוּ. [וא"כ לא יצטרכו ישראל לרדוף אחריהם כלל, ולמה נאמר וַרְדְּפוּ מִכֶּם חֲמֹשֶׁה מָאָה] [וכמו שהקשינו לעיל בקושיא ה].

מג

[קושיא ז]

וכן קשה עוד לפי פשוטו של מקרא, דהלא אמרו דאם וזכין ישראל אין צריכין לשום כלי זיון, ופרשה זו מיירי כשישראל הם בשלימות המעלה דלעתיד לבא, וא"כ למה יצטרכו עוד לחרב

[ועוד יוקשה בזה, שהרין] די גמרא ברענגט דאך^{לה} אויך אזוינס [כעין זה, אז] ס'איז געווען [יודן] אסא [יהושפט] מיט חזקיהו, יעדער האט געבעטן [תפלה אחרת] וואס 'דער' האט נישט געבעטן, [וחזקיהו ביקש] אז ער וועט ליגן על מטתו און הקדוש ברוך הוא זאל מפיל זיין חללים, אזוי שטייט דאך אין די גמרא^{לו}.

[ונמצא] ס'איז גאר [דאך] אזוינס געווען צווישן אידן, ער איז גאר שוכב על מטתו געווען און געבעטן ביים אייבירשטען, און דער בורא כל עולמים האט דארט מפיל געווען חללים.

מד

איז דאך אזוינס אויך געווען [כבר בעבר].
און לעתיד וועט דאך אורודאי זיין [נאך] בעסער [מכל מה שהיה כבר בעבר].

מה

[און] אזוי ווי ס'שטייט דאך גאר אין פסוק החל רש"ל.

^{לה} באיכה רבה (פתיחתא, סימן ל): זבדי בן לוי פתח, לא האמינו מלכי ארץ וגו' (איכה ד, יב). ארבעה מלכים היו, מה שתבע זה לא תבע זה, ואלו הן יוד ואסא ויהושפט וחזקיהו.

יוד אמר (תהלים יח, לח) אָרְדוּף אוֹיְבֵי וְאֲשִׁיגֶם וגו', אמר לו הקב"ה אני עושה כן, הה"ד (שמואל א' ל, יז) וַיִּכֶם יְדוּד מִהַנֶּשֶׁף וַעַד הָעָרִב לִמְחַרְתָּם וכו'.

עמד אָסא ואמר, אני אין בי כח להרוג להם, אלא אני רודף אותם ואתה עושה, אמר לו אני עושה, שנאמר (דברי הימים ב' יז, י) וַיִּרְדְּפֵם אָסא וגו' [ויפל מכושים לאין להם מחיה כי נשברו לפני ה' ולפני מחנהו], לפני אָסא אין כתיב כאן אלא לפני ה' ולפני מחנהו.

עמד הוֹשֵׁפֶט ואמר, אני אין בי כח לא להרוג ולא לרדוף, אלא אני אומר שירה ואתה עושה, אמר לו הקב"ה אני עושה, שנאמר (שם כ, כב) וּבָעַת הַחֲלוּ בְרָנָה וּתְהִלָּה נִתֵּן ה' מֵאֲרָבִים עַל בְּנֵי עַמּוֹן מוֹאָב וְהָרָ שְׁעֵיר הַבָּאִים לַיהוּדָה וַיִּנְגְּפוּ.

עמד חֲזַקְיָהוּ ואמר, אני אין בי כח לא להרוג ולא לרדוף ולא לומר שירה, אלא אני ישן על מטתי ואתה עושה, אמר לו הקב"ה אני עושה, שנאמר (מלכים ב' יט, לה) וַיְהִי בַלַּיְלָה הַהוּא וַיֵּצֵא מֶלֶאכָה ה' וַיִּף בְּמַחְנֶה אֲשׁוּר וגו' [וישפיתו בבקר והנה כלם פגרים מתים].

^{לו} מלשון הגמרא גיטין (ז, ט): דום לה' וְהִתְחַלּוּ לוֹ (תהלים לו, ז), דום לה' והוא יפילם לך חללים חללים, השכם וְהָעָרִב עליהן לבית המדרש והן קלין מאליהן.

^{לי} בפרשת דברים (ב, כד): רָאָה נִתְתִּי בְיָדְךָ אֶת סִיחֹן מֶלֶךְ חֲשִׁבוֹן הָאֱמֹרִי, וְאֶת אֶרְצוֹ הִחֵל רֶשׁ וגו'. ועוד שם (ב, לא): וַיֹּאמֶר ה' אֵלֵי רָאָה הִחֵלְתִּי תֵּת לַפְּנִיךָ אֶת סִיחֹן וְאֶת אֶרְצוֹ, הִחֵל רֶשׁ לְרַשֵּׁת אֶת אֶרְצוֹ.

[און] ווי רש"י זאָגט אין פרשת דברים^{לח} [אז] ווען נישט דער חטא פון מרגלים, לאַהו צריכין לשום כלי זיין.
די חכמינו ז"ל^{לט} זאָגן גאָר בפירוש אזוי, ווען נישט דער חטא העט מען גאָרנישט געברויכט קיין שום כלי זיין.

מו

און וויאזוי שטייט דאָ עפעס "לְחָרֵב", און ס'שטייט "וְרָדְפוּ" מִכֶּם חֲמָשָׁה מָאָה, מ'ברויך דאָך "גאָרנישט" [לאַ חרב ולא רדיפה].

מז

[און] איך קען נישט זאָגן אַז דאָס איז [נאָך] נישט די שְׁלֵמוֹת, וואָרן [הברכות דפרשת בחקותי] דאָס גייט דאָך אַרויף אויף לְעֵתִיד ווען ס'וועט זיין דאָס רעכטע שְׁלֵמוֹת, ווי איך האָב פריער געזאָגט (באות יז) וואָס דער רמב"ן זאָגט אַז די גאַנצע פרשה וועט הערשט מקוים ווערן לעתיד.
[ולעתיד] נאָך ביאת המשיח וועט [דאָך] זיין דער רעכטער שְׁלֵמוֹת, ברויך מען דאָך "גאָרנישט" [לאַ חרב ולא רדיפה].

מח

[וכשיפלו בלא שום רדיפה וכלי זיין] איז דאָך נישטאָ די גאַנצע קשיא וואָס זיי פרעגן [בתוספות ואור החיים מהפסוק בפרשת האזינו] אַז דאָס איז נישט אחד מת"ק, [דער] וְרָדְפוּ מִכֶּם חֲמָשָׁה מָאָה. [דהלא באמת] ס'איז דאָך נישט צו פאַרשטיין [גם בלא זה, שהרי] מ'זעט דאָך גאָר ביי אידן אַז מ'ברויך "גאָרנישט".

און וויאזוי פאַרשטייט מען מיט דער בחינה [דעם לשון הפסוק] וְרָדְפוּ מִכֶּם חֲמָשָׁה מָאָה וּמָאָה מִכֶּם רִבְבָה וְרָדְפוּ.

(התירוץ על קושיא ה וקושיא ז, באות צא)

ויעיין בדברים רבה (א, ככ-כד): רָאָה הַחֲלֵתִי וכו', שאין הקב"ה פורע מאומה עד שפורע מִשְׁרוֹ תחלה וכו', ואף סיחון ועוג כשבקשו להזדווג עם ישראל אמר הקב"ה למשה רָאָה שְׁהַפִּלְתִּי שָׁר שְׁלֵהֶן, שנאמר רָאָה הַחֲלֵתִי תַת לִפְנֵיךָ וכו'. א"ר אבא בר כהנא כמלך שאוסר שונאו של בנו לפניו, ואומר לו עשה בו כל מה שאתה מבקש.
דבר אחר רָאָה הַחֲלֵתִי וכו', וכיון שבאו לעשות מלחמה עם סיחון ועוג היו האמוריים שואלים אלו לאלו בחיך אומה זו שהיא מבקשת לעשות עמנו מלחמה גבורים הם או לא, כמה אומות הן, והן אומרים בני שלש אומות הן, אמר סיחון ועוג וכל האומה הזו של בני אדם בני שלש אומות, הן אמרו נזיין עצמינו ונצא עליהם ואנו הורגין אותם, מנין, וַיֵּצֵא סִיחֹן לְקִרְאָתָנוּ (דברים שם, לב). באו משה וישראל לתחומה של אֶדְרָעִי וכו', תלה משה את עיניו וראה את עוג יושב על החומה וכו', אמר הקב"ה אל תתיירא שאני מפילו לפניך וכו':
ובתנחומא דברים (סימן ד): וַיֹּאמֶר ה' אֵלֵי רָאָה הַחֲלֵתִי תַת לִפְנֵיךָ אֶת סִיחֹן, וכתוב (עמוס ב, ט) וְאֶגְכִּי הַשְּׂמֹדִתִּי אֶת הָאֱמֹרִי מִפְּנֵיהֶם, בזכות מה, בזכות התורה שהחכמים מורין אותה וכו'. מה עשה הקב"ה, כפה שר שלו ושר ארצו והפילו ממקומו ומסרו לפני ישראל לפיכך כתיב (שם) וַאֲשַׁמֵּיד פָּרִיו מִמֶּעַל וְשָׂרָשָׁיו מִתַּחַת:
ובילקוט שמעוני (רמז תשסד): א"ל הקב"ה רָאָה נְתַתִּי בְּיָדְךָ אֶת סִיחֹן, עד עכשיו לא עשו מלחמה, ואמר ליה נתתי בידך, אלא נטל הקב"ה לְשָׁרִי סִיחֹן ועוג וכפָתָן והשליכן לפני משה, אמר ליה כל זמן שהיו אלו קיימין והיו עמהם, היו נוצחין, עכשיו הרי הן מסורין בידך, עָמּוּד וְעֵבֹר, שנאמר קומו סֶעַר וְעֵבֹר אֶת נַחַל אֶרֶץ נָאָה נְתַתִּי בְּיָדְךָ אֶת סִיחֹן וגו'.

^{לח} בפרשת דברים (א, ח): רָאָה נְתַתִּי לִפְנֵיכֶם אֶת הָאֶרֶץ, באו וְרָשׁוּ אֶת הָאֶרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לַאֲבֹתֵיכֶם וגו'. ופירש רש"י: רָאָה נְתַתִּי. בעיניכם אתם רואים, איני אומר לכם מֵאֲמֵד ומשמועה: באו וְרָשׁוּ. אין מערער בדבר, ואינכם צריכים למלחמה, אילו לא שלחו מרגלים לא היו צריכין לכלי זיין.
^{לט} בספרי (דברים שם): באו וְרָשׁוּ אֶת הָאֶרֶץ, אמר להם כשאתם נכנסים לארץ אין אתם צריכים כלי זיין, אלא קובע דיופטין ומחלק. - ויעיין עוד בזה לעיל (בהערה לד) בלשונות הכלי זיין.

מט

התחלת ישוב קושיא יא - להעמיד תירוץ התוספות

נאָר אָבער דאָס ענין דערפון.

דאָכט זיך מיר קודם, דאָכט זיך מיר מ'זאל מ'באַר זיין קודם אַז דברי התוספות [בתירוץ] זענען שרייבן וקיימין, [במה שתרצון] ווייל דאָרט [בפסוק איכה ירדף] מיינט מען נישט הריגה.

ג

מבואר בוהר ובמדרש, דסיום הפסוק דפרשת האזינו, אַם לאַ כִּי "צוֹרִים" מְכָרִם, קאי על אברהם אבינו, שהוא בחר לבניו את הגלות במקום גיהנם

[דהנה] ס'שטייט אַרויס אין זוהר הקדוש פרשת האזינו^ג, [לפרש הפסוק] אִיכָה יִרְדֹּף אֶחָד אֶלְף וּשְׁנַיִם יָנִיסוּ רַבְּכָה, - דאָכט זיך מיר [אַז] ס'איז ערגעץ גאָר אַ גמרא אָדער אַ מדרש^{מב}, אָבער אין זוהר הקדוש איז עס זיכער, - זאָגט דער זוהר הקדוש [לפרש המשך הפסוק] אִיכָה יִרְדֹּף אֶחָד אֶלְף וּשְׁנַיִם יָנִיסוּ רַבְּכָה אַם לֹא כִּי "צוֹרִים" מְכָרִם, כִּי "צוֹרִים" זֶה אברהם אבינו^ג, אַזוי ווי ה'ביטו אַל "צוֹר" חֲצֵבְתָּם^{מב}, מיינט מען אברהם אבינו.

[ווייל] אברהם אבינו האָט בוחר געווען גלות פאַר די קינדער, כדי זיי זאלן נישט קומען אין גיהנם. [וכמו שאמרו חכ"ל] אַז דער בורא כל עולמים - ס'איז ידוע שוין [וואָס] די חכמינו ז"ל זאָגן^{מב} - אַז דער בורא כל עולמים האָט געזאָגט פאַר אברהם אבינו ער זאל זיך בוחר זיין אָדער גלות אָדער גיהנם, און ער האָט גיכער בוחר געווען גלות ווי איידער גיהנם.

[ונמאצ] האָט דאָס אברהם אבינו געטון. איבערדעם זאָגט ער אִיכָה יִרְדֹּף אֶחָד

^{מב} בוהר הק' האזינו (דף רצט): אַם לֹא כִּי צוֹרִים מְכָרִם. אַמר רבי יהודה דא אברהם, כִּמָּה דאוקימנא, דאמר אברהם יתחייבון ישראל בגלותא, וְלֹא יִיָּעֲלוּ בְּגִיּוּתָם, דתריין אלין גְּלוּתָא וְגִיּוּתָא לֹא יִסְבְּלוּן יִשְׂרָאֵל, וְקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא אֶסְתַּכֵּם עַל יְדוּי, דְּכָל זְמָנָא דִּי יַחֲבוּדִין יִשְׂרָאֵל יָפְלוּן בְּגִלוּתָא וְיִשְׁתַּעֲבְדוּן בְּהוּ שְׁנֵאִיהוּן, וְגִיּוּן כִּף צוֹרִים מְכָרִים וְדִאִי, [והוא אברהם], וְה' הַסְּגִיָּדִם, וְאֶסְתַּכֵּם עַל יְדוּי.

ועוד בוהר הק' יתרו (דף פג): אַמר רבי יצחק, אַמאי אִתְּהִיבַת אֲוִרִייתָא בְּאִשָּׁא וְחֲשׂוּקָא, דְּכֵתִיב (וַתַּחֲנוּן, יא) וְהָהָר בּוֹעֵר בְּאִשׁ עַד לֵב הַשָּׁמַיִם חֲשֹׁךְ עָנָן וְעָרְפֶּל. דְּכָל מָאן דִּישְׁתַּדֵּל בְּאֲוִרִייתָא, אֶשְׁתִּיב מְאִשָּׁא אַחְרָא דְּגִיּוּתָא, וּמְחֲשׂוֹכָא דְּמִחְשָׁכִין כִּל שְׁאָר עֲמִין לְיִשְׂרָאֵל. דְּבִזְכוּתִיה דְּאֶבְרָהָם אֶשְׁתִּיבון יִשְׂרָאֵל מְאִשָּׁא דְּגִיּוּתָא, דְּתַנְיָא אַמַר לִיה קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא לְאֶבְרָהָם, כִּל זְמָנָא דְּכִנְיָ דִּישְׁתַּדֵּל בְּאֲוִרִייתָא, יִשְׁתַּבְּחוּן מְאִלִין. וְאִי לֹא, הָא נִוּרָא דְּגִיּוּתָא דְּשִׁלְטָא בְּהוּ, וְיִשְׁתַּעֲבְדוּן בִּינֵי עֲמִמָּא. אַמַר לִיה בְּתָרִי קְטוּרִי לֹא מְזַדְּקֵן מְלִין, אֶלָּא אִי נִיחָא קִמְדִּי יִשְׁתַּבְּחוּן מְנוּרָא דְּגִיּוּתָא, וְיִשְׁתַּעֲבְדוּן בִּינֵי עֲמִמָּא, עַד דִּיתַבְּחוּן גְּבָךְ. אַמַר לִיה יָאוּת הוּא וְדִאִי, הָדָא הוּא דְּכֵתִיב אַם לֹא כִּי צוֹרִים מְכָרִם, מָאן הוּא צוֹרִים, דָּא הוּא אֶבְרָהָם, דְּכֵתִיב הַבִּיטוּ אֶל צוֹר חֲצֵבְתָּם. וְה' הַסְּגִיָּדִם, דָּא קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא דְּאֶסְתַּכֵּם עַל יְדוּי.

^{מב} כבראשית רבה (מד, כא): וְהִי הַשְּׁמֶשׁ בָּאָה וְעָלְטָה הָיָה (לך טו, יז) וכו'. אַמר לוֹ בְּמָה אַתָּה רוצה שירדו בְּנִיךְ, בְּגִיּוּתָם אוֹ בְּמַלְכוּתָם. ר' חֲנִינָא בר פפא אַמר, אֶבְרָהָם בָּרַר לוֹ אֶת הַמַּלְכוּת וְכו', הָדָא הוּא דְּכֵתִיב אַם לֹא כִּי "צוֹרִים" מְכָרִם, זֶה אֶבְרָהָם, וְה' הַסְּגִיָּדִם, מְלֻמַּד שֶׁהַסִּכִּים הִקְבִּ"ה לְדַבְּרוּ. [ועיי"ש עוד].

ובשמות רבה (נא, ז): וְכֵן לְאֶבְרָהָם אֲבִינוּ הָרָאָה הִקְבִּ"ה הַתּוֹרָה וְהַגִּיּוּת וְהַקְרִבְנוּת וְגִלּוּת וְכו', אַמַר הִקְבִּ"ה כִּל יָמִים שִׁיּוּהוּ בְּנִיךְ עֲשׂוּקִים בְּתוֹרָה וּבִקְרִבְנוּת הֵם יִצְוִלִים מִהֵן [מן הגלות וגיהנם], אֶלָּא עֲתִידִין בְּנִיךְ לִבְטֹל הַקְרִבְנוּת, בְּמָה אַתָּה מִבְּקֵשׁ שִׁישְׁתַּעֲבְדוּ בְּנִיךְ, בְּגִיּוּתָם אוֹ בְּגִלּוּתָם, א"ר חֲנִינָא בר פפא אֶבְרָהָם בִּירַר לוֹ הַגִּלּוּת, וּמִנִּין, שְׁנֵאִמַר אַם לֹא כִּי "צוֹרִים" מְכָרִם, זֶה אֶבְרָהָם, שְׁנֵאִמַר הַבִּיטוּ אֶל "צוֹר" חֲצֵבְתָּם, וְה' הַסְּגִיָּדִם, שֶׁהַסִּכִּים הִקְבִּ"ה אַחֲרָיו. אַמַר ר' הוּנָא בִּשְׁם ר' אַחָא וּזְקֵן אַחַר בִּשְׁם רַבִּי, עֲמַד לוֹ אֶבְרָהָם תָּמָה וְלֹא הִיָּה יוֹדֵעַ מַה שִּׁיבְרֹר לוֹ, עַד שְׁאִמַר לוֹ הִקְבִּ"ה שִׁיבְרֹר אֶת הַגִּלּוּת וְכו'. [וכעין זֶה הוּא בְּתַנּוּמָא (פְּקוּדִי, ח), וּבִפְסִיקְתָּא (רַבְתִּי, טו. וּפְסִיקְתָּא דְּרַבִּי כ, ב)].

^{מב} בישע' (נא, א-ב): הַבִּיטוּ אֶל צוֹר חֲצֵבְתָּם וְאֶל מִקְבַּת בּוֹר גְּקֻרְתָּם. הַבִּיטוּ אֶל אֶבְרָהָם אֲבִיכֶם וְאֶל שְׂרָה תַחֲלוּלָכֶם, כִּי אֶחָד קִרְאֵתוֹ וְאֶבְרָהָהּ וְאֶבְרָהָהּ.

^{מב} כדהובא לעיל בהערה מא.

אָלף, זאָגט דער זוהר הקדוש וויאָזוי איז דאָס, זאָגט ער אַם לאַ פֿי "צוֹרֶם" מְכָרֶם, [זוה] אברהם אבינו, אברהם אבינו האָט דאָס שוין איבערגעגעבן, ער האָט זיך בּוֹחֵר געווען, ער האָט עס, אברהם אבינו האָט אונז בּוֹחֵר געווען גלות. וְה' הַסְּגִיֶּרֶם, הקדוש ברוך הוא האָט מְסַכִּים געווען עַל יָדוֹ. [עד כאן דברי הזוהר הק']

נא

והנה כשבחר אברהם אבינו בגלות, לא בחר ח"ו בהריגה, אלא בשעבוד ורדיפה בלבד. ומה שנעשו אח"כ הריגות בזמן הגלות, זה נגד עונות הדור, ולא מחמת גזירת הגלות שבחר אברהם אבינו

שטייט דאָך דאָ אַרויס בפירוש, קומט דאָך אויס פון זוהר הקדוש, אַז דער אִיכָה יִרְדָּף אַחֲד אָלֶף איז דעם וואָס אברהם אבינו האָט בּוֹחֵר געווען. [און] אברהם אבינו האָט חלילה נישט בּוֹחֵר געווען [קיין] הריגה אויפן כלל ישראל, נאָר גלות.

נב

[והראיה כן] גלות מצרים איז אויכעט פון דער גזירה פון גלות [שבירר אברהם אבינו לבניו], און זיי זענען געווען דאָרטן מלכים ושרים אין מצרים, יוסף הצדיק איז געווען דער מלך, און יעקב אבינו מיט די שבטים. דאָס איז אַלץ [שוין] נכלל געווען אין גלות^{מד}.

נג

חלילה די הריגות ווען ס'איז אַמאָל געשען, דאָס איז שוין וועגן די חטאים, דער עוֹן הַדּוֹר, אָדער אַנדערע ענינים, [אַבער] נישט פון דעם וואָס אברהם אבינו האָט בּוֹחֵר געווען. ער האָט נאָר בּוֹחֵר געווען בלויז גלות.

נד

ואם כן 'בהכרח' לומר כתירוצי התוספות, דהפסוק אִיכָה יִרְדָּף אַחֲד אָלֶף, לאַ קאי על הריגה רק על סתם רדיפה, דהא הכתוב מסים דמיייר מבירת עונש הגלות שבחר אברהם אבינו לבניו

על כל פנים איז דאָך שוין, איז דאָך בבירור גמור, [כן] אַז דער פסוק פירט אויס אַם לאַ פֿי "צוֹרֶם" מְכָרֶם, אַז אברהם אבינו האָט דאָס בּוֹחֵר געווען [דעם] אִיכָה יִרְדָּף אַחֲד אָלֶף, גייט דאָס אַרויף אויפן גלות [ולא על הריגה ח"ו]. [וממילא בהפסוק] אִיכָה יִרְדָּף אַחֲד אָלֶף שטייט דאָרט נישט קיין הריגה. ממילא איז דאָך אַמַּת וואָס תוספות זאָגט [בתירוצם], אַז דער אִיכָה יִרְדָּף אַחֲד אָלֶף מיינט מען נישט קיין הריגה.

^{מד} וז"ל הרמב"ן (לך טו, יד): וגם את הגוי אשר יעבדו וכו'. והנכון בעיני, כי טעם וגם, אף על פי שאני גזרתי על זרעך להיות גרים בארץ לא להם ועבדום וענו אותם, אף על פי כן אשפוט את הגוי אשר יעבדו על אשר יעשו להם, ולא יפטרם בעבור שעשו גזרתי. והטעם, כמו שאמר הכתוב (זכריה א, יד-טו) קִנְאֹתִי לִירוּשָׁלַם וּלְצִיּוֹן קִנְאָה גְדוֹלָה, וְקִצְף גָּדוֹל אֲנִי קִצְף עַל הַגּוֹיִם הַשְּׂאֲנִים אֲשֶׁר אֲנִי קִצְפָתִי מֵעַט וְהִמָּה עֲזָרוּ לְרָעָה, ואומר (ישעי' מז, ו) קִצְפָתִי עַל עַמִּי נִחַלְתִּי נִחַלְתִּי וּגְרִי. וכן היה במצרים, שהוסיפו להרע, כי השליכו בניהם לִיאֹר, וימררו את חייהם וחשבו למחות את שמם. וזה טעם דן אנכי, שאביא אותם במשפט, אם עשו כנגזר עליהם או הוסיפו להרע להם. והוא מה שאמר יתרו כִּי בְדָבָר אֲשֶׁר יָדוּ עָלֵיהֶם, כי הודוּן הוא שהביא עליהם העונש הגדול שאבדם מן העולם, וכן כִּי יִדְעָתָה כִּי הִיזִידוּ עָלֵיהֶם (נחמיה ט, י) וכו'.

ודבר ברור הוא כי השלכת בניהם לִיאֹר אינה בכלל וְעַבְדוֹם וְעָנּוּ אֹתָם, אבל היא עקירתם לגמרי, וכן מה שאמר תחלה הִבֵּה נִתְחַכְמָה לוֹ פֶּן יִרְבֶּה (שמות א, י), אינו בכלל עבדות וענוי. מלבד מה שהוסיפו בענוי עצמו, וימררו את חייהם בְּעַבְדָּה קָשָׁה וּגְרִי. והוא מה שאמר הכתוב (תבוא כו, י) וַיֵּרָא אֶת עֲבָדָיו וְאֶת עַמָּלָנּוּ וְאֶת לִחְצָנּוּ:

נה

הקדמה להמשך ישוב קושיא יא - לתרין קושיא האור החיים על תירון התוספות

איי די קשיא וואָס ער פרעגט [באור החיים הק', על תירון התוספות, דאס כן] וואָס דען שטייט ביי דוד המלך, היה מתאנח על שני מאות. [והלא] זיינס [רדיפתו של דוד] איז דאָך יאָ געווען [אויף] הריגה, [ואם כן] וואָס דען האָט ער מתאנח געווען אַז ס'שטייט אַיכה ירדף אַחַד אֶלֶף, וואָס דאָרט איז דאָך נישט קיין הריגה.

נו

כשישראל הם בגלות תחת יד האומות, בכל דור ודור הם עומדים עלינו לכלותינו, וכך הוא במחשבתם וברצונם, אלא שהקב"ה מצילנו מידם, שלא להפך וממם

נאָר דער אַמַת איז אָבער אַזוי [שהאומות רוצים ח"ו בהריגה וכליון].

ווי די גמרא זאָגט^מ כּוֹלְהוּ אִיתְּגִיחוּ בְּשִׁבּוּי [נפירשי': שהוא ביד העכו"ם לעשות בו כל חפצו, אם לְמוֹת, אם לְחָרֵב, אם לְרַעֵב. ואם כן כשישראל הם בגלות, אז ביד האומות וברצונם הוא ח"ו אף להריגה, אלא שהקב"ה מצילנו מידם].

טאַקע אַזוי ווי ס'שטייט דאָך דאָ אין זוהר הקדוש [אין] פרשת בחקותי (המובא לעיל בקושיא ד), אַז ווען מ'איז אין גלות, ווען נישט די השְׁגָחָה עֲלִיּוֹנָה העט ווען חלילה שוין נישט געבליבן 'איינער' פונעם כָּלל יִשְׂרָאֵל.

[ונמצא כי האומות העולם מצדם], "זי"י" אַז זיי מאַכן דאָס גלות, האָבן זיי עס מיט 'דער' מחשבה חלילה, זיי ווילן דאָס טון [אף להריגה ח"ו].

נז

ואצל האומות קי"ל המחשבה רעה הקב"ה מצרפה למעשה, ומגיע להם עונש אף על המחשבה והרצון שלהם לכלותינו ח"ו, אף שלבסוף לא עלתה בידם

[והנה] ס'שטייט אַרְמִי אֲבָד אֲבִי^מ (תבוא כו, ה) [נפירשי' כי לכן] "בְּקֶשׁ" לַעְקוֹר אֶת הַכֹּל, און ביי אַ 'גוי' איז דאָך מחשבה רעה הקדוש ברוך הוא מצרפה למעשה^מ, פאַר זיי איז עס גערעכנט [בבית דין שלמעלה] ווי גלייך זיי העטן 'געטון'.

^מ בגמרא בבא בתרא (דף ח:). אִיפְרָא הוֹרְמִיז, אִימִיָּה דְשִׁבּוֹר מְלָכָא, שְׁרָה אֲרָנָא דְדִינְרִי לְקַמִּיָּה דְרַב יוֹסֵף, אַמְרָה לִיהוּי "לְמַצּוֹת רַבָּה". יְתִיב רַב יוֹסֵף וְקָא מַעֲיִין בַּה מַאי מַצּוֹת רַבָּה, אַמַר לִיָּה אֲבִי, מַדְתַּנִּי רַב שְׁמוּאֵל בְּר יְהוּדָה אִין פּוֹסְקִין צַדִּיקָה עַל הַיְתוּמִּים "אִפְלוֹ" לַפְדִּיּוֹן שְׁבוּיִם, שְׁמַע מִינָה "פְּדִיּוֹן שְׁבוּיִם" מַצּוֹת רַבָּה הִיא. אַמַר לִיָּה רַבָּה לְרַבָּה בְּר מְרִי, מִנָּה אַה מִלְתָּא דַּאֲמֹר רַבְנָן דַּפְדִּיּוֹן שְׁבוּיִם מַצּוֹת רַבָּה הִיא. אַמַר לִיָּה דַּכְתִּיב (ידי' טו, ב) וְהִיא כִי יֵאמְרוּ אֵלֶיךָ אֲנָה נִצָּא, וְאֲמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר ה', אֲשֶׁר לְמוֹת לְמוֹת וְאֲשֶׁר לְחָרֵב לְחָרֵב וְאֲשֶׁר לְרַעֵב לְרַעֵב וְאֲשֶׁר לְשִׁבִּי לְשִׁבִּי, וְאֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן כֹּל הַמֵּאוֹתָר בַּפֶּסֶק זֶה קֶשֶׁה מַחְבִּירוֹ, חָרֵב קֶשֶׁה מִמוֹת וְכו', רַעֵב קֶשֶׁה מַחְבֵּר וְכו', שְׁבִי קֶשֶׁה מְכוּלָּם, דְּכוּלְּהוּ אִיתְּגַחוּ בֵּיה. [פירשי': שְׁבִי כוֹלְהוּ אִיתְּגַחוּ בֵּיה. שהוא ביד העכו"ם לעשות בו כל חפצו, אם לְמוֹת, אם לְחָרֵב, אם לְרַעֵב].

^מ ברשי' שם: אַרְמִי אֲבָד אֲבִי. מַזְכִּיר חֲסִידֵי הַמְּקוֹם, אַרְמִי אֲבָד אֲבִי, לָכֵן "בְּקֶשׁ" לַעְקוֹר אֶת הַכֹּל (כרייתא דהגש"פ), כְּשֶׁרְדָּף אַחֵר יַעֲקֹב. וּבִשְׁבִיל שְׁחִישָׁב לַעֲשׂוֹת, חָשַׁב לוֹ הַמְּקוֹם כֹּאִילוֹ עָשָׂה, שְׁכַעוּבְדִּי כּוֹכְבִּים חוֹשֵׁב לָהֶם הַקֶּבֶ"ה מַחֲשָׁבָה כְּמַעֲשֵׂה.

^מ כמבואר בירושלמי (פאה דף ה:): מַחֲשָׁבָה טוֹבָה הַמְּקוֹם מַצְרַפָּה לַמַּעֲשֵׂה, מַחֲשָׁבָה רַעָה אִין הַמְּקוֹם מַצְרַפָּה לַמַּעֲשֵׂה וְכו'. הָרָא דְחִמָּא בִּישְׂרָאֵל, אֲבָל בְּגוּיִם חִילוּפָא [=הוא להיפוך], מַחֲשָׁבָה טוֹבָה אִין הַקֶּבֶ"ה מַצְרַפָּה לַמַּעֲשֵׂה, מַחֲשָׁבָה רַעָה הַקֶּבֶ"ה מַצְרַפָּה לַמַּעֲשֵׂה וְכו'.

ובתוספות קידושין (לט: ד"ה): מַחֲשָׁבָה רַעָה אִין הַקֶּבֶ"ה מַצְרַפָּה לַמַּעֲשֵׂה. וּבַעֲבוּדֵי עֲבוּדַת כּוֹכְבִּים אִיפְכָא, מַחֲשָׁבָה רַעָה הַקֶּבֶ"ה מַצְרַפָּה לַמַּעֲשֵׂה, דְּכַתִּיב (עובדיה א, י) מִחֲמַם אֲחִירִי יַעֲקֹב תִּכָּסֵּף בּוֹשָׁה וְנִכְרַתְּ לַעֲוֹלָם, וְלֹא מִצִּינוּ שְׁעָשָׂה עָשׂוּ לַיעֲקֹב שׁוּם רַעָה, אֲלֵא מַחֲשַׁבְתּוֹ הָרַעָה אֲשֶׁר חָשַׁב עָלָיו מַצְרַפָּה הַקֶּבֶ"ה לַמַּעֲשֵׂה. וּמַחֲשָׁבָה טוֹבָה שֶׁל עוֹבְדֵי כּוֹכְבִּים אִין הַקֶּבֶ"ה מַצְרַפָּה לַמַּעֲשֵׂה, כְּדַכְתִּיב דְּבִנְיָאֵל (ו, טו) עַד מַעְלֵי שָׁמַיָּא הָיָה מִשְׁתַּדֵּר לְהַצְלוֹתָהּ, פִּירוּשׁ שְׁהִיָּה דְרִירוּשׁ עוֹשֶׂה כֹּל כְּחוֹ לְהַצִּיל דְּנִיָּאֵל מְגוּב אֲלֵמָא אַע"ג שְׁהִצִּילוֹ עַד הָעֵרֵב קָאמַר קָרָא שְׁלֹא הִצִּילוֹ אֲלֵא מִבְּקֶשׁ הִצִּילוֹ וְכו'.

נח

וכן מצונו שנענשו המצריים להטבע בים, על 'הרצון' שהיה להם על ישראל לאבדם במים, אף שלבסוף לא נתקיים הגזירה, וניצולו כולם כמבואר בדברי חז"ל

ווי דער תרגום זאָגט^{מח} [על הפסוק] (יתרו יח, יא) **כִּי בַדְבָר אֲשֶׁר זָדוּ – דָּאָרט אין מדרש^ט שטייט עס אויך אַרויס, – בַּדְבָר אֲשֶׁר זָדוּ עֲלֵיהֶם, כּמאִי די חשיבו למעבד.**
[והביאור בזה] זאָגט דער מדרש, [ווייל] זיי האָבן 'גערעכנט' לטָבֵעֵם בַּיָּם [בגזירת כל הַבֵּן הַיָּלֹד הַיֶּאֱרָה תִּשְׁלִיכֶהוּ], זאָגט ער אִיז עס 'געשען' [שנטבעו המצריים בעת קריעת ים סוף].

נט

אין רמב"ן הקדוש שטייט גאָר אז ס'איז נִיטאַמאַל געווען קיין גזירה [גלויה לכל, ע"י שרי המלך]. דעס איז נאָר געווען אַזוי [פון] 'הינטען' אַריבער, [שצוה בסוד להמון העם שיעשו כן מעצמם], ס'איז געווען אַ רצון [מן המלכות], ער האָט אַזוי געפֿירט [אַז] ס'זאָל צו דעם קומען, מ'האָט זיי 'אונטערגעזאָגט', [און] אַז איינער האָט געטון האָט ער [פרעה] נישט [געשטרעפֿט], האָט די 'רעגירונג' נישט מוֹחָה געווען, ממילא האָט מען זיך אויסגעלערנט [לעשות כן]. אָבער דירעקט אַ גזירה, האָט ער זיך גאָר געשעמט עס צו מאַכן.

[ונמצא שלא היה אף דיבור וצייוי מפורש לעיני הכל, רק כעין בחינת מחשבה ורצון, שהבינו העם כי רצון המלך בזה].

ס

אָבער על כל פנים [בכל אופן], בעצם איז געווען, דעס טביעה בים [מה שהשליכו הבנים ליאור] איז נאָר געווען אַ "מחשבה" [לאבדם במים, אבל לבסוף הצילם הקב"ה מידם]^{נא}.

^{מח} באונקלוס שם: אַרִי כִפְתָּגְמָא דְחִשְׁבִּיבוּ מִצְרָיִי לְמִדּוֹן יְתִיִּשְׂרָאֵל, בִּיה דְּנִגְנוֹן.

^{מט} בשמות רבה (בשלח כב, א): הָבָה נִתְחַכְמָה לוֹ (שמות א, י), אמרו באו ונבא עליהן בחכמה, ונראה היאך אנחנו משעבדין על ישראל בדבר שלא יהא אלקיהן יכול להביא עלינו באותה מדה וכו', יודעין אנו שנשבע שאינו מביא מבול לעולם, אלא באו ונודונם במים שאינו יכול להביא אותם עלינו וכו'. והיו נוטלין אותו ומשליכין אותו ליאור וכו', לכן נאמר (בשלח יד, כו) וַיִּשְׁכְּבוּ הַיָּמִים עַל מִצְרַיִם, שישוב הגלגל עליהם, וכן יתרו אומר עתה יִדְעָתִי כִּי גָדוֹל ה' מְכַל הָאֱלֹקִים כִּי בַדְבָר וגו', אמר מכירו הייתי לשעבר וכיותר עתה, שבמחשבה שחשבו לאבד את ישראל בה דגם הקב"ה שנאמר כִּי בַדְבָר אֲשֶׁר זָדוּ עֲלֵיהֶם.

ובתנחומא (יתרו, י): ויתרו אמר עתה יִדְעָתִי כִּי גָדוֹל ה' מְכַל הָאֱלֹקִים כִּי בַדְבָר אֲשֶׁר זָדוּ עֲלֵיהֶם, כאדם שבא להטעין משרי על חמורו ונפרק מעליו המשרי, כך המצרים חשבו לאבד את ישראל במים ונשתקעו במים, לכן כתיב כִּי בַדְבָר אֲשֶׁר זָדוּ עֲלֵיהֶם.

ועיין זה גם בגמרא סוטה (יא), ומסיים שם: והיינו דא"ר אלעזר, מאי דכתיב כִּי בַדְבָר אֲשֶׁר זָדוּ עֲלֵיהֶם, בקדירה שבישלו בה נהבשלו. מאי משמע דהאי זָדו לישנא דקדירה הוא, דכתיב (תולדות כה, כט) וַיִּזְדּוּ יַעֲקֹב נְזִידִי.

² ברמב"ן הק' (שמות א, י): הָבָה נִתְחַכְמָה לוֹ. לא ראה פרעה וחכמי יועציו להכותם בַּחֲרֹב, כי תהיה בגידה גדולה, להכות חנם העם אשר באו בארץ במצות המלך הראשון. וגם עם הארץ לא יתנו רשות למלך לעשות חמס כזה, כי עמהם הוא מתייעץ. ואף כי בני ישראל עם רב ועצום, ויעשו עמהם מלחמה גדולה.

אבל אמר שיעשו דרך חכמה, שלא ירגישו ישראל כי באיבה יעשו בהם, ולכן הטיל בהם מס, כי דרך הגרים בארץ להעלות מס למלך וכו'. ואחריו כן צוה בסתר למילדות להרוג הזכרים על האבנים, ואפילו היולדות עצמן לא ידעו בהם. ואחריו כן צוה לכל עמו כִּל הַבֵּן הַיָּלֹד הַיֶּאֱרָה תִּשְׁלִיכֶהוּ, "אֵתם".

והענין שלא רצה לצוות לשרי הטבחים אשר לו, להרגם בחרב המלך, או שישליכו הם אותם ליאור. אבל אמר לעם, כאשר ימצא כל אחד ילד יהודי ישליך אותו ביאור, ואם יצעק אבי הילד אל המלך או אל שר העיר יאמרו שיביא עדים ויעשה בו נקמה. וכאשר הותרה רצועת המלך, היו המצרים מחפשים הכתים ונכנסים שם בלילות ומתנכרין ומוציאים הילדים משם, כי על כן נאמר (שם ב, ג) וְלֹא יִכְלֶה עוֹד הַצִּפְּנִי וכו'.

וזה טעם מאמר האומרים למשה רבינו (שם ה, כא) אֲשֶׁר הַבְּאֲשָׁמָם אֶת רִיתָנוּ לָתֵת 'חֲרֹב' בְּיָדָם, כי עתה יוסיפו בשנאתם אותנו, וימצאו טענה כי אנחנו מורדים במלכות, ויהרגו אותנו בחרב לעיני הכל, לא יצטרכו עוד לעשות במרמה.

^{נא} וכמבואר בגמרא סוטה (יב): אמר רבי חמא ברבי חנינא, מאי דכתיב (כמדבר כ, יג) הִמָּה מִי מְרִיבָה אֲשֶׁר רָבוּ,

סא

ובזה מובן מה שאצל הים טען שר של מצרים כלום הטביעו מבניך,
וקשה דהלא מקרא מפורש הוא שגורו כל הבן הילוד היארה תשליכהו

מ'זעט דאך ס'שטייט אין מדרש²¹, שטייט [אז] בשעת ווען דער ים האָט געוואָלט,
ווען דער ים האָט זיך געשפּאַלטן, איידער זיי זענען נטפּע געוואָרן [די מצריים], האָט
דער שר של מצרים גע'טענה'ט כלום הטביעו אחד מבניך, האָבן זיי דען טובע געווען
אחד מבניך.

סב

לכאורה ווי קאָן מען עפעס טענה'ן פאַרן בורא עולם אַ זאך וואָס ס'איז אַזוי
ליגענט, ס'שטייט דאך (שמות א, כב) [ו'יצו פּרעה לָקַל עֲמוֹ לֵאמֹר] כָּל הַבֶּן הַיְלֹד הַיְאֹרֶה
תְּשַׁלְּכֵהוּ.

סג

אמנם היות שלבסוף לא נתקיימה הגזירה בפועל, אלא שנעשו על המחשבה והרצון שהיה להם בזה, על כן רצה
להיות כגונב דעת העליונה, כי האומות אינם מאמינים שהקב"ה יודע אף "המחשבות", [כי אף המועים בעכו"ז הם
מודים שאצלם לא שייך ענין ידיעת המחשבות]. ולזה טען דהלא "למעשה" לא הטביעו כלום מישראל, ואת
ה"מחשבה" שלהם רצה לכפור שלא חשבו כן

[נגאָר] פון דעם זעט אויס, אַזוי ווי דער רמב"ן זאָגט, [אז] ס'איז טאַקע נישט
געווען קיין "גזירה" [מוחלטת מטעם המלכות, ולבסוף באמת לא נתקיימה בידם גזירת השלכה
ליאור, אלא שנענשו על "המחשבה" והרצון שהיה להם בזה].

סד

[ולכן] האָט ער [השר של מצרים] געוואָלט זיין אַ גוֹנֵב דַּעַת עֲלִיוְנָה²².
'זיי' זענען דאך נישט מאמין אַז הקדוש ברוך הוא איז יודע מחשבות²³, אַזוי ווי
ס'שטייט²⁴ דער מין האָט געפרעגט פון וואָנעט איז געדרנגען [כי] הקדוש ברוך הוא
יודע מחשבות.

המה שראו איצטגוניי פרעה וטעו. והיינו דקאמר משה (במדבר יא, כא) שש מאות אָלף רִגְלִי וגו', אמר להן משה
לישראל, 'בשבילי' נצלחם כולכם. – וכתבו התוספות (ד"ה בשבילי) תימה אדרבה בשבילו נגזרו הגזירות שראו
אצטגוניי פרעה. יש לומר הוא היה הראשון המושלך ליאור.

ובבראשית רבה (ויחי צו, ג): הַמְלֵאךְ הַגָּאֵל אֶתִּי מִכָּל רָע. אמר רבי לוי ששים רבוא תינוקות עיברו נשותיהן
של ישראל בלילה אחד, וכולן הושלכו ליאור, ועלו בזכותו של משה, הוא שמשה אומר (במדבר יא, כא) שש
מאות אָלף רִגְלִי הָעָם אֲשֶׁר אֲנִי בְּקֶרְבּוֹ, כּוֹלֵן לְרִגְלֵי עָלוּ.

ובילקוט שמעוני (שמות רמז קסה): כָּל הַבֶּן הַיְלֹד הַיְאֹרֶה תְּשַׁלְּכֵהוּ (שמות א, כב). רבי שילא אמר כל הילדים
שהשליכו, היה היאור פולט אותם במדבר, והיה הקב"ה מביא סלע בפי כל אחד ואחד, וסלע מצדו, והסלע
שביניהן היה מניק אותם דבש וחלב, והסלע שבצדיהן היה מסיך אותן שמן כחיה שהיא ממסכת את בנה
שנאמר (דברים לב, יג) וַיִּנְקֶהוּ דְּבֶשׁ מִסְּלַע וְגו'.

²² בילקוט שמעוני (בשלח רמז רמא): בשעה שבקש הקב"ה להטביע את מצרים, עמד עוזא שר של מצרים לפני
הקב"ה ואמר לפניו, רבנו של עולם נקראת צדיק וישר ואין לפניך לא עֲוֹלָה ולא מְשׁוּא פְּנִים ולא מִקָּח שֹׁחַד,
למה אתה רוצה להטביע מצרים, כלום הטביעו בני מבניך או הרגו מהם, בשביל ששעבדו בהן אתה רוצה
לטבען, כבר נטלו שכרן כל כסף וכל זהב שלהן. באותה שעה כנס הקב"ה כל פמליא של מעלה ואמר להם הוו
דנין בניי ובין עוזא שר של מצרים [עיי"ש באורן] וכו', השיבו לו כל פמליא של מעלה הדין עמך ועשה מה
שאתה חפץ וכו'.

²³ וכדמצינו לשון זה אצל קין שאמר (בראשית ד, ט) לֹא יִדְעָתִי, ופירש"י: נעשה כגונב דעת העליונה. ומקורו
בבראשית רבה (יג, א).

²⁴ כדמוכח בלשון הפסוקים בתהלים (צד, ז-יא): וַיֹּאמְרוּ לֹא יִדְעָה קָה וְלֹא יִבִּין אֱלֹקֵי יִצְחָק. בינו בצרים בָּעָם
וּכְסִילִים מִתִּי תִשְׁכִּילוּ. הַנִּטֵּעַ אֲנִי הָלֵא לְשִׁמְעָא אִם יֵצֵר עֵין הָלֵא יִבִּיט. הִיטֵר גּוֹיִם הָלֵא יוֹכִיחַ הַמֶּלֶךְ אֶדְם דַּעַת. ה' יִדַּע
מִחֻשְׁבוֹת אֶדְם כִּי הֵמָּה הִקְבֵּל. [ועיי"ש בפי האבן עזרא והרד"ק].

ווייל די אַלע עבודה זרה'ס, אפילו זיי באַווייזן אותות ומופתים [ע"י כח השטן], אָבער קיין ידיעת המחשבות איז ביי זיי נישטאָ, דאָס זענען זיי מודה אויף זייערע עבודה זרה'ס (וועיין להלן באות ע). ממילא גלייבן זיי דאָס נישט [אויף] כביכול. איבערדעם האָט ער געוואָלט אויסנאָרן.

סה

אבל הקב"ה הוודע מחשבותם לא קיבל מענתו, והטביעם בים עבור "המחשבה" שהיה להם לאבד את ישראל במים, שזה נחשב אצלם "כמעשה"

אָבער דער בורא כל עולמים הוֹדַע מַחְשְׁבוֹת הָאֵט אָבער געוואוסט [את מחשבתם, כי רצו לאבד את ישראל במים], און ביי'ן אַ גוי איז מחשבה רעה מצרפה [למעשה].

סז

או יש לומר דבאמת ידע השר שהקב"ה יודע המחשבות ודגם על המחשבה כמעשה, אלא שטענתו היה על זה גופא, שלא יהא נחשב המחשבה כמעשה. אבל הקב"ה לא קיבל מענתו, כי באמת קי"ל דבעכו"ם מחשבה רעה מצטרף כמעשה

און אפשר קאָן זיין [שלעולם הודו שהקב"ה יודע גם המחשבות, אמנם] האָט ער 'דאָס' גע'טענה'ט, אַז ער זאָל [טאקע] נישט דין זיין [גם אצלם] מחשבה כמעשה, [לזה אמר] כלום "הטביעו", [והלא] "במעשה" איז דאָך נישט אויסגעפירט געוואָרן. און פאַר אַ בלויזע מחשבה קומט נישט דין צו זיין. נאָר וואָס דען, דעם כלל וואָס מ'האָב מיר [אַז] ביי אַ עכו"ם איז מחשבה רעה הקב"ה מצרפה למעשה, ווי ס'שטייט אַרמ'י אַבְד' אָבִי, ווייל ער האָט 'געוואָלט'.

סז

ממילא זעט מען דאָך, אין מצרים [דנו אותם על המחשבה]. (המשך עיקר הדרוש, באות עב)

סח

ביאור הפסוק שאמר יתרו: עֲתָה יִדְעָתִי כִּי גָדוֹל ה' וגו'

לכאורה למה ראה כִּי גָדוֹל ה' מִכָּל הָאֱלֹהִים, דייקא מענין "מדה כנגד מדה" של כִּי בְדָבָר אֲשֶׁר יָדוּ עֲלֵיהֶם, ולכאורה היה יותר ניכר זה מן "עצם הנם" של יציאת מצרים וקריעת ים סוף

קאָן זיין, דאָ יתרו האָט געזאָגט עֲתָה יִדְעָתִי כִּי גָדוֹל ה' מִכָּל הָאֱלֹהִים כִּי בְדָבָר אֲשֶׁר יָדוּ עֲלֵיהֶם.

איך האָב דאָס פאַריגע מאָל געזאָגט טאקע מיט דעם¹², [לבארן] ווי אַזוי פון "דעם" ווייסט ער כִּי גָדוֹל ה', [ווייל] כִּי בְדָבָר אֲשֶׁר יָדוּ עֲלֵיהֶם, ווייל ס'איז געוועזן בְּדָבָר אֲשֶׁר יָדוּ, מדה כנגד מדה, פאַרוואָס פונקט פון "דעם" [ידע יתרו כִּי גָדוֹל ה']. ס'איז געדרינגען [כִּי גָדוֹל ה'] פונעם "גריוסן נס" וואָס ער האָט געטון, פונעם נס וואָס ס'איז געווען ביי קריעת ים סוף איז געדרינגען גדולת השם יתברך. [אבל האין נשמע זה] פונקט ווייל ס'איז געווען מדה כנגד מדה? דאָס טוט אַן אַנדערער אויכעט,

¹² וועיין במדרש משלי (טו, ב) על הפסוק כָּל דִּרְכֵי אֵשׁ יָדָה בְּעֵינָיו יְהוָה רוחות ה', וז"ל: כל דרכי אש יד ביעיניו, זה השווה שמחכים עצמו ביעיניו, ואינו יודע שתוכן רוחות ה'.

¹³ עיין בגמרא סנהדרין (צ). לענין ידיעת העתידות: שאלו רומיים את רבי יהושע בן חנניה, מניין שהקב"ה מחיה מתים ויודע מה שעתיד להיות, אמר להו תרווייהו מן המקרא הזה, שנאמר (ויילך לא, טו) ויאמר ה' אֵל מֹשֶׁה הִנֵּה שָׁכַב עִם אֲבֹתָיו וְקָם הָעָם הַזֶּה וְזָנָה, ודילמא וקם העם הזה וזנה, אמר להו נקוטו מיהא פלגא בידייכו, דיודע מה שעתיד להיות.

¹⁴ וועיין כעין זה בדברי יואל שמות (עמוד עה צד), יתרו (עמוד מב), משפטים (עמוד קסג).

מ'קאָן דין זיין מדה כנגד מדה, דאָס קאָן טון אַ מלך בשר ודם אויך¹¹. ער קאָן נאָר נישט די "נְסִים" באַווייזן. נו וואָס דען האָט ער דאָס [געזען פונעם מדה כנגד מדה], פון "דעם" האָט ער געזען פֿי גְדוֹל ה' מְכַל הָאֱלֹהִים?

סט

אבל להאמור נוחא, כי יתרו היה מיועצי פרעה, וידע את כל "מחשבותם" להרע לישראל. וידעת המחשבות לא נמצא רק אצל הקב"ה

נאָר דאָס קאָן זיין, וואָרן לעולם איז דאָך דאָס נישט 'געווען'.
 "במעשה" איז עס נישט געווען מדה כנגד מדה, ווייל זיי האָבן במעשה האָבן זיי דאָך נישט, ס'איז נישט דורכגעפירט געוואָרן [רצונם]. נאָר די "מחשבה".
 און יתרו איז דאָך געווען פון די יועצים¹² [של פרעה, וממילא] ער האָט געוואוסט וואָס זייער "מחשבה" איז געווען.
 און 'דעס', [צו זיין] אַ יודע מחשבות, [זה לא נמצא רק אצל השי"ת].

ע

ואף העובדי עבו"ז מודים שענין "רדיעת המחשבות" לא נמצא אצל שום עבו"ז, משא"כ ענין "נסים" הוא דבר השייך גם אצל הסטרא אחרא, שנותן רשות להשטן אף להראות "נסים", בכדי להטעות את הבריות

בעצם מילא "נְסִים" קאָן באַווייזן אַן עבודה זרה אויכעט [ע"י כח השטן], ווי די גמרא זאָגט (עבודה זרה נה.).
 די גמרא זאָגט¹³, ס'איז דאָ אַ שיטה, רבי יוסי הגלילי זאָגט גאָר אַז זיי קענען מעמיד זיין חמה כיהושע בן נון.
 [פאַר] די סטרא אחרא האָט מען געגעבן כח [אף להראות נסים].
 אָבער דעס, [אז] זיי זאָלן בּוֹחֵן פְּלִיּוֹת וְלֹב זיין, דעס קאָן נישט קיין שום עבודה זרה, [ואף הטועים בעבו"ז הם מודים בזה (וכדלעיל באות סד)].

עא

ולכן כשראה עתה כי הקב"ה היוודע מחשבות הענינים אף על "המחשבה", מזה ראה והבין פֿי גְדוֹל ה' מְכַל הָאֱלֹהִים

און דאָס האָט ער דאָך געוואוסט [יתרן] אַז דאָס איז געווען בְּדִבְרֵי אֲשֶׁר 'זָדוּ', אַז דאָס איז נאָר געווען אַ "מחשבה".
 איבערדעם האָט יתרו געזאָגט עֲתָה יִדְעָתִי פֿי גְדוֹל ה' מְכַל הָאֱלֹהִים, פון וואו ווייס איך, ווייל פֿי בְּדִבְרֵי אֲשֶׁר 'זָדוּ', די זאך וואָס זיי האָבן 'געקלערט', וואָרן ער [יתרן] ווייסט אַז דאָס איז געווען זייער מחשבה, חלילה להטביע את כל ישראל בים, און מיט דעם האָט ער [הקב"ה] זיי דין געווען מדה כנגד מדה, זעט מען דאָך אַז הקדוש ברוך הוא האָט געוואוסט מחשבתן.

¹¹ וועיין בגמרא פסחים (נו:).

¹² כמבואר בגמרא סוטה (יא): שלשה היו באותה עצה [של הקב"ה נתחַמָּה לו], בלעם ואיוב ויתרו, בלעם שיעץ נהרג, איוב ששתק נידון ביסורין, יתרו שברח זכו מבני בניו שישבו בלשכת הגזית.

¹³ בגמרא סנהדרין (ז): אמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן, בכל אם יאמר לך נביא עבור על דברי תורה [פירשי: אם יאמר לך נביא המוחזק, עבור על דברי תורה, הכל לפי תקנת השעה, כגון אליהו בהר הכרמל בשחטי חוץ], שמע לו, חוץ מעבודת כוכבים, שאפילו מעמיד לך חמה באמצע הרקיע אל תשמע לו. תניא רבי יוסי הגלילי אומר, הגיע תורה לסוף דעתה של עבודת כוכבים, לפיכך נתנה תורה ממשלה בה [כלומר אפילו תראה אותו נביא מושל ועושה כרצונו, דכתיב (ראה יג, ב) וְנָתַן אֱלֹהֶיךָ אוֹת או מופת], שאפילו מעמיד לך חמה באמצע הרקיע אל תשמע לו וכו'.

עב

המשך ישוב קושיא יא - לתרץ קושיית האור החיים על תירוצי התוספות

כיון שבאומות דנין אותם אף על המחשבה, לכן מניע להם מדה כנגד מדה העונש של רדיפת אחר "אלף", וכדכתיב אצלם איכה ירדוף אחד אלף, והיינו שהם רוצים בן

היצא לנו מזה, ביי די אומות העולם איז מען דין מדה כנגד מדה [אפילו אויף] דעם וואס זיי קלערן צו טון.

ממילא איז שוין פארענטפערט דעם אור החיים הקדוש'ס קשיא [על תירוצי התוספות. ווייל] דוד המלך האָט געזאָגט, מדה כנגד מדה^ו קומט [זיי דעם עונש] אַז ס'זאָל זיין [נתקיים על הגוים כמו הכתוב] יִרְדֹּף אֶחָד אֶלֶף. הגם דאָס איז דאָךְ אליבא דאמת [בפועל] נישט קיין הריגה, נאָר גלות, אָבער פאַרוואָס איז עס נישט קיין הריגה, ווייל השם יתברך לאַזט נישט [אבל הגוים הם חושבין במחשבתם להריגה ממש ח"ו].

(המשך ענין זה ועיקר הדרוש, באות עז)

עג

ביאור לשון הפסוק: וְה' הַסְּגִירָם

וְה' הַסְּגִירָם, רהינינו "שהגין" בעדם להצילם מיד האומות. וכלשון הכתוב "וַיִּסְגֹּר" ה' בַּעֲדוֹ, דפרישי' שהגין עליו

[ובזה יש לפרש הלשון] וְה' הַסְּגִירָם, דאָס איז אפשר אַזוי ווי צוּרֵם מְכָרִם.

[והוא על דרך וואס] ס'שטייט (נח ז, טז) "וַיִּסְגֹּר" ה' בַּעֲדוֹ, טייטשט דאָרט רש"י^א, הקדוש ברוך הוא האָט אים "באַשיצט", הקיף [התיבה] דוֹבִים וְאַרְיִוֹת. ווייל זיי האָבן געוואָלט אים הרג'נען ווען נח איז אַריין אין די תיבה, איז געווען וַיִּסְגֹּר ה' בַּעֲדוֹ.

דאָס קען זיין, אַם לאַ פִּי צוּרֵם מְכָרִם, - אפשר איז דאָס דער פֶּשֶׁט, - אברהם אבינו האָט דאָס נאָר [בוחר געווען], האָט דאָס בּוֹחֵר געווען [דעם גלות], אָבער ווייל פאַרוואָס, [למה לא נתיירא שמא יעשו הריגה ח"ו], ווייל [ער האָט געוואוסט אז] וְה' הַסְּגִירָם, השם יתברך היט אַפּ, שׁוֹמֵר עֲמּוֹ יִשְׂרָאֵל. [כל זמן] אַז מ'זינדיגט נישט [והם צייתים לקול תורה של חכמי ישראל (כדלהלן)].

עד

ההריגות רח"ל שבזמן הגלות, אינו מכלל עיקר גזירת הגלות שביד אברהם אבינו, אלא נגזר מחמת עונות הדור, על שלא צייתו לקול חכמי ישראל האמתיים

נאָר בעונינו הרבים אַז ס'געשעט [הריגה ח"ו, דאָס] איז דער חֶטָא גורם, און דער עוֹן הַדּוֹר^ב. אָבער דעם גָלוּת וואָס אברהם אבינו האָט בּוֹחֵר געווען, העט מען גיווען געקאַנט דורכגיין [בלא זה].

^ו היינו מדה כנגד מדה ממש, שוה בשוה, ולא בדרך מדה טובה מרובה ת"ק פעמים. [ובלשון זה טמון התיורץ לקושיא יב, וכמבואר להלן באות פג].

^א ברש"י שם: וַיִּסְגֹּר ה' בַּעֲדוֹ, הגין עליו שלא ישברוהו, הקיף התיבה דובים ואריות והיו הורגים בהם. ופשוטו של מקרא סגר כנגדו מן המים וכו'.

^ב וז"ל הרמב"ן (בא יב, מב): כי אם נגזר על האדם בחטאו גלות וענוי, שנה או שְנָתִים, והוא יוסיף על חטאתו פשע בהם, יוסיפו עליו שבע על חטאתיו וגלות ויסורין כהנה וכהנה. שאין ענשו הראשון הבטחה לו שלא יענש בעון שיעשה. והנה היה על אברהם אבינו גזירה שִׁיחִיה זָרְעוֹ גַר בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם אֲרָבַע מֵאוֹת שָׁנָה, ושלא ישובו הָנָּה עד דור רביעי פי לא שְׁלֹם עוֹן הָאָמְרִי, ולא היתה לו הבטחה רק בְּאַחֲרֵי כֵן יֵצְאוּ בְּרַכֵּשׁ גְּדוֹל, והוא מיד, או מופלג כמה, וגם הוא על תנאי, כמו שאמר וגם אֵת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דִּן אֲנִי וְאַחֲרָי כֵן יֵצְאוּ בְּרַכֵּשׁ גְּדוֹל, שיעמיד בדין את הגוי אם עָשׂו כראוי לישראל לפי מעשיהם ולפי הנגזר עליהם. ועוד שאין שום הבטחה שלא יגרום החטא לבטלה אלא במקום שבועה. - ומן הידוע שהיו ישראל במצרים רעים וחטאים מאד, ובטלו גם המילה וכו', ועל כן אָרַךְ גלותם שלשים שנה, והיה ראוי שיתארך יותר, אלא שצחקו והרבו תפלה וכו', קבל צעקתם ונאקתם מפני הצער הגדול שהיו בו, כאשר פירשתי בסדר ואלה שמות (ב, כה).

עו

מ'זעט אפילו, אפילו ביים חורבן [בית המקדש], ווי רבי יוחנן בן זכאי האָט זיך געבעטן²⁹ [שישלימו עם הרומיים, רק הבריונים לא רצו. און] ווען נישט די בְּרִיּוֹנִים העט מען נישט גיווען גע'הרְגֵט.

די אַלע הַרִיגוֹת וואָס זענען געשען ביים חורבן, איז ווייל מ'האָט נישט געפּאָלגט די חֲקְמֵי יִשְׂרָאֵל, ווייל די בְּרִיּוֹנִים האָבן אַנדערש געטון ווי דער כַּח הַתּוֹרָה האָט געהייסן.

און אזוי אַלעמאָל ווען ס'איז געשען, איז נאָר ווייל מ'האָט נישט צִיִּית געווען לְקוֹל תּוֹרָה³⁰.

עו

אַבער על כל פנים דאָס גלות, דער בלוֹיזער גלות [אם לא ניתוסף עון הדור], היט השם יתברך אָפּ.

עו

המשך ישוב קושיא יא - לתרץ קושיית האור החיים על תירוצי התוספות
אף שהפסוק איבער יידוף איבער אלף, מיירי ברדיפה לבר ולא בהריגה, וכתירוצי התוספות. מ"מ
התאנה דוד המלך על כי להאומות מגיע להם עונש על מחשבתם ורצונם בהריגת אחר "אלף"

איז רעכט, דאָס האָט דוד המלך מתאנה געווען.

ס'איז טאקע אַמַת, אִיכָה יִרְדָּף אַחַד אֶלֶף איז נישט קיין הריגה [בפועל] נאָר גלות, אָבער "זיין" האָבן דאָך דאָס "אינזין" דעמאָלטס [אף להריגה, וממילא לפי הכתוב] בְּדָבָר אֲשֶׁר יָדוּ עֲלֵיהֶם, קומט דאָך ביי "זיין" אַז ס'זאָל זיין אַ 'הריגה' אחד אלף. איבערדעם האָט ער מתאנה געווען אויף די שני מאות, ווייל [ס'שטייט] אַחַד יִרְדָּף אֶלֶף, זיי טוען אַזוי [ברצונם].

²⁹ בגמרא גיטין (נו.): הוו בהו הנהו ברינו, אמרו להו רבנן נפיקו ונעביד שלמא בהדיהו, לא שבקינהו. אמרו להו [הבריוני] נפיקו ונעביד קרבה בהדיהו, אמרו להו רבנן לא מסתייעא מילתא, קמו קלנהו להנהו אמברי דחיטי ושערי, והוה כפנא וכו'.

אבא סקרא ריש ברינו דירושלים, בר אחתיה דרבן יוחנן בן זכאי הוה, שלח ליה [ריב"ז] תא בצניעא לגבאי, אתא אמר ליה עד אימת עבדיתו הכי וקטליתו ליה לעלמא בכפנא, אמר ליה מאי איעביד, דאי אמינא להו מידי קטלו לי, אמר ליה חזי לי תקנתא לדידי דאיפוק, אפשר דהוי הצלה פורתא. אמר ליה נקוט נפשך בקצירי וליתי כולי עלמא ולישיילו בך, ואייתי מידי סריא ואגני גבך, ולימרו דנח נפשך, וליעילו בך תלמידך ולא ליעול בך איניש אחרינא, דלא ירגשן בך דקליל את, דאינהו ידידי דחייא קליל ממינא. עביד הכי, נכנס בו רבי אליעזר מצד אחד ורבי יהושע מצד אחר, כי מטו לפיתחא בעו למדקריה, אמר להו [אבא סקרא] יאמרו רבן דקרו, בעו למדחפיה, אמר להו יאמרו רבן דחפו, פתחו ליה בבא, נפק. כי מטא להתם, אמר שלמא עלך מלכא, שלמא עלך מלכא וכו', ודקאמרת אי מלכא אנא אמאי לא קאתית לגבאי, עד האידנא ברינו דאית בן לא שבקינן וכו'. אמר ליה תן לי בינה וחכמיה ושושילתא דרבן גמליאל וכו'. [עיי"ש עור].

³⁰ וז"ל רבינו בדברי יואל מכתבים (ח"א מכתב סט, הנכתב בער"ח ניסן תש"ח): וכל האומות שונאים גמורים לישראל וכו', ואשור לא יושיענו (הושע יד, ד). אך בדרך השלום אפשר להציל, ואם מקבלים עול גליות עד עת קץ, כמו שאנו מושבעים מהתורה הק' שלא ידחקו את הקץ, הקב"ה עושה נס להציל שיה אחת בין כמה זאבים, כמ"ש חז"ל (תנחומא תולדות, ה) גדול כח הרועה שמצילין.

ולשון הספורנו בפרשת וישלח (לג, ד) על הכתוב וַיִּרְץ עֶשָׂו לִקְרָאתוֹ וז"ל, נהפך לבו כמו רגע בהכנותיו של יעקב, הן לו עֶשָׂו פֶּן בְּרִיּוֹנֵי בֵּית שָׂנִי, לא היה חרב בית מקדשנינו, כמו שהעיד ר' יוחנן בן זכאי (גיטין שם) באומרו "בריוני דבן לא שבקינן", עכ"ל. הנה אף שהיה טיטוס רשע עריץ ושונא ישראל בתכלית השנאה, אעפ"כ אילו היו שומעים לקול תורה הק' שאמר ריב"ז, היו נצולין, ולא היה מזיק לשום ישראל. וכן היה בזמן בית ראשון אצל נבוכדנצר, כמו שהעיד הכתוב שאמר להם ירמי הנביא. והיה מה שהיה, על ידי הבריונים. ואך מהנשארים תחת יד נבוכדנצר, ותחת יד הרומים הרשעים, נבנה אחר כך עם ישראל ברוחניות ובגשמיות.

עח

אונז [בדורות הגלות] ווייס מיר דאָך שוין וואָס זיי האָבן 'אינזין'.

[ווי] די גמרא זאָגט דאָך אזוי^{טו} אויף די רומיים, גפא דרומאי [בְּהָא נַחְתִּינָן וּבְהָא סְלִקִּינָן].

[דאחד מהרומיים אמר לרבי חנינא שבני ישראל נמצאים אצלם כמה שנים ואין עושים להם רעה. נטפל לו רבי אושעיא און] ער האָט אים געזאָגט אזוי, עטס האָטס אינזין כסדר חלילה 'אומצוברענגן' דעם כלל ישראל [רק שאינכם יודעים באיזה אופן], דערנאָך האָט ער מודה געווען, ער האָט צוגעשוואוירן [בעבדו גפא של רומי], גפא דרומאי בְּהָא נַחְתִּינָן וּבְהָא סְלִקִּינָן, מיט 'דער' מחשבה גייען זיי כסדר ארום. אזוי זאָגט דאָך די גמרא.

עט

איבערדעם האָט דאָ דוד המלך מתאנח געווען אז איִכָּה [יִרְדָּף אַחַד אֶלָּף, ווייל] כּוֹלֶהוּ אִתְּנִיָּהּ בְּשִׁבּוּי זָאָגט די גמרא^{טו}, זיי האָבן דאָך דאָס "אינזין", [און] ביי אַ גוי איז דאָך מחשבה רעה מצרפה למעשה, אזוי איז געווען אין מצרים אויכעט, קומט זיי דאָך צוריק [העונש במדה כנגד מדה] ס'זאָל זיין אַחַד אֶלָּף טאַקע להריגה, אזוי ווי 'זיי ווילן' טון. [שהרי] אונזער הצֵלָה איז נאָר פון השם יתברך [ולא מצדס]^{טו}.

פ

ועל זה השיבו לו כי באמת מגיע להם ככה, ומה שדוד המלך
הרג רק שמונה מאות בבת אחת, הוא רק בְּדָבָר אִרְיָה הַחַתִּי

האָט מען אים געענטפערט רק בְּדָבָר אִרְיָה, ווי ס'שטייט.

[פאר] זיי קומט טאַקע מדה כנגד מדה [אף על המחשבה], ווען ס'וועט קומען די צייט וועט מען זיי באַצאָלן, [כשיתקיים הכתוב] תָּבֵא כָל רַעְתָּם לִפְנֵיהֶם^{טו}. אָבער דערווייל [איז רק בְּדָבָר אִרְיָה], דער עֶזְרָא הַדּוֹר איז גורם אז ס'ווערט נְתַעֲכָב, און ס'איז 'נאָכנישט' דורכגעפירט געוואָרן דער מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה, [ווייל] אַלץ איז עפעס דאָ דער עֶזְרָא הַדּוֹר.

פא

אָבער לעתיד ווען ס'וועט זיין דער עוֹלָם הַתִּיקוֹן, דער בורא כל עולמים וועט דעך דאָך העלפן, אז אידן וועלן תשובה טון דורכן כח פון אליהו און משיח, און ממילא וועט דאָס [זיין], ממילא וועט אַלעס געטון ווערן מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה [אף על המחשבה שלהם].

^{טו} בגמרא פסחים (פז:): אמר ליה ההוא מינא [נכרי] לרבי חנינא, אנן מעלינן מינייכו [אנחנו טוב יותר מכם היהודים] וכו', ואלו אנן איתניכו גבן [שאתם נמצאים בגלות אצלנו] כמה שני [שנים], ולא קא עבדינן לכו מידי וכו'. נטפל ליה רבי אושעיא, אמר ליה [זה שאינכם הורגים בנו, הוא] משום דלא ידעיתו היכי תעבדו [שאינכם יודעין איך להשמידנו], תכלינן כולהו [שאם תרצו להרוג כל היהודים] ליתנהו גבייכו [אין כולנו נמצאים אצלכם, ואם תהרגו מאי דאיכא גבייכו, קרי לכו "מלכותא קטיעתא"]. אמר ליה [והוא מין, נשבע כעבודה זרה] גפא דרומאי, בהא נחתנינן ובהא סלקינן [באותו מחשבה האין לכלות את ישראל אנו יורדין ואנו עולים, כלומר אנו עסוקים תמיד במחשבה זו].
^{טו} עיין לעיל באות נו.

^{טו} ועיין גם בחינה זו, בס"ג בהר בחקותי תשט"ז. (ועוד איתא שם כמה ענינים הנוכחים בדרוש זה, עם הוספות ושינויים קצת).

^{טו} באיכה (א, כא-כב): הִבֵּאתָ יוֹם קָרָאתָ וְיָהִי קָמוֹנִי. תָּבֵא כָל רַעְתָּם לִפְנֵיהֶּ וְעוֹלָל לָמוּ כְּאִשֶּׁר עוֹלָלָתָ לִי עַל כָּל פְּשָׁעִי. ופירש רש"י: הִבֵּאתָ יוֹם קָרָאתָ. הִלּוּאִי וְהִבֵּאתָ עֲלֵיהֶם יוֹם הַמוֹעֵד שְׁקֵרָתָ עָלִי: וְיָהִי קָמוֹנִי. ברעה: תָּבֵא כָל רַעְתָּם לִפְנֵיהֶּ. יזכרו ויפקדו עונותם לפניך. וְעוֹלָל לָמוּ. ופקעול למו וכו'.

פב

היצא לנו מזה, איז דאָס טאַקע רעכט אַזוי ווי תוספות זאָגט [דהפסוק אִיכָה יִרְדֹּף לאַ מיירי בהריגה], אַזוי זעט מען אין דברי חכמינו ז"ל [שפירושו הפסוק על אברהם אבינו שבחר בגלות במקום גיהנם], און די קשיא [פון אור החיים הקדוש] איז נישט קשה.

פג

ישוב קושיא יב

[וכן מיושב לדרכינו למה לא התאנח רק על "אלף", ולא על ת"ק פעמים ככה. כי צערו לא היה על ענין של מדה טובה מרובה ת"ק פעמים, אלא על ענין העונש המגיע להאומות מדה כנגד מדה ממש, בהשוואה שוה בשוה על מה שהם חשבו לעשות. והם חשבו על איכה ירדוף אחד אלף, ולכן מגיע להם העונש על "אלף" ברדיפה אחת. אבל אינו מן המדה ליתן להם עונש יותר ממה שעשו או שחשבו]^ט.

פד

הקדמה לישוב קושיא ה-ז - ולאופן שני בישוב קושיא י

נאָר איך וועל צוקומען צו דעם, [צון וְיִרְדְּפוּ מִכֶּם חֲמִשָּׁה מֵאָה [לתרץ קושיא ה-ו אמאי צריך עוד לחרב ולרדיפה, כיון דיפלו האויבים מאליהם, וגם לא יצטרכו לשום כלי זין]]. דאָכט זיך מיר גאָר ווידעראום, אַז דאָס איז גאָר אַן אַנדער ענין [בכוונת הכתובים בפרשתן], איז ווייטער נישט קשה די קשיא [שהקשו התוספות מהא דאיכה ירדוף], על פי פשוט איז אויך נישט [שווער די קשיא].

פה

מילא דאָס קאָן מען דאָך שוין פאַרענטפערן מיט תוספות'ס דיבורים אַליין [בתירוץ], אָבער אין פֿשטות מ'קען זאָגן [עוד תירוצ בזה], טאַקע לויט דעם דרך [דהלן] קען מען זאָגן נאָך אַ בחינה וויאָזוי ס'איז פאַרענטפערט די "קשיא" [של התוספות].

פו

לעולם האָב איך שוין פריער געפרעגט (בקושיא ה וקושיא ז), מ'זעט דאָך וְנִפְּלוּ אִיְבֵיכֶם וגו', [אז] ס'טוט זיך אַלעס אַליין.

פז

מבואר במדרש לענין מחיית עמלק, דער שלא פשט ידו במקדש כתיב "תמחה", שימחורו בידי אדם, ומשפשת ידו במקדש כתיב "אמחה", שימחורו בידי שמים

נאָר דער אָמַת, לעולם איז אַזוי.

ס'שטייט, דער בורא כל עולמים האָט געזאָגט (תצא כה, יט) תִּמְחָה אֶת זֵכֶר עֲמֶלֶק.

זאָגן חכמינו ז"ל^ט אַז איין מאָל שטייט מְחָה "אֲמָחָה", אַז הקדוש ברוך הוא האָט געזאָגט [שהוא ימחה אותו, ואם כן למה כתיב "תמחה". נאָר] פריער [עד שלא פשט ידו

^ט ועיין עוד תירוצ על קושיא יב, בדברי יואל בפרשתן (עמוד תר, ד"ה ובוה), כי היה דוד המלך מצטער על העדר הכבוד שמים באם אצלינו הוא פחות מהנאמר אצלם. והוא מתאים גם לדרוש זה, לפי מה שמבאר רבינו דענין פרשה זו יתקיים באמת רק לעתיד לבא, אלא שעכ"ז התאנח דוד המלך גם בימיו, דלכל הפחות יהיה שוה בשוה, עבור הכבוד שמים, עיי"ש ותבין.

אבל מ"מ נראה דכוונת רבינו בדרוש זה בישוב קושיא יב, הוא כמבואר כאן בפנים, לפי הדרך שהקשה קושיא זו על תירוצ האור החיים הק', דעדיין יוקשה לפי תירוצו קושיא זו, דמשמע דלפי דרכינו בביאור תירוצ התוספות יתיישב קושיא זו, ודו"ק.

^ט בתנחומא כי תצא (סימן יא) [וכן בפסיקתא דרב כהנא (ג, טו)]: רבי יהושע בן לוי בשם ר' אלכסנדר אמר, כתוב אחד אומר תִּמְחָה אֶת זֵכֶר עֲמֶלֶק, וכתוב אחד אומר כִּי מְחָה אֲמָחָה, כיצד יתקיימו שני כתובים אלו. עד שלא

במקדש] איז געוועזן מַחֶה "תַּמְחָה", [און] משחרב בית המקדש, [ווייל] זיי האָבן חרוב געמאַכט דאָס בית המקדש, וועט זיין מַחֶה "אַמְחָה", וועל 'איך' זיי אויסמעקן.

פח

ולכאורה קשה, דהא גם לאחר שפשט ידו במקדש, עדיין נוהג מצות "תמחה" את זכר עמלק איז דאָך אַ גרויסע קשיא, [לאחר שפשט ידו במקדש] אַז ס'איז מַחֶה "אַמְחָה", נו ווי זאָגט מען נאָך דעם מַחֶה "תַּמְחָה", וואָס ברויך מיר 'אונז' טון, אַז 'הקדוש ברוך הוא' טוט. [והלא מצות "תמחה" נוהג לדורות, גם לאחר שהחריבו המקדש (וכדלהלן באות פט)]. מ'זאָגט דאָך אין פֿייט אזוי^א, יוֹתֵר מִמָּה שֶׁעָשׂוּ לָנוּ עָשׂוּ לָךְ, לָנוּ אִמְרַת זְכוּר, וואָס קאָן מיר 'אונז' טון, וואָס איז דען אונזער טוען, אָבער 'דיין' טוה'עכץ איז דאָך אַלעס.

פט

איבערדעם קאָן זיין. [ווייל] לכאורה וואָס ברויך מען דעם מַחֶה "תַּמְחָה", דאָס איז געבליבן אַ מצוה [לדורות], און דאָס שטייט גאָר 'שפעטער' [בפרשת תצא], 'דערפריער' [בפרשת בשלח] שטייט מַחֶה "אַמְחָה", און 'צום סוף' שטייט גאָר [דער "תמחה"]. לכאורה איז דאָך אַ גרויסע קשיא, ס'איז געבליבן אַ מצוה 'נצחיית' מַחֶה תַּמְחָה פֿאַר 'אידן', און דער פסוק איז מעיד [אז] 'הקדוש ברוך הוא' האָט געזאָגט מַחֶה "אַמְחָה".

צ

אמנם ביאור הענין, דעלינו מוטל החוב לקיים המצוה למחות את זכר עמלק, אבל עצם וגמר המחיה יהיה רק בידי שמים, וכשאנו נעשה את שלנו בדרך הטבע, אז הקב"ה יעשה את שלו למחות זכרו מן העולם, באופן מופלא שלא בדרך הטבע

נאָר וואָס'זשע דען, זעט אויס אזוי. דאָס איז אַמאָל זיכער, אַז ווען דער בורא כל עולמים וועט 'טון', דעם וועט זיין דער טוה'עכץ. נאָר מ'פאַרלאַנגט אָבער פון אידן די מַצְוָה, מ'הייסט אידן טון, ווייל ס'איז גאָר אַ מַצְוָה הייסט מען אידן טון, אָבער טוען טוט זיך אַלעס נאָר פון השם יתברך, [ווייל] דאָס ווערט געטון אויף אַן אָפֿן מופֿלאַ, נישט בַּדְרֵךְ הַטֵּבֶע.

צא

ישוב קושיא ה, וקושיא ז

וכמו כן יתבאר כוונת הכתוב וְרָדְפוּ מִפֶּם חֲמִשָּׁה מָאָה, דהוא בכדי לקיים "המצוה" לעשות פעולת הרדיפה בחרב, כשיבא הזמן הראוי לזה לעתיד לבא, אבל גמר הענין יתקיים מן השמים, ע"י שיפלו איש בחרב רעהו, אף מבלי שיעזרכו לפעולת כלי זין שלנו, ורדיפת "חמשה" היינו חמשה חומשי תורה, וכן רדיפת "מאה" הוא גם כן רומז על מספר מאה בדרכי עבודת ה'

איבערדעם איז דער וְרָדְפוּ מִפֶּם חֲמִשָּׁה מָאָה, דאָס איז נאָר וואָס דער בורא כל עולמים האָט געזאָגט אַז דאָס וועט מען פאַרלאַנגען [פון אידן צו טון למצוה].

פשט ידו בכסא, תַּמְחָה. כשפשט ידו בכסא, מַחֶה אַמְחָה. אפשר בשר ודם יכול לפשוט ידו בכסא של הקב"ה, אלא על ידי שהחריב ירושלים שכתוב בה (ירמ' ג. יז) בָּעֵת הַהִיא יִקְרָא לִירוּשָׁלַיִם כְּסֵא ה', לפיכך מַחֶה אַמְחָה.

^א ביוצרות לשבת זכור (כפיוט שלפני קדושת שחרית): עַד שְׁאַתָּה מַצְוֵנוּ הַזֶּכֶר לָךְ. אַתָּה זְכוּר אַתָּה אֶשֶׁר עָשׂוּ לָךְ וכו', יוֹתֵר מִמָּאָשׁ עָשׂוּ לָנוּ עָשׂוּ לָךְ וכו'.

לעולם [וועט זיין] וּנְפְלוּ אִיבֵיכֶם לִפְנֵיכֶם לְחָרֵב, חָרֵב אִישׁ בְּרֵעֵהוּ, זֵי וּוְעַל זֵיךְ אֲלִיין אוֹיֵס־הֶרְג־נַעַן. נֶאֱרָר פֿון אִידן פֿאַרלאַנגט מען [פעולת המצוה] וְרָדְפוּ מִכֶּם חֲמֹשֶׁה מֵאָה וּמֵאָה [מִכֶּם רִבְכָּה יִרְדְּפוּ].

מ'זאָל זוכן [דעם כח התורה], טאַקע אַזוי ווי זיי אַליין זאָגן גראָד, ווי דער אור החיים הק' און דער כלי יקר [זאָגן, דהכונה על] חֲמֹשֶׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה. (וכדלעיל אות לז-לח). און מֵאָה איז אויך אַ מִסְפֵּר אין דער עֲבוּדָה ע"ב.

צב

וכמבואר בלשון רש"י דהכתוב מיירי כאן ממספר העושים ומקיימין את התורה

[און] ווי רש"י זאָגט^{עב} אינו דומה מועטין העושים התורה למרובין העושים את התורה, אַזוי זאָגט דאָך רש"י דאָ אויפן אָרט, וכי כך הוא החשבון, מֵאָה מִכֶּם רִבְכָּה יִרְדְּפוּ [והלא לא היה צריך לומר אלא מאה מכם שני אלפים ירדופו], נֶאֱרָר [אינו דומה מועטין העושים למרובין העושים].

צג

זעט מען דאָך אַז דאָ שמועסט מען פֿון עוֹשֵׂי תוֹרָה. ס'איז דאָך אַזוי געווען אַ מִצְוָה פֿאַרן כלל ישראל, ווען דער אַנְרִים וְתוֹמִים האָט געזאָגט מ'זאָל לוחם זיין^{עד}.

און לעתיד [ווען] דער מלך המשיח [וועט זאָגן]. ווען ס'וועט זיין די צייט, ווען מ'וועט הייסן מן השמים, ברויכן אידן דאָס טון לְמִצְוָה. אָבער "טוען" קאָן מען דאָס נאָר טון דורך השם יתברך, אַלעס טוט זיך דורך השם יתברך, און מ'ווייסט אַז אונזער טוה'עכץ איז גאַרנישט. ס'איז אַ גאולה מן השמים, מיטן כח התורה.

צד

אַזוי ווי רש"י זאָגט דאָ אויף די לוחמים, אינו דומה מועטים [העושים את התורה למרובים העושים].

ער האָט דאָך געפרעגט [דהלא] דער 'חֲשִׁבּוֹן' איז דאָך נישט [אַזוי], אַז וְרָדְפוּ מִכֶּם חֲמֹשֶׁה מֵאָה [שהוא כפול כ' פעמים, אם כן החשבון של] וּמֵאָה רִבְכָּה האַלט דאָך נישט אויס, שטימט דאָך נישט דער חֲשִׁבּוֹן, ס'דאַרף זיין ומאה מכם ב' אלפים, לויטן חֲשִׁבּוֹן [של כ' פעמים].

נאָר זאָגט ער, אינו דומה מועטין למרובין העושים את התורה.

צה

זעט מען דאָך אַז דאָס איז נאָר עוֹשֵׂי תוֹרָה, דאָ שמועסט מען פֿון עוֹשֵׂי תוֹרָה, וואָס מ'וועט רִדְּף זיין לְמִצְוָה.

צו די ברכה, [נתוסף גם 'מצוה']. אין הכי נמי, [ביין] די ברכה איז געשטאַנען בעסער, ס'איז גאָר געשטאַנען [וּנְפְלוּ לִפְנֵיכֶם לְחָרֵב, שיפלו מאליהם], נאָר דער בורא כל עולמים פֿאַרלאַנגט פֿון אִידן מָחָה "תִּמְחָה", כּאָטשיג ס'איז דאָ מָחָה "אַמְחָה", [וכמו כן עדיין יש מצוה וְרָדְפוּ מִכֶּם וגו'].^{עב}

^{עב} וועיין לעיל (בהערה לג, ד"ה ואומר מאה מכם) מדברי האור החיים הק', דרומז על מאה ברכות בכל יום.

^{עג} הובא לשונו לעיל בהערה ה.

^{עד} כמבואר בגמרא יומא (עג:), ועוד.

צו

ישוב קושיא ו

וזה שמסיום הכתוב ונפלו לפניכם ופירש"י "שלא כדרך הארץ", דהיינו שנפילתם תהיה מן השמים, באופן שהוא "למעלה מדרך הטבע"

אָבער "טוען" טוט עס דער בורא עולם.

איבערדעם שטייט נאָכאַמאָל וְנִפְּלוּ אִיְיָכֶם "שלא כדרך הארץ", מ'זאָל נישט מיינען אז מ'הייסט דיר טון וועט 'דיין טון' עפעס אויפטון.

דער דרך האָרץ איז, אַז ס'טוט זיך מיטן דרך הטבע. אפילו דאָס ערשטע [וְנִפְּלוּ לְפָנֶיכֶם וגו' הנאמר בקרא, וואָס] ס'שטייט חֲרֵב אִישׁ פְּרִעָהּ, איז אויך קאָן זיין מלובש אין דער טבע, אַז זיי טוען זיך אַליין איינער דעם אַנדערן.

דערנאָכדעם זאָגט ער אָבער ניין, צו ענקער כח העבודה, ווייל עטס וועטס זיין וְרָדְפוּ מִכֶּם חֲמֹשֶׁה מָאָה, - אַזוי ווי ביי עֲמֻלָּקָן, אַז ס'וועט זיין מַחֲה תִמְחָה, וועט זיין מַחֲה אֲמָחָה, - דערנאָך וועט זיין וְנִפְּלוּ אִיְיָכֶם "שלא כדרך הארץ", ס'ליגט נִטְאָמָאָל 'מלובש' אין דער טבע^ע, נאָר דער בורא כל עולמים אַליין, [וכמאמר הכתוב (תהלים עט, ו) שִׁפָּךְ חֲמַתְךָ אֶל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא יִדְעוּךָ וְעַל מַמְלָכוֹת אֲשֶׁר בְּשִׁמְךָ לֹא קָרְאוּ.

צו

אופן שני בישוב קושיא - קושיית התוספות

וממילא מתורץ קושיית התוספות מהפסוק איכה ידרוך אחד אלה, כי ברדיפת האומות לא שייך כלל בחינה כזה, שיהיה נגמר מן השמים למעלה מדרך הטבע, ובכן הפסוק דרבא עם הפסוק דרתם אינו ענין זה לזה כלל

ממילא איז שוין נישט קשה די 'קשיא' [שהקשו התוספות, אַז] דאָרט שטייט יִרְדֹּף אַחַד אֲלֵךְ, [דמשמע דמדת פורענות מרובה ח"ו].

דאָרט איז דאָך דאָ [נאָר] 'זייער' טוה'עכץ. חס ושלום דער בורא עולם אַליין טוט דאָך נישט, ביי דעם איז דאָך מֵאֲתוֹ לֹא תֵצֵא הָרָעָה (איכה ג, לח), ס'ווערט דאָך געטון נאָר דורך 'זיי', דורך זייער שליחות.

אָבער דאָ אַט [אצא וְרָדְפוּ מִכֶּם] איז דאָך נישט 'דעס', דאָס טוה'עכץ [שלנו], דאָס טוה'עכץ איז דאָך נישט 'דעס', [נאָר] דאָס טוט זיך דאָך מן השמים, 'דעס' איז דאָך דער עיקר, און דעס איז [טאָקע] אַסאָך מער [מרובה די מדה טובה].

אויף דעם איז דאָ עפעס אַן אַנדערע הבטחה, דאָס איז מער ווי ת"ק פעמים. דאָס איז דאָס גאַנצע [ענין].

צח

ובגמרא אמר רבי יוחנן בן זכאי, דמלך בשר ודם אין מיתתו מיתת עולם ואין איסורו מיתת עולם, אבל הקב"ה כשנמית את האדם, מיתתו מיתת עולם, ואיסורו איסור עולם

ס'שטייט דאָך, די גמרא זאָגט^ט שאין מיתתו מיתת עולם, די גמרא ביי רבי יוחנן בן זכאי ווען ער איז אַוועק [לפני פטירתו]. אַ מלך בשר ודם, וואָס ער טוט, איז נישט

^ט כמו בחיל אשור שמלאך ה' הרגם, ולא נהרגו אפילו על ידי עצמם שהוא בדרך הטבע.

^ט בגמרא ברכות (כח:): תנו רבנן, כשחלה רבי יוחנן בן זכאי נכנסו תלמידיו לבקרו, כיון שראה אותם התחיל לִבְכּוֹת. אמרו לו תלמידיו, נר ישראל, עמוד הימיני, פטיש החזק, מפני מה אתה בוכה. אמר להם, אילו לפני מלך בשר ודם היו מוליכין אותי, שהיום כאן ומחר בקבר, שאם כועס עלי אין כעסו כעס עולם, ואם אוסרני אין איסורו איסור עולם, ואם ממיתני אין מיתתו מיתת עולם, ואני יכול לפייסו בדברים ולשחדו בממון, אף על פי כן הייתי בוכה. ועכשיו שמוליכים אותי לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, שהוא חי וקיים לעולם ולעולמי עולמים, שאם כועס עלי כעסו כעס עולם, ואם אוסרני איסורו איסור עולם, ואם ממיתני מיתתו מיתת

קיינ מיתת עולם, און [כשאוסר, איז עס] נישט קיין איסור עולם. אָבער וואָס דער בורא כל עולמים טוט, דעס איז אייביג.

צט

וממילא בפסוק דהתם, אפילו אם יתפרש ח"ו על הריגה, גם כן לא קשה, דשם אין מיתתו מיתת עולם, והקב"ה יחזיר ויחיה את ישראל בתחיית המתים. אבל בפסוק דהבא, כשיפלו השונאי ישראל, מיתתם הוא מיתת עולמית, ואין הענינים דומים זה לזה

איבערדעם דעס וואָס 'זיי' טוען, קאָן זיין אפילו חלילה [אם האומות הורגין] איז דאָס אויך נישט אויף אייביג, איז נאָך דעֶתֶל לַחֲזוֹר.

[ווייל] ווען דער בורא כל עולמים וועט העלפן, [ויתקיים הכתוב] אָנִי אָמִית 'וְאֶחֱיָה' מִחַצְתִּי וְאָנִי 'אָרְפָא' (האזינו לב, לט), וועלן דאָך אַלע אויפשטיין צו תְּחִית הַמֵּתִים, ביי ביאת המשיח.

אָבער דעס וואָס מ'טוט פֿאַר 'זיי', איז דאָך אַ מִיתָה עוֹלָמִית, [דער] וְרָדְפוּ מִכֶּם חֲמֹשֶׁה מֵאָה, [ווייל] זיי וועלן דאָך קיינמאָל נישט אויפשטיין לַתְּחִיָּה די שוֹנָאִי יִשְׂרָאֵל, די אַלע [אויב ה'], דאָס איז אַ מִיתָה עוֹלָמִית. [וממילא מה שנאמר בפרשתן] איז דאָס "מער".

ק

ישוב קושיא יא - לאופן השני

ואפשר דזה רמז גם "בתירין התוספות", דהתם הוא רק רדיפה לבד, כי אפילו אם עושים הריגה ח"ו, אינו אלא רדיפה, כי עתיד הקב"ה לחזור ולהחיותם לעתיד לבא, משא"כ בפסוק דהבא מיירי "בהריגה" גמורה, שהיא מיתת עולמית, כיון שזה נעשה מן השמים ע"י הקב"ה

קאָן זיין דאָס איז אפשר אויך נכלל אין לשון התוספות ["בתירוצם". מה שאמרו כי איכה ירדוף אחד אלף] דעס איז נאָר אַ רדיפות [ולא הריגה]. [ווייל] אפילו חס ושלום זייער הריגה, איז דאָך אויך נישט קיין הריגה עוֹלָמִית, [נאָר] ס'איז אַ רדיפה.

אָבער ביי 'זיי' איז דאָך אַ מִיתָה עוֹלָמִית, איז דאָך עס טאַקע אַן אייביגע זאָך. ווייל ס'איז דורך השם יתברך, און וואָס השם יתברך טוט איז דאָך אַ נצחיות.

קא

כי כל מעשי הקב"ה הם נצחיים. וכמו שמבואר בישמח משה, דלכן הוצרך שיהיה קריעת ים סוף ע"י הרמת המטה, ולא ע"י דיבורו של הקב"ה, או דיבורו של משה ששכינה מדברת מתוך גרונו, יען כי היה צורך שאח"כ ישוב הים לאיתנו, ואם היה זה ע"י הקב"ה אז לא היה יכול הים לחזור לאיתנו, כי פעולתו של הקב"ה בעצמו הוא נצחיות

ווי ש'שטייט אין ישמח משה.

[על דרך שפירשו בטעם שהיה] וְעִבְרָתִי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וגו', אָנִי וְלֹא מִלְאָךְ אָנִי וְלֹא שְׁלִיחַ אָנִי הוּא וְלֹא אַחֵר (הגדה של פסח), [ווייל] וואָס ס'טוט זיך דורכן בורא עולם, דעס איז אַ נצחיות, דעס ווערט נישט נשתנה.

קב

דער ישמח משה זאָגט אין דעם וועג¹⁹, [לפרש] דעם הָרִם אֶת מִטְּךָ (בשלח יד, טז), [שנצטוה לבקוע הים על ידי הרמת המטה, ולא על ידי דיבורו, כי לכן] הָאֵט ער נישט געקענט זאָגן

עולם, ואיני יכול לפייסו בדברים ולא לשחדו בממון, ולא עוד, אלא שיש לפני שני דרכים, אחת של גן עדן ואחת של גיהנום, ואיני יודע באיזו מוליכים אותי, ולא אבכה.

¹⁹ בישמח משה פרשת בשלח: וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה מִה תִּצָּעַק אֵלַי וְדַבַּרְתָּ אֶל כְּנִי יִשְׂרָאֵל וְיִסְעוּ, וְאַתָּה הָרִם אֶת מִטְּךָ וְנָטַה

מיטן מויל אז דער ים זאל זיך שפאלטן, ווייל ער האט געוואלט אז ער זאל צוריקקומען [הים לאַיטנו, ומשה רבינו היה] שכינה מדברת מתוך גרונו, [ולכן] ווען ער זאגט מיטן מויל [לבקוע הים, היה זה דיבור השכינה, וממילא] העט ער קיינמאל נישט גיווען געקאנט צוריקקומען, ממילא האט געמוזט זיין הַרֵם אַתְּ מִטָּף.

קג

דאָס וואָס דער בורא כל עולמים אַליין טוט, [הוא נצחיות]. איבערדעם זייער מיתה [הוא מיתה עולמית], די פֿכּוֹרִים [במצרים], מיט די אַלע [שנטבעו בים. וכן לעתיד לבא].

קד

ולכן מה שיפלו אויביכם "שלא כדרך הארץ", דהיינו על ידי הקב"ה, זה יהיה נפילה ומיתה עולמית. משא"כ בהרדיפה דפרשת האוניו, שעתיד הקב"ה להחזיר הכל לישראל, וינחמו בכפלים. ונמצא דשפיר מדה טובה מרובה ממדת פורענות

[עכ"פ] ווען ס'איז וַנִּפְּלוּ אִיְיָכֶם "שלא כדרך הארץ", דורכן בורא עולם, דעס וועט זיין א מיתה עולמית, 'די' קענען קיינמאל נישט צוריקקומען, איבערדעם איז שוין 'דאָס' מער.

אַבער דעס וואָס ס'איז דער אִיְיָה' יִרְדָּף אַחַד אֶלֶף [הנאמר על האומות], דאָס ווערט געטון נאָר דורך 'זיי', דאָס איז נישט חלילה קיין נצחיות, די אַלע צרות. דער בורא כל עולמים - שטייט - וועט דאָך אַלדינגס צוריק קערן. אז אידן וועלן געהאַלפן ווערן, וועלן אַלע [הרוגי הגלות] אויפשטיין לַתְּחִיָּה. נאָך אַלעם, דער בורא

אַתְּ יִרְדָּף עַל הַיָּם וּבִקְעָהוּ גֹגֹר' (בשלח יד, טו-טז). במדרש (הובא מקצתו בילקוט רמז רל"ג, וכולו בספר נחלת יעקב פרשה זו), אמר הקב"ה למשה הים סוער והשונא רודף, ואתה עומד ומרבה בתפלה לפני, אמר לו משה מה לי לעשות, א"ל ואתה הרם את מטך, באותה שעה אמרו ישראל ה' ימלוך לעולם ועד (שמות טו יח) וכו'. והנראה לי דהנה יש להבין בשלמא במצרים היה הכל על ידי משה, לפי שאין הרשע כדאי להיות נגלה אליו השי"ת, ולהיות המופת מעצמו על ידי מאמרו יתברך, לא יאמינו שבשביל ישראל הוא. ועוד כיון שהכל היה לרעה, אפשר דאין מיוחד שמו (עיין בראשית רבה ג, ו), והיה צריך להיות על ידי "שליח". אבל כאן המטה למה, ומשה למה, יהיה נקרע הים סוף על פי מאמרו, ומי פתי יסור הנה להאמין דבקיעת הים היה מעצמו, וגם היה לטובה. ועוד דהיה להם גילוי שכינה אז בלא זה, דכתיב (בשלח ט, כ) זה קלי, ועל כל פנים המטה למה, ומי מריבה יוכיח.

והתירוצ לזה נראה דכל מעשיו ית' [שעשוה] בעצמו, ראוי להיות ניצחי כמוהו, כי הוא אמר ויהי הוא ציוה ויעמוד (תהלים לג, ט). ופעולה שאינה נצחי הוא פחיתות ח"ו לו ית' אם יהיה על ידי עצמו, וצריך להיות על ידי שליח. ומסתעם זה אמרו רז"ל (שיר השירים רבה פ"א, פסוק ב) אלמלא אמרו ישראל למשה דבר אתה עמנו (שמות כ יט), לא היה שכחה, וק"ל. ובביאור אמר שלמה (קהלת ג, יד) ידעתי כי כל אשר יעשה האלקים הוא יהיה לעולם. וכאן היה בקיעת הים רק לפי שעה, ואחר כך שב לאיתנו, למען ינער פרעה וחילו בים סוף. לכן הוצרך להיות על ידי שליח. וגם על ידי מטה דייקא, דהא שכינה מדברת מתוך גרונו של משה, ודבורו [של משה] הוא דבר ה' בעצמו וכו'. והנה מה שהיה נחוץ שישבו הים לאיתנו להטביע את מצרים, מלבד הפשוט, כי אם היה נשאר בחרבה היו המצרים רודפים אחריהם, עוד דברים בגו על פי הקדמה מהזוהר (ח"א קעד:) דמדת הדין אינו חוזר ברקניא וכו' [עיי"ש באורך ואכ"מ]. ואם כן לפי זה לא יתכן בקיעת הים להיות נצחי, דהא צריך להטביע את מצרים משום שני טעמים, א' מחמת שהים סוער ואין מדת הדין חוזר ברקניא, ועוד כפשוטו שהשונא רודף, ואם לא יטבעו המצרים בים וישאר הים בחרבה, ירדפו עוד אחר ישראל משם, ואם כן לא יתכן להיות על ידי עצמו רק על ידי שליח.

ועל פי זה יובן המדרש, שאמר הקב"ה מִה תִּצָּעַק אֵלַי דייקא, הלא הים סוער ומדת הדין אינו חוזר ברקניא, וגם השונא רודף וצריך להטביעו, ואתה עומד ומרבה בתפלה לִפְנֵי שאקרענו, הלא זה לא יתכן, כי אז יהיה נצחי וכנ"ל. אמר לו משה מה עלי לעשות, כלומר הלא גם דבורי הוא דבורך, כי השכינה מדברת מתוך גרונו, ואם כן גם אם יהיה נקרע על ידי דבורי, גם כן יהיה נצחי. על זה השיב לו השי"ת וַאֲתָה הָרָם אֶת מִטָּף, ולא על ידי הדבור כלל. באותה שעה אמרו ישראל ה' ימלוך "לְעֹלָם וָעֶד", ר"ל שהבינו שלא יתכן להיות רק על ידי מטה, מפני שמעשה ה' נצחי, והטעם הואיל והוא נצחי, והבן.

עולם וועט דאָס נאָך אַלעס באַצאָלן [בכפלים, וכמו שנאמר נחמו נחמו עמי בכפלים, כי לקחה מיד ה'] כפלים בכל חטאתיה^{ע"ה} (ישעי' מ. ב). דער בורא כל עולמים וועט דאָס באַצאָלן ווי ס'שטייט דאָך, די פסוקים זאָגן דאָך אזוי.

קה

איבערדעם איז רעכט, איז דאָס אפשר אויך נכלל אין לשון התוספות [בתיורצם], איז דאָס נישט קיין קשיא [מה שהקשה על זה באור החיים הק'].

קו

ישוב קושיא ד - (לפי אופן הראשון בשוב קושיא י"א)

ממילא וועל מיר צוריקקומען צו דעם, וועל מיר צוקומען, דאָס קען זיין וואָס דער זוהר הקדוש ברענגט [ענין השגחת ה' על קיום בני ישראל בגלות, וענין מה שיעץ בלק ובלעם] אויף אַם בַּחֲקָתִי תִּלְכוּ, צו דער סדרה.

קז

בפרשה זו מוירי מן לעתיד לבא כשיעשו רצונו של מקום בשלימות, שאז יתקיים וְרָדְפוּ מִכֶּם חֲמִשָּׁה מָאָה

[דהנה] דער פסוק הייבט אָן אַם בַּחֲקָתִי תִּלְכוּ, מיינט מען דאָך ס'זאָל זיין [קיום התורה] "בשלימות", וְאֵת מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ וְעֲשִׂיתֶם אֹתָם, אזוי ווי דער רמב"ן הקדוש זאָגט, - ס'דאַרף פאַרראַכטן ווערן אַלעס אָן אַ שום פֿגם, - דאָס וועט זיין "לעתיד". דעם מיינען דאָך די פסוקים [שבפרשה זו], די אַלע ברכות. און אויף דעם שטייט הערשט וְרָדְפוּ מִכֶּם חֲמִשָּׁה מָאָה.

קח

וכדי שלא יוקשה על זה קושיית התוספות מהא דאיכה ירדף אֶחָד אֶלֶף, צריכין לתרוץ בתיורץ התוספות דהתם לא מוירי בהריגה

איז דאָך אַ קשיא, אַמער ס'איז דאָך נישט מדה כנגד מדה, [שהרי אצל האומות] דאַרט שטייט דאָך ירדף אֶחָד אֶלֶף, און ווען ס'וועט שוין זיין אַזאַ גאַנץ שלימות איז הערשט חֲמִשָּׁה מָאָה. [ולזה] וויל ער [הזוהר] באַוואַרענען תוספות'ס תירוץ, אַז דאָס איז נישט קיין הַרְיָגָה.

קט

וכדי שלא יוקשה על זה קושיית האור החיים הק', דהא מצינו ברוד המלך שהתאנח על שלא היה אצלו הריגת אחד "אלף", כדכתיב איכה ירדוף אחד אלף, ומשמע דהפסוק דהתם מוירי ג"כ בהריגה. על זה צריכין לתרוץ כדלעיל, כי דוד התאנח על כי מפסוק דהתם רואין כי עכ"פ "מחשבתם ורצונם" הוא ח"ו על הריגה ממוש של אלף, וא"כ להם מגיע עונש כזה של הריגת אלף בבת אחת

איי פאַרוואָס דען - איז דאָך קשה דעם אור החיים הקדוש'ס קשיא - פאַרוואָס דען דאַרטן האָט דוד המלך געזאָגט אויף די שמונה מאות [שהתאנח דכתיב] אִיכָה יִרְדֹּף אֶחָד אֶלֶף.

איז דאָך דער תירוץ, [ווייל] זיי האָבן 'איניזין' [במחשבה אף על הריגה] (וכמו שתיירצנו לעיל

באופן הראשון).

קי

ולכן מביא לכאן הוזהר הק' את כל הענין של בלק ובלעם, וכל הענין של השגחת הקב"ה על ישראל בזמן הגלות, כי האומות באמת רוצין ח'ו לבלות את ישראל, וכדרך שיעצו בלק ובלעם האידן לבלותם, אלא שהקב"ה מצילנו מידם איבערדעם ברענגט צי דער זוהר הקדוש [דעם פסוק] זכר נא מה יעני' עליך בלק מלך מואב, [וואס] ער האט געוואלט זאגן חלילה פלם^{עט}, בלק האט חלילה פלך האט ער געוואלט, נאך הקדוש ברוך הוא האט נישט געלאזט. און אזוי פירט ער אויס [בוזהר, אז] אזוי איז ביי אלע גלות'ן [שהם עומדים עלינו לבלותינו]. און דאס איז נאך די השגחה עליונה [מה שהקב"ה מצילנו מידם]. ווען נישט די השגחה עליונה, חלילה העט מען איין טאג נישט געקענט בלייבן. דער בורא כל עולמים איז מציל.

קיא

אבל השגחת הקב"ה מועיל רק להצלת ישראל מן הריגה, אבל לא להצלת האומות מן העונש, וע"כ להאומות שפיר מגיע להם העונש גם על מחשבתם, ולכן שפיר התאנח דוד, על שלא זכה לעשות עמהם כפי העונש המגיע להם מדה כנגד מדה מילא די השגחה נוצט פאר אידינ'ס וועגן [להצילם מידם], אבער אז מ'זאל מציל זיין זיין [מן העונש], פון זייער עון וואס זיי ווילן דאס טון, אויף דעם נוצט דאס נישט. איבערדעם דאס איז דער איכה ירדף אחד אלף. [דקאי רק על המחשבה ורצון שלהם]. מיט דעם איז רעכט וואס דוד המלך האט מתאנח געווען [שיקויים אצלם העונש ככה, מדה כנגד מדה]. איבערדעם איז פארענטפערט די קשיא [של התוספות, ושל האוה"ח הק'].

קיב

ושפיר שייך כל דברי הוזהר לכאן, דבא ליישב הסתירות שנתקשו בהם התוספות והאור החיים הקדוש איבערדעם ברענגט דאס צי דער זוהר הקדוש, [כדי] ס'זאל פארענטפערן די קשיא טאקע וואס דא איז קשה, [און] די סתירה וואס דער אור החיים הקדוש פרעגט. ישוב קושיא א (באופן ראשון)

קיג

אפשר קען זיין איז דאס אויכעט מרומז אין דעם מדרש, [כי דוד המלך] בכל יום ויום אמר לבית פלוני ולמקום פלוני אני הולך, ורגלי מביאות אותי לבית הכנסת ולבית המדרש.

קיד

יש שתי בחינות באופן הרדיפה והמלחמה, רדיפה בחרב גשמי, ורדיפה בכח התורה והתפילה [דהנה] דא האב מיר דאך צוויי בחינות [בעניני מלחמה]. על כל פנים איז דא צוויי בחינות. ס'איז פארהאנדן אז מ'איז טאקע לוחם [בפועל] מיט יענעם, און מ'זוכט פעולות טבעיות. - און ס'איז פארהאנדן [שהמלחמה יהיה] דורך תורה.

^ט כלשון התוספות בברכות (ו), על מה שאמרו ובלעם רצה לקללם באותו רגע שהקב"ה כועס בכל יום, וצדקה עשה הקב"ה שלא כעס בכל אותן הימים. ועל זה כתבו התוספות שם: ואם תאמר מה היה יכול לומר בשעת רגע, יש לומר "פלם". אי נמי מאחר שהיה מתחיל קללתו באותה שעה, היה מזיק אפילו לאחר כן.

אזוי ווי מ'זעט פון דעם וואָס ס'שטייט, וואָס די גמרא זאָגט די אַלע ד' [מלכים]
וואָס זיי האָבן מְבַקֵּשׁ געוועזן, יעדער האָט געבעטן מער פונעם אַנדערן (וכדלעיל באות
מג).

קטו

ומתחלה חשב דוד לילך לבית פלוני ולמקום פלוני, לבקש שם האריך לדרוך את האויבים גם
בפעולות טבעיות. אבל אח"כ היו רגליו מביאות אותו "לבית המדרש", ללחום הכל רק בכח התורה
איבערדעם דוד המלך האָט קודם געקלערט, אפשר איז ער נישט ביי דער בחינה
[ללחום על ידי "כח התורה" לבד, ולכן חשב לילך] לבית פלוני ולמקום פלוני, ער וועט זוכן
פֻּעוּלוֹת טִבְעִיּוֹת.^פ

אַבער שפעטער איז געווען ורגלי מביאות אותי [לבית המדרש], מיטן כַּח התורה
וועט ער אַלעס טון. ער וועט אַלעס טון נאָר מיטן כַּח התורה.

קטז

ישוב קושיא ב (לאופן הראשון)

איבערדעם איז דאָס, קער דאָס אויכעט דאָ, צו דעם אַם בְּחֻקֵּי תִלְכוּ. [כי בפרשה זו
מיירי מן הדיפה ומלחמה שעי"כ כח התורה].

קיז

הקדמה לאופן שני בישוב קושיא א

נאָר אַ דָּבָר פֿשוּט וואָס מ'קען נאָך זאָגן אויף דעם מדרש, [שאמר דוד] לבית פלוני
ולדירה פלונית אני הולך.

אויסער דער המשך הדברים [להפסוק אַם בְּחֻקֵּי תִלְכוּ] וואָס איך האָב דאָ היצט
געזאָגט (לייטש גמ קושיא ב), קען מען פֿשוּט אויך אפשר זאָגן^{פא} (בישוב קושיא א), דעס וואָס
דוד המלך האָט געזאָגט לבית פלוני אני הולך ולדירה פלוני אני הולך, ורגלי מביאות
אותי לבית הכנסת ולבית המדרש.

קיח

בגמרא דרשו הפסוק אֲשֶׁרִי הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא הָלַךְ בְּעֵצַת רַשָּׁעִים
וְגו', עַל אַבְרָהָם אַבְנֵי שְׁלֹא הָלַךְ בְּעֵצַת דּוֹר הַפְּלָגָה וְאֲנָשֵׁי סְדוּם

לעולם איך האָב שוין דאָס געזאָגט לאַנג, איך האָב עס געזאָגט אַסאַך מאַל^{פב},
[לפרש] דעס וואָס די גמרא זאָגט^{פג} ביי אברהם אבינו, אֲשֶׁרִי הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא הָלַךְ בְּעֵצַת
רַשָּׁעִים וּבְדֶרֶךְ חַטָּאִים לֹא עָמַד וּבְמוֹשֵׁב לַצִּים לֹא יָשָׁב (תהלים א, א), זֶה אַבְרָהָם אַבְנֵי.
אֲשֶׁר לֹא הָלַךְ בְּעֵצַת רַשָּׁעִים, זֶה דּוֹר הַפְּלָגָה שְׂרָשָׁעִים הָיוּ. וּבְדֶרֶךְ חַטָּאִים לֹא עָמַד
זֶה אֲנָשֵׁי סְדוּם, שְׁנָאמֵר (לך יג, יא) וְאֲנָשֵׁי סְדוּם רָעִים וְחַטָּאִים. וּבְמוֹשֵׁב לַצִּים לֹא יָשָׁב, זֶה
פִּלְשֹׁתִים שְׁהָיוּ לִיצִנִּים.

^פ אולי הכוונה, לחפש שם אחר אנשים שילכו עמו למלחמה, בדרך הטבע. אשר מצד הטבע אין צריך לזה
צדיקים דוקא. וילע"ע.

^{פא} אולם אח"כ בסוף הענין (באות קלג) הוסיף רבינו לומר ישוב גם לקושיא ב, אף לאופן השני.

^{פב} עיין מזה בדברי יואל פרשת לך (עמוד שיב), ועוד בכ"מ.

^{פג} בגמרא עבודה זרה (יח-יט.). אמר רב שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן, אֲשֶׁרִי הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא הָלַךְ בְּעֵצַת
רַשָּׁעִים (תהלים א, א) זֶה אַבְרָהָם אַבְנֵי, שְׁלֹא הָלַךְ בְּעֵצַת אֲנָשֵׁי דּוֹר הַפְּלָגָה, שְׂרָשָׁעִים הָיוּ, שְׁנָאמֵר (נח יא, ד) הָיָה
נִבְנָה לָנוּ עֵיר. וּבְדֶרֶךְ חַטָּאִים לֹא עָמַד, שְׁלֹא עָמַד בְּעִמְדַּת סְדוּם, שְׁחַטָּאִים הָיוּ, שְׁנָאמֵר וְאֲנָשֵׁי סְדוּם רָעִים
וְחַטָּאִים לֹא מָאֵד. וּבְמוֹשֵׁב לַצִּים לֹא יָשָׁב, שְׁלֹא יָשָׁב בְּמוֹשֵׁב אֲנָשֵׁי פִלְשֹׁתִים, מִפְּנֵי שְׁלִצְנִים הָיוּ, שְׁנָאמֵר (שופטים
טז, כה) וְהָיָה כְּטוֹב לָבֶם וְיִאמְרוּ קְרָאוּ לְשִׁמְשׁוֹן וְיִשְׁחָק לָנוּ.

קיט

וצ"ב דכי איזה הוה אמינא היה שילך אברהם בעצת דור הפלגה
או אנשי סדום, עד ששיבחו הכתוב שלא הלך ועמד עמהם

לכאורה וואָס איז דאָס עפעס אַ שבח פאַר אברהם אבינו, אַ גאַנצער פסוק
דָרש'נען חכמינו ז"ל, אַז ער איז נישט געווען פון דור הפלגה וואָס זיי האָבן לוחם
געווען מיט הקדוש ברוך הוא, און אַ שבח אַז ער איז נישט געגאנגען קיין סדום.
וואו קומט אברהם אבינו 'אַהין' [שיהיה הוה אמינא שירצה לילך או לעמוד שם].

אברהם אבינו איז שוין געווען דעמאָלטס אַזוי אויסגעהאַרעוועט, ער האָט
מסירות נפֿש געהאַט פאַר דער אַמונה, מיט די גאַנצע וועלט לוחם געווען [עבור
האמונה, און] אברהם אבינו פלוצים באַקומט אַ 'שבח' [אַז] ער איז נישט געגאנגען קיין
סדום איז ער נישט געגאנגען, און ער איז נישט געווען באַטייליגט אין דור הפלגה.

קכ

והתינתן על עצת דור הפלגה, אפשר לומר דהשבח הוא שלא הלך אף בעצת אותו כת שאמו נעלה ונשב בשמות
להיות כמלאכי השרת, אבל אנשי סדום שהיו רק רשעים גמורים, צריך ביאור מהו הרבותא במה שלא עמד
אברהם עמהם

מילא ביים דור הפלגה, קען מען נאָך פאַרענטפערן. [שהרי] דער מדרש ברענגט
דאָן^{פד}, ס'שטייט חכמינו ז"ל זאָגן דאָך ס'איז געווען דריי תבות, ס'איז געווען [אויך] אַ
כתה וואָס זיי האָבן געזאָגט נעלה ונשב בשמים, זיצן צווישן די מלאכי השרת, [און]
די פת האָט גאָר געקענט פאַרפאָפן אפשר צדיקים אויכעט.
[און אויף דעם] זאָגט דער פסוק [אַז] אברהם אבינו האָט זיך נישט געלאָזט פאָפן,
אפילו אויף צו זיצן אין הימל האָט ער אויך נישט געוואָלט צו גיין אויף דעם וועג
וואָס זיי גייען.

אַבער [ביי] די אנשי סדום געפינט מען נישט אַז זיי זאָלן עפעס פאָפן, זיי זענען
אַפּענע רשעים געווען, [וכמו שנאמר ואנשי סדם] 'רָעִים וְחַטָּאִים', מ'געפינט נישט
גאָרנישט, [זיי זענען געווען] 'פריי', בפירוש 'פריי' געווען, זיי האָבן געהאַט אַזעלעכע
'משפטים'^{פז}. [ואם אברהם] לאַ עַמֵּד [עמהם] איז גאָרנישט קיין רבותא.

^{פד} בתנחומא נח (סימן יח): אמרו לא כל הימנו שיכור לו העליונים ויתן לנו התחתונים, נעלה לרקיע ונכהו
בקרדומות. ונחלקו לג' כתות, אחת אומרת נעלה ונשב שם, ואחת אומרת נעשה עמו מלחמה, ואחת אומרת
נעלה ונעבוד שם עבודת כוכבים. זו שאמרו נעלה ונשב שם, מִשֵּׁם הַפִּיִּצִים ה' (נח יא, ט), וזו שאמרו נעלה ונעשה
עמו מלחמה, נעשו קופין ורוחין ושרדן, וזו שאומרת נעבוד שם עבודת כוכבים, בלע ה' פלג לשונם, שנאמר (שם,
ח) וַיִּפֶּן ה' אֶתָּם מִשֵּׁם.

ובגמרא סנהדרין (ט): דור הפלגה אין להם חלק לעולם הבא וכו'. אמר רבי ירמיה בר אלעזר, נחלקו
לשלוש כיתות, אחת אומרת נעלה ונשב שם, ואחת אומרת נעלה ונעבוד עבודה זרה, ואחת אומרת נעלה ונעשה
מלחמה. זו שאומרת נעלה ונשב שם הַפִּיִּצִים ה', וזו שאומרת נעלה ונעשה מלחמה נעשו קופים ורוחות ושרדים
וְלִילִין, וזו שאומרת נעלה ונעבוד עבודה זרה כִּי שֵׁם כָּל ה' שֶׁפֶת כָּל הָאָרֶץ. רבי נתן אומר, כולם לשם עבודה
זרה נתכוונו, כתיב הכא נַעֲשֶׂה לָנוּ שֵׁם, וכתיב התם (משפטים כג, יג) וְשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים לֹא תִזְכְּרוּ, מה להלן
עבודה זרה אף כאן עבודה זרה.

^{פז} כמבואר בעקידה (שער כ) ובכלי יקר (וירא יח, כ).

וז"ל רבינו בשו"ת דברי יואל (צו, יד): וכתב בעקידה פרשת וירא, שלכן היה גדול כל כך עון סדום ועמורה,
אף שהיו גם שאר אומות שעשו עבירות כאלו, אבל בשאר האומות היו העבירות דרך פירצה (ולא בדרך משפט),
ובסדום היו להם משפטים כאלו. ואף עבירה קלה אם הוא דרך משפט, חמור יותר אפילו מעבירה חמורה
כשהיא דרך פירצה, כי מה שהוא דרך פירצה אפשר לעשות תשובה, אבל כשהוא דרך משפט אי אפשר שיבא
לידי תשובה, כי הותרה לו.

קכא

וביארתי דהכונה הוא, דהלא מצינו שאברהם התפלל כ"כ להציל את סדום, ובאם היו שם עשרה צדיקים לא היה נהפך סדום, וע"כ היה סברא שילך אברהם לשם לגייר גרים עד שיהיו עשרה צדיקים, כדי להציל את סדום

האב איך שוין דאָס לאַנג געזאָגט כמה פעמים, קאָן זיין [דער פֿשט], מ'מיינט נישט חלילה [בפועל], אַוודאי האָט ער נישט געהאַט [שום שייכות עמהם], ער האָט זיך נישט באַטייליגט מיט זיי.

נאָר ס'העט געווען גיווען אַ גרויסע סברא, ער אברהם אבינו האָט אַזוי מתפלל געווען 'פאַרן' איבערקערן [סדום], אולי יש חמשים צדיקים [וירא יח, כד], [ופירש"י כי במספר] חמשים איז דאָ צען אין אַ שטאַט. [און] בלי ספק אברהם אבינו האָט אַ כח געהאַט, - וְאֵת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשָׂה בְּחָרָן [לך יב, ה], - וואו ער איז געקומען האָט ער עפעס פאַרשפּרייט קדוּשָׁה, 'עפעס' האָט ער מְגִייר געווען, 'עפעס' האָט ער צוגעצויגן צו אידישקייט, [והיה סברא לומר] האָט ער געדאַרפט גיין פרובירן ער זאָל גיין קיין סְדוֹם - אַז ס'איז דאָרט אַזוי גאַרנישט - ער זאָל עפעס טון, אפשר העט ער עפעס געקענט דאָרט אַריינברענגן.

ווען ער איז נאָר מציל 'עפעס' [והיו שם עשרה צדיקים], העט מען עס נישט גיווען איבערגעקערט.

קכב

וכפרט דמה שהוצרך למנין עשרה צדיקים, הוא רק בצדיקים שאינם גמורים, שהם צדיקים רק לפי ערך אנשי סדום, אבל בצדיק גמור היה די אף בצדיק אחד, ואם היה אברהם הולך לשם, היה וכותו מספיק להצילם

איבערהויפט ווי ס'שטייט דאָך [יומא לח:]: בשביל צדיק אחד העולם מתקיים, [וממילא] ווען אברהם אבינו קומט גאָר [לסדום] דאָרף נישט זיין צען, ווייל [צדיק גדול] אַזוי ווי אברהם אבינו איז גענוג געווען איינער אַזא צדיק, אַזוי שטייט דאָך אין די גמרא, חכמינו ז"ל זאָגן דאָך אפילו על צדיק אחד [העולם מתקיים]. און נאָר ביי די אַנדערע שוואַכערע [צדיקים] מוז זיין צען [משא"כ בצדיק גדול]¹⁹.
נו ממילא ווען "ער" קומט אַהין, העט ער זיי גיווען מציל געווען.

קכג

נו פאַרוואָס איז ער נישט געגאַנגען אויף [צו] מציל זיין, עפעס אויפטון פאַר אידישקייט.

קכד

ועל זה משבחו הכתוב, דאעפ"כ לא הלך לסדום אף כדי להציל, כי הבין אברהם דיותר מה שיוכל להועיל לתקן שם, יגרום בזה קלקול להגרים אשר היו עמו מכבר, ועל זה נתיירא יותר ממה שחשש על תיקון אנשי סדום

זאָגט דער מדרש²⁰, האָט אים דער בורא כל עולמים [מַשְׁבַּח געווען], דער פסוק איז

¹⁹ וכמבואר באור החיים הק' (וירא יח, לג): 'וַיֵּלֶךְ ה' בְּאֶשֶׁר כָּלָה וכו'. ולא נתן לו מקום להתפלל על פחות משיעור זה, לצד שכבר אמר אברהם וְאֶבְרָהָ אֶף הַפֶּעַם, ולא יוסיף דבר עוד בדבר הזה. או לצד שידוע ה' כי לא תהיה הגנה בפחות מעשרה. והגם שמצינו להרשב"י שאמר (וזהר ח"א פב.) 'צדיק יסוד עולם', [דעל צדיק אחד קאי עלמא], אפשר שזה יהיה כשיהיה צדיק מופלא. ואפשר שאם היה "אברהם" בקרבה של סדום היה ממלט כל העיר.

וז"ל רבינו בס"ג וירא תשי"ט (לשו"ק קסט, אות מט): ס'שטייט, ער האָט נישט מתפלל געווען [אויף] ווייניגער ווי צען, ווייל נח ובניו שטייט - זאָגט דאָך רש"י (וירא יח, לב) - איז אויך נאָר געווען [ט], על ידי צירוף השכינה, ולא הועילו להציל [דורם]. פרעגט מען דאָך די קשיא, [והלא] ס'שטייט דאָך אפילו על צדיק אחד העולם מתקיים, [שנאמר] צדיק יסוד עולם (משלי י, כה). זאָגן זיי [לחרץ, כי] דאָס איז ביי 'גרויסע' [צדיקים], אַזוי ווי אברהם אבינו, אָדער משה רבינו. אָבער 'אָזוי', איז נאָר [כשיש] עשרה.

²⁰ דענין דברי הגמרא בעבודה זרה שם, הוא גם במדרש (בראשית רבה סא, א.).

אים מְשַׁבֵּחַ, [אז] ער האָט 'פאַרשטאַנען' אז ער ברויך אַהין נישט צו גיין, ער ברויך נישט צו גיין אַהין, [ווייל] ס'טויג נישט, ווייל אפשר קאָן עס גאָר שאַטן, אפילו פאַר אזאָ גרויסן מענטש, אָדער על כל פנים פאַר אַנדערע, אָדער אפשר וועט עס שאַטן פאַר די וואָס ער האָט מגייר געווען, [אַת הנפש אשר עשו].

זיי זענען דאָך געקומען צו אים, זיי האָבן אין אים 'געקלעבט' דאָרטן [במקומו של אברהם].

ממילא אז ער קומט אַהין קיין סדום, אפילו ער וועט פאַררעכטן, ער וועט מִתְקַן זיין [שם אצל האנשי סדום], איז דאָך אַ חילוק. [ווייל] 'די צדיקים' וואָס זענען 'דאָרט' [בסדום] אפילו^פ, זענען דאָך אויך עפעס געכאַפט דערפון. מוז ער דאָך אויכעט עפעס מאַכן, אַזאָ'ן אַפֿן פֿשָׁרָה צי כדומה, און נאָכדעם וועט עס שאַטן פאַרן גאַנצן [קהל שקיבלו תורה מפיו].

קכה

און פאַר דעם [שלא יקולקלו אנשי אברהם] האָט ער 'נאָך מער' מורא געהאַט [ממה שלא יתקנו האנשי סדום].

ווי דער חתם סופר ברענגט^פ פון חכמינו ז"ל^ל, אַז אַ שלעכטע שיטה [שמא יכנס ח"ו אצל הכשרים], דאָס איז נאָך אַרגער ווי אינגאַנצן שְׁמִדוּת [והמרת הדת ממש, אצל

^פ חבת 'אפילו' קאי על חבת 'צדיקים', דאפילו אותן שיצליח לעשותן צדיקים בסדום, הלא הם נתפסין גם כן. ^פ בשו"ת חתם סופר (ח"ו, סוף סימן פו): [בתשובה לחותנו הגרעקא, אודות איזה משכיל ש"ר שכתב בענין בתי כנסיות שלהם] וז"ל: כתב ומייתי מאמר חז"ל שלהי חגיגה (כב.) ובדברי מגן אברהם ריש סימן קצ"ט שחשו שלא יהיה כל אחד בונה במה לעצמו. והכל הביא גם הוא, כי איך נחיר לאנשים יחידים פורשים מרוב ישראל בלי עצת חכמים, לבנות בְּמָה לעצמם מחשש שמא יבנו בְּמָה לעצמם, הרי זה בעצמו בנין הַבְּמָה שאנו חוששים לה. ואם אמור יאמר דאיכא למיחש לְהַמְרָת דת, לזה לא חשו חז"ל, אלא חששו שישארו באמונת ישראל ויבנו בְּמָה לעצמם, ואתי לאמשוכי ישראל בתרייהו, כצדוק ובייתוס בימי חכמי המשנה, וענן ושאל בימי הגאונים, ואין אחריות עלינו, עיין ברכות ס"ג ע"ב אָמְרוּ אַחֲרֵינוּ שְׁבִגוּלָה אִם שׁוֹמְעִים מוֹטָב וכו'. ועיין מה שכתב רמ"א ביורה דעה סימן של"ד סעיף א', ובחות יאיר סימן קמ"א דחה דברי ט"ז שם, ועיין נקודת הכסף שם וכו'. - [ורבינו מביא דברי החתם סופר אלו בשו"ת דברי יואל סימן י' (אות ז, ד"ה וזה יותר) וסימן ל"ה (אות ד, ד"ה ומה שהביא)].

ועיין עוד קרוב לענין זה בתורת משה להחתם"ס (פרשת אמור) וז"ל: אָמַר אֶל הַכֹּהֲנִים בְּנֵי אֶהֱרֹן לִנְפֹשׁ לֹא יִשְׁמָא בְּעַמִּי, יֵשׁ לִפְרֹשׁ בְּדֶרֶךְ רִמּוֹ דְּהָרִי מִדְּתוֹ שֶׁל אֶהֱרֹן הוּא אוֹהֵב שְׁלוֹם וְרוּדֵף שְׁלוֹם וְעִי"ו מִקְרֵב אֶת הַבְּרִיּוֹת לַתּוֹרָה [עיין אבות דר' נתן פרק יב] וכו', ואמרין בגמרא (פנהדרין ק): דשמאל דרוחא וימין מקרבת, שלא ידחו עושי רשעה לגמרי, אולי יהי' לו יכולת להשיבם. אמנם אם יש לחוש שאותם אנשים רשעים יוכלו לתעתע ולהסיר לב שאר אנשים יראים, שם אז חיוב להסיר קוצים מן הכרם, ואינו ראוי משום ספק רחוק אולי יוכל להשיבם יכניסו, או יניח כולם בספק. וזה אפשר שאמר כאן אָמַר אֶל הַכֹּהֲנִים בְּנֵי אֶהֱרֹן דְּהֵינּוּ שִׁיעִשׁ עוֹבְדֵי דְּאֶהֱרֹן שִׁהִיָּה לֵהֶם מִידֵּיתוֹ אוֹהֵב שְׁלוֹם וְרוּדֵף שְׁלוֹם וּמִקְרֵב אֶת הַבְּרִיּוֹת לַתּוֹרָה וכו', ושוב אמר שלא יטעו לסבור שאפילו במקום שיש לחוש שִׁע"י קירוב הזה יקלקלו אחרים ג"כ יהיה אוהב שְׁלוֹם וּמִקְרֵב, לִכְךָ מִסִּים וְאַמְרָת אֵלֶּהָם, לִנְפֹשׁ בִּשְׁבִיל נֶפֶשׁ אַחַת שֶׁאִפְשֵׁר שֶׁתּוֹצִיא מִשָּׁם, לֹא יִשְׁמָא בְּעַמִּי, לֹא יִנַּח הוֹדָאִי שֶׁהֵם עֲמִי, שְׁעוֹשִׁין מַעֲשֵׂה עֲמוֹ, לֹא יִנַּחֵם בִּסְפֵק הַתְּחַטְּמָאוֹת, מִשּׁוֹם אִפְשָׁרוֹת שִׁישִׁיב אוֹתוֹ בַּחֲשׁוּבָה. - [ורבינו מביא דברי החתם סופר אלו בס"ג בהר בחוקתי תשט"ו (ובחידידושי תורה שם עמוד תקח) ובס"ג שו"ב תשט"ו (גרפס דברכי"י לשבת שובה אות ט)].

^ז בגמרא ברכות (דף סג.): כְּשֶׁיֵּרֵד חֲנִינָא בֶן אֶחָי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ לְגֻלְהָ, הִיָּה מַעֲבֵר שְׁנַיִם וּקְבוּעַ חֲדָשִׁים בַּחוּצָה לָאֶרֶץ. שָׁאָרוֹ אַחֲרָיו שְׁנֵי תַלְמִידֵי חֲכָמִים, רַבִּי יוֹסִי בֶן כִּיפָר, וּבֶן בְּנוֹ שֶׁזְכִּירָה בֵּן קִרְבֵּל, כִּיּוֹן שְׂרָאָה אוֹתָם אִמֵּר לָהֶם לָמָּה בָּאתֶם, אָמְרוּ לֵיהֶם לְלַמּוֹד תּוֹרָה בָּאנוּ, הִכְרִיז [עליהם] אֲנִשִּׁים הִלְלוּ גִדְּלוֹי הַדּוֹר הֵם וְאֲבוֹתֵיהֶם שִׁמְשׁוּ בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, כְּאוֹתָהּ שֶׁשִּׁנְיָנוּ זְכִירָה בֶן קִבּוּטֵל אֹמֵר הִרְבָּה פַעֲמִים קִרְתִּי לִפְנֵינוּ בִּסְפֹר דְּנִיָּאל. הַתְּחִיל הוּא מִטְמֵא וְהֵם מְטַהְרִים, הוּא אוֹסֵר וְהֵם מְתִירִים, הִכְרִיז עֲלֵיהֶם אֲנִשִּׁים הִלְלוּ שֶׁל שׂוֹא הֵם, שֶׁל תְּהוֹן הֵם. אָמְרוּ לוֹ כִּבְר בְּנִית, וְאִי אַתָּה יָכוֹל לְסַתּוֹר. כִּבְר גִּדְּרָת, וְאִי אַתָּה יָכוֹל לִפְרוֹץ. אָמַר לָהֶם מִפְּנֵי מָה אֲנִי מִטְמֵא וְאַתֶּם מְטַהְרִים אֲנִי אוֹסֵר וְאַתֶּם מְתִירִים, אָמְרוּ לוֹ מִפְּנֵי שָׂאתָ מַעֲבֵר שְׁנַיִם וּקְבוּעַ חֲדָשִׁים בַּחוּץ לָאֶרֶץ. אָמַר לָהֶם וְהֵלֵךְ עֲקִיבָא בֶן יוֹסֵף הִיָּה מַעֲבֵר שְׁנַיִם וּקְבוּעַ חֲדָשִׁים בַּחוּץ לָאֶרֶץ, אָמְרוּ לוֹ הִנֵּה רַבִּי עֲקִיבָא שְׁלֵא הִנֵּחַ כְּמוֹתוֹ בֶּאֱרֶץ יִשְׂרָאֵל, אָמַר

הפושעים], ווייל דעם קאָן זיך פאַרשפּרייטן צווישן [ערליכע] אידן. דאָס איז אַרגער פון אַלדינגס.

קכו

ישוב קושיא א - באופן שני

ועל דרך זה יבואר מה שחשב דוד המלך מתחילה לילך לבית פלוני ולמקום פלוני, כדי לתקן שם קצת בין האנשים המקוללים

דאָס קען זיין דער פֿשט טאַקע דאָ אין מדרש, אמר דוד [לבית פלוני אני הולך].
[דהנה] דוד המלך איז געזעסן אין בית המדרש, און דאָרט איז געווען בלויז
קדוּשָׁה וְטִהָרָה, דאָרטן אַרום דוד המלך, אין זיינע בתי כנסיות, אין זיינע בתי מדרשות
וואו ער איז געווען, קאָן מען דאָך פאַרשטיין ווי גרויס די קדוּשָׁה איז געווען, דער פֿח
התורה און די עבודה.

קכז

האָט ער 'דאָך' זיך באַרעכנט, אפשר זאָל ער גיין ערגעץ אַנדערש אויכעט עפעס
'אויפטון', דאָרטן וואו ס'איז נישטאָ נאָך גאָרנישט, דאָרט וואו ער איז נישט געווען,
ווי זיין כח איז נישט געווען. [ולזה] אמר דוד בכל יום אני מחשב לבית פלוני אני
הולך, לדירה פלונית אני הולך.

קכח

אבל שוב אמר ורגלי מביאות אותי "לבית המדרש", לתקן פעלים רק לאנשי תורה שבביהמ"ד, וממילא
יושפע עי"ז השפעת הקדושה גם להאנשים שהם מבחוץ, אבל לא שהוא ילך לשם, כי הסכנה מרובה בזה

נאָר ער האָט זיך באַרעכנט, ער האָט געזען ס'איז נישט קיין תכלית.
ורגלי מביאות אותי נאָר לבית הכנסת ולבית המדרש. פון 'דאָרטן' זאָל קומען די
השפעה [אף למקומות האחרים]. דאָס קומט ממילא [שוין, די השפעת קדושת הביהמ"ד, אף
לאותן המקומות]. וואָס טויג עס [לילך בפועל לשם].
(עיקר ההמשך באות קל)

קכט

או הכוונה באומרו ורגלי מביאות אותי לבית המדרש, דהוא נתינת טעם על שלא הלך למקומות אחרים, שמה
יכניסו איזה קלקול ח"ו גם בו, ושוב כשיחזור לביהמ"ד יביא אתו מאותו קלקול גם לתוך הביהמ"ד, ונמצא שהפסדו
מרובה משכרו

אָדער אפשר אין דעם איז מרומז, אין דעם ורגלי 'מביאות' אותי [לבית המדרש],
[אז] ער האָט זיך באַרעכנט, [כי] אַז ער וועט גיין אַהין לבית פלוני, וועט ער דאָך
אַביסל אַנדערש דאָרטן מוזן איינפירן, ווי אין דעם בית המדרש וואו ער איז, און
דערנאָכדעם וועט ער דעם טויש גאָר ברענגען דערנאָכדעם 'אַהין' [צוריק] אין בית
המדרש, [ונמצא] וועט עס מער פאַרדאָרבן וויפיל נוצן.

להם אף אני לא הנחתי כמותי בארץ ישראל, אמרו לו גדיים שהנחת נעשו חישים בעלי קרנים, והם שגרנו
אצלך, וכן אָמרו לנו, לכו וְאָמרו לו בשמנו, אם שומע מוטב ואם לאו יהא בנדוי, וְאָמרו לאחינו שבגולה אם
שומעין מוטב, ואם לאו יעלו להר, אָחיה יבנה מזבח, חֲנֻנִיה יגן בכנור, וְיִכְפְּרו כולם וְיִאָמְרו אין להם חלק
באלקי ישראל. מיד געו כל העם בבכיה, ואמרו חס ושלום, יש לנו חלק באלקי ישראל. וכל כך למה, משום
שנאמר (ישעי' ב, א) כי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה וְיִדְבֵּר ה' מִירוּשָׁלַם. בשלמה הוא מטהר והם מטמאין, לחומרא, אלא הוא
מטמא והם מטהרין היכי הוי, והא תניא חכם שִׁטְמָא אין חברו רשאי לטהר, אָסר אין חברו רשאי להתיר, קסברי
כי היכי דלא נגררו בתריה. - [ועיין מה שכתב רבינו בזה, בעל הגאולה ועה"ת (סימן צ)].

אפילו ס'וועט 'דארטן' נוצן [בבית פלוני], וועט עס שוין 'דארט' [בבית המדרש] פארדארבן.

איבערדעם [כאָטשיג] בכל יום ויום אני מחשב לבית פלוני ולמקום פלוני [אני הולך, לתקן שם], האָט ער זיך אָבער באַרעכנט [אז] ניין, [ווייל נאָכדעם וועט זיין] ורגלי 'מביאות' אותי "לבית הכנסת [ולבית המדרש]", 'איך' וועל דאָס דערנאָך ברענגען [לאותן הפשרות] אין בית המדרש אריין פון 'דארטן', [ונמצא] איז דאָס מער חסרון [ווי תיקון].

קל

איבערדעם זאָגט ער, דוד המלך האָט געזאָגט חֲשַׁבְתִּי דְרָכִי, האָט ער זיך אָבער באַרעכנט וְאָשִׁיבָה רַגְלִי אֶל יְדֹתָיָהּ, [וכפירוש הפשוט באומרון] ורגלי מביאות אותי נאָר לבית הכנסת ולבית המדרש, צו פאַרשפּרייטן [דארטן די השפעת הקדושה], ווי ווייט דאָס מציאות איז [להשפיע הקדושה שם בבית המדרש].

קלא

[כי באמת מדריגות] קדושה וְטָהָרָה איז דאָךְ עַד אֵין שִׁיעוֹר וְעָרָה, ס'האָט קיין שִׁיעוֹר נישט און קיין עָרָה. וואָרן [והראיה] ווי גרויס ס'איז געווען [די קדושה בימי דוד], אַלץ איז נאָך געווען עפעס אַ פֶּגֶם, והראיה ס'האָט נאָכנישט געקענט זיין די גאולה און דער עולם התיקון [בימי דוד ושלמה, וכמו שנאמר אליו רק בדבר אַנְיָה הַחֹתֵם].

קלב

היוצא מזה לענין מצב דורינו:

היצט איז אָבער אין די לעצטע דורות איז דאָךְ אַזוי קשה, דאָס אריכות הגלות. [ולכן] אפילו ס'איז נישט קיין דְמִיוֹן [צו] די דורות וואָס ס'איז געווען דעמאָלטס, אָבער דורכן אַריכות הגלות מיט די סאָך צָרוֹת און די בִּירוּרִים וואָס ס'איז געווען [במשך אורך הגלות], נוצט [אפילו] 'עפעס' [קדושה], אפילו ס'איז נישט אַזוי גרויס ווי די פריערדיגע.

אָבער על כל פנים וויפיל ס'איז, וויפיל ס'איז, עפעס, וויפיל ס'איז. ווי מער תוֹרָה, ווי מער אָמֶת, און מער אידישקייט, האָט עס אַ גרויסן כֹּחַ הַשְׁפָּעָה, [הן לעצמינו, און] הן אויף הַשְׁפָּעַת תוֹרָה וְטָהָרָה אויף די גאַנצע וועלט. [ווייל] אַלעס האָט אַן הִתְקַשְׁרוּת, די גאַנצע וועלט, מסוף העולם ועד סופו. יעדער דָּרָךְ רָשָׁע, איז מִשְׁפִּיעַ אפילו אין די מְקוֹמוֹת הַכְּשָׁרִים^א.

^א וז"ל רבינו בס"ג כי תצא תשכ"א: קען זיין דער פֿשט פון ובערת הָרַע מִקִּרְבָּךְ (תצא כא, כא), וואָרן דער תכלית פון דעם איז דאָךְ אַלץ נאָר לְמַעַן יִשְׁמְעוּ וְיָרֶאוּ, אידן זאָלן אַריינברענגען אין זיך [אז] מִזְאָל זען ווי שלעכט ס'איז אז מ'זינדעט, ס'זאָל ברענגן א התעוררות. וואָרן יעדער בַּעַל עֲבָרָה וואָס ס'עקזיסטירט צווישן אידן, דעם שאָדט פאַרן כלל ישראל, יעדער בַּעַל עֲבָרָה ברענגט עפעס אַריין אין אידן בעוה"ר. און יעדעס צדקות, אז א איד דינט דעם אייבירשטן, ברענגט עס אַריין אין אידן הִתְעוֹרְרוּת, אַן הִתְעוֹרְרוּת און הִתְקַבְּרוּת צו דינען דעם באַשעפער. חלילה דער וואָס איז א בַּעַל עֲבָרָה, דער ברענגט אַריין אין אידן דעם היפוך, און ער איז מִקְרָר דעם כֹּחַ הַקְּדוּשָׁה, און ברענגט אַריין. איבערדעם איז נישט גענוג אז מ'הרגיעט יענעם, דער תכלית איז אז מ'זאָל פון 'זיך אליין' דערנאָך מִבְּעַר זיין [דעם כח הרע], ס'שטייט נישט ובערת הָרַע "מִבְּיָנֶךָ", נאָר "מִקִּרְבָּךְ", דער תכלית וואָס מ'טוט אָפּ די מעשה [להורגו, איז אז] דערנאָכדעם זאָלסטו וויסן זאָל זיין ובערת הָרַע מִקִּרְבָּךְ, זאָל יעדער איד ביי זיך אליין אין האַרץ [מבער זיין דעם כח הרע. וזה אומרון] (תצא שם) וְכָל יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ וְיָרֶאוּ וכו'.

ווידער פאַרקערט, און ווידעראום אַז דער אייבערשטער העלפט, אַ ווינקל פון אידישקייט, דאָס איז מ'שפּיע 'אַהין' אויכעט, דאָס האָט [פון זיך] אליין דער כח השפּעה, פון זיך אליין, אפילו מ'ווייסט נישטאמאל וויאזוי.

קלג

ישוב קושיא ב (לאופן השני) - וישוב קושיא ג

באומרו ורגלי מביאות אותי לבית הכנסת ולבית המדרש, רמזו דהשפעת הקדושה הולכת מבית המדרש למקום אחר, וכן מבית המדרש לבית הכנסת וכדומה

האָט ער געזאָגט ורגלי 'מביאות' אותי לבית הכנסת [ולבית המדרש], דאָס ברענגט זיך אליין, דאָס ברענגט אליין אַלעס פון איין בית הכנסת צום אַנדערן, לבית הכנסת ולבית המדרש.

קלד

וזה נרמז גם כן בלשון הכתוב אַם בַּחֲקָתִי "תִּלְכּוּ", דעסק התורה יש לה כח "ההילוך" ממקום למקום, וא"ש מה שהסמיכו המדרש לכאן

איבערדעם האָט דער בורא כל עולמים געזאָגט אַם בַּחֲקָתִי "תִּלְכּוּ", דאָס איז [דער לשון] "תִּלְכּוּ", דאָס האָט אין זיך אַ כח ההילוך, דאָס האָט אַ השפּעה, און דאָס גייט אליין. די חקים וואָס אַ איד [טוט], ווי ווייט מ'איז דַּבּוּק אין די חקים, דאָס איז "תִּלְכּוּ".

קלה

סיום התורה - וברכת הקודש

דער בורא כל עולמים זאָל העלפן:

מ'זאָל די זכיה האָבן מ'זאָל זיך טאַקע מַדְבֵּק זיין, מ'זאָל זיך מַדְבֵּק זיין אין דָּרֶךְ הָאֱמֶת.

מ'זאָל נישט חלילה, מ'זאָל נישט חלילה, מ'זאָל נישט חלילה אינגאַנצן נַכְשֵׁל ווערן, אין די שווערע נסיונות פונעם מצב הדור, בעיקבא דמשיחא. פון די שווערע צייטן, פון די שווערע צייטן און די שווערע זמנים.

(המשך ברכת הקודש, באות קמב)

קלו

רמז המדרש בענין דוד המלך - גם על מצב דורינו:

דוד המלך הביט בזה עד סוף כל הדורות, שביקש עצות עבור דורות העתידים איך שיתקיימו בדור האחרון, וחשב לילך למקומות שונים עבור זה. אבל שוב אמר דהעצה הוא רק ורגלי מביאות אותי לבית הכנסת ולבית המדרש, דהיינו ע"י שיתחזקו בכח "התורה" וכח "התפילה", דרך ע"ז יכולין למצוא הנקודה של אמת

דער אַמֶּת קען זיין, דוד המלך האָט דאָך געקוקט עד סוף כל הדורות. מ'האָט דאָך זיי [לצדיקים הגדולים] אַלעס געוויזן, זיי האָבן דאָך אַלעס געזען, זיי האָבן דאָך אַלעס געזען, די שוועריגקייטן פון די אַלע דורות.

[ולכן דוד המלך] האָט ער געזאָגט חֲשַׁבְתִּי דָּרְכִי [לחפש עצות שונות איך שיתקיימו ישראל בדורות האחרונים. ושוב אמר דהעצה הוא רק לילך "לבית הכנסת ולבית המדרש" שהוא כח התורה והתפילה] (וכדמסיים רבינו להלן בסוף הענין).

(המשך לזה באות קמא)

קלז

רמו הפסוק: וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵיוּ אֶל הָעָם אֲנִי נֹתַרְתִּי נְבִיא לַה' לְבַדִּי
לכאורה קשה דהלא היו שם עוד נביאים, כעובדיה, ומה נביאים שהחביא עובדיה

[וכעין זה מצינו באלהיו הנביא, שהתנבא וחיפש על תיקון דורות העתידים]

[ווי] זיי טייטשן דאך דאס וואס אליהו הנביא האט געזאגט (מלכים א' יח, כב) וְנֹתַרְתִּי
נְבִיא לַה' לְבַדִּי.

לכאורה איז ער דען געווען [נאָר ער] אַליין אַ נביא, ס'איז דאך געווען עובדיה איז
געווען, און ס'איז געווען נאך [מאה] נביאים [שהחביאם עובדיה]. זיי זענען געווען
באהאלטן טאקע, אָבער 'געווען' זענען זיי, עובדיה אַליין האט דאך באהאלטן אסאך
נביאים און ער האט זיי מפרנס געווען²³. ס'איז געווען נאך נביאים, וואס זאגט ער
וְנֹתַרְתִּי אֲנִי לְבַדִּי.

קלח

ופירשו בזה כי אמר כן על דורות העתידים, שאין לנו שום נביא ותוהו, ועכ"ז עדיין
שכיח אליהו אצל צדיקי הדור שזוכין לזה, ובוה נשאר אליהו הנביא בלבדו נביא לַה'

טייטשן זיי²³, [אז] דעס אַליין איז אַ נְבוֹאָה [שהתנבא אליהו על דורות העתידים].

אליהו הנביא האט געזען [אז] ס'וועט זיין דורות וואס ס'וועט זיין פֿסקָה נְבוֹאָה
מִיִּשְׂרָאֵל, נאָר ווער דען איז נאך דא אַ נביא אין דור, אליהו הנביא, ער איז דאך שְׂכִיחַ
אין דור, ער קומט דאך, ער איז שְׂכִיחַ בְּשׁוּקָא²⁴.

ס'איז געווען די פריעריגע [צדיקים] איז געווען אַזעלכע וואס זיי האָבן זוכה
געווען צו גילוי אליהו, זיי האָבן אים געזען. [און אפילו] אַז מ'איז נישט זוכה זעט מען
נישט, אָבער ער איז דאָ.

²³ וכדכתיב בספר מלכים (א' יח, ד): וַיְהִי בַּהֲכָרִית אֵיזֶקֶל אֶת נְבִיאֵי ה', וַיִּקַּח עִבְדֵיהֶוּ מֵאֵה נְבִיאִים וַיַּחְבִּיאֵם
חֲמִשִּׁים אִישׁ בְּמַעְרָה וּכְלָכֻלָם לַחֵם וָמִים.

²⁴ כן מובא בשמחת לקט שבסוף ספר ילקוט ראובני (ערך אליהו ואלישע) בשם סודי רזי, וז"ל: אֲנִי נֹתַרְתִּי נְבִיא לַה'
לְבַדִּי, והרי כמה נביאים היו 'באותו זמן' בעולם. אלא רָמַז 'שבזמן הזה' שאין נביא, הוא נותר לעולם.

²⁵ בגמרא תענית (כב): רבי ברוקא חזוהא הָהּ שְׂכִיחַ בְּשׁוּקָא דְּבִי לָפִט, הָהּ שְׂכִיחַ אֱלֹהֵיוּ גְבִיָּה.
ובגמרא בבא מציעא (פה): אמר רב חביבא, אֲשֶׁתַּעֲי לִי רַב חַבִּיבָא בַר סוּרְמִיקִי, חַזִּי לִיָּה הוּא מֵרַבֵּן דְּהוּהָ
שְׂכִיחַ אֱלֹהֵיוּ גְבִיָּה וְכוּ'. אליהו הוה שכיח במתיבתא דרבי וכו'.

וזה"ל הייטב לב פרשת תצוה (ע"פ וזה הרבר) בתוה"ד: אולם גוף הדבר צריך להבין, מה נשתנה ענין
הקרבנות שנשלמה בשיח שפתותינו בתורה או תפלה, מה שלא מצינו כן בשאר מצות לומר כל העוסק בנטילת
לולב ומיניו כאלו קיים. וכבר מבואר אצלי טעם נכון בפרשת אחרי, ועתה נאמר באופן אחר, על פי מה שהקשו
הקדמונים למה אין מקריבים עכשיו קרבנות, הלא קיימא לן מקריבין אף על פי שאין בית (עירתי ה, ו), וטומאה
דחיה בצבור (פסחים עו): והרמ"ע תירץ (עשרה מאמרות מאכ"ח, ח"ג, כג), כי פינחס הוא אליהו שְׂכִיחַ בְּשׁוּקָא לְקִנּוּת
כבשים, וכל יום עומד ומקריב תמידין כסדרן וכו', ועל פי זה מובן, כיון שעיקר הקרבה גם היום נעשה בפועל
ממש, ועושה רושם בבבאי מרומים, ואין צורך רק להמשיך פעולתו למטה בארץ, לזה די בדיבור בעלמא. מה
שאין כן בשאר מצות, שבלתי המעשה לא נעשה למעלה כלל, והבין.

ועיין עוד בענין זה באורך בייטב לב פרשת אמור (ע"פ צו את בני").

וזה"ל רבינו בספר זמרי יום כיפור תש"כ: ער ברענגט, דער זיידע זכורנו לברכה אין ייטב לב ברענגט
דאך, ער האט געהערט פונעם ישמח משה ווי ער האט געזען עין בעין, ס'שטייט דאך אז אליהו איז מקריב
תמידין, ער האט געזעהן עין בעין - אין פרשת אמור ברענגט ער עס (בייטב לב) - ער האט געזעהן עין בעין [ווי]
אליהו איז מלובש, ער שטייט מלובש בבגדי כהונה און ער איז מקריב תמידין ומוספין, ער (בייטב לב) ברענגט
נאָר בקיצור די מעשה, [אָבער] ס'איז געוועזן די מעשה, ער האט אַמאָל געזאָגט, אינמיטן שמונה עשרה איז אים
איינגעפאלן, ס'איז אַ יומא דשוקא געוועזן, האט ער געטראכט, אליהו שְׂכִיחַ בְּשׁוּקָא, ער קויפט תמידין
ומוספין, האט ער אינאין געהאט פאָרוואָס איז אים דאָס היצט איינגעפאלן אינמיטן די שמונה עשרה, האט ער
פאַרשטאַנען אז ס'איז אַן עת רצון ער זאָל עס זען, האט ער מתפלל געוועזן און ער האט עס געזען וכו'.

ער וועט זיין דער ערשטער מְבִשֵּׁר וואָס ער וועט קומען [מבשר זיין די גאולה], וועט אויך נאָך [זיין גביא לְבָדִי], דעמאָלטס "בתחילת" בואו [וועט ער אויך נאָך זיין דער איינציגער נביא, ער וועט מיטקומען [בעת הגאולה] - שטייט¹² - לְטָהֳרָם. אָבער [אפילו] פריער איז ער דאָך שכיח, ער איז דאָך איינער וואָס ער איז שכיח, ער קומט אַלץ, און ער ברענגט אַסאך יְשׁוּעוֹת, אפילו ווען מ'זעט נישט. אליהו איז שְׂכִיחַ בְּשׁוּקָא, ער קויפט דאָך גאָר - שטייט דאָך - תְּמִידִין ומוֹסָפִין אין א יוֹמָא דְשׁוּקָא, כדי מ'זאָל מְקָרִיב זיין קְרִבְנוֹת, וכדומה די אַלע ענינים. 'דעס' איז דאָך נאָך, דעס איז נאָך ווייטער דאָ, אפילו מ'זעט נישט.

קלט

איבערדעם האָט די נְבוּאָה האָט געזאָגט וְנוֹתַרְתִּי אָנִי נְבִיא לַה' לְבָדִי, ער איז געבליבן דער איינציגער נְבִיא. ער איז פֿוֹתֵב זְכוּיָתֵהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל [בכל דור ודור]¹³, איז ער דער איינציגער געבליבן¹⁴.

¹² במשנה עדויות (ח, טז) וישר השירים רבה (ד, כט), ועוד.

¹³ כמבואר בסדר עולם (פרק יז): בשנה השנית לאֲחֻזָּה נגנז אליהו, ולא נראה עד שיבא מלך המשיח, ונראה ונגנז שניה, ואינו נראה עד שיבוא גוג ומגוג. ועכשיו הוא כותב מעשה כל הדורות כולם. ובויקרא רבה (לד, ח): לשעבר היה אדם עושה מצוה והנביא כותבה, ועכשיו אדם עושה מצוה מי כותבה, אליהו ומלך המשיח, והקב"ה חותם על ידיהם, כההוא דכתיב (מלאכי ג, טז) אֲנִי נִבְרָוּ וְיָרֵא ה' אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ וַיִּקְשְׁבוּ וַיִּיָּשָׁעוּ וַיִּתְּבֵהוּ וְגו'.

ובזוהר חדש (נח, במדרש הנעלם כז): אָמַר רבי אֶלְעָזָר, אָף עַל פִּי דִּיהִי צִדִּיקָא רַבָּה מְכַל עֲלָמָא, וַיִּימַר בִּישָׁא קָמִי קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, אִי דְלִטּוּרִין עַל יִשְׂרָאֵל, עוֹנְשִׁיהָ סִגְיָא מִן כְּלָחוּן. וְלֹא אֲשַׁכְחָנָא צִדִּיקָא טָבָא כְּאַלְהֵהוּ בְּכָל דְּרָא, וּמִשּׁוּם דְּאָמַר דְּלִטּוּרִין עַל יִשְׂרָאֵל, דְּכָתִיב (מלכים א' יט, י) כִּי עָזְבוּ בְּרִיתְךָ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת מִזְבְּחוֹתֶיךָ הָרְסוּ וְאֶת נְבִיאֶיךָ הָרְגוּ בַּחֲרֹב, בִּיה שְׁעָתָא אַבְאִישׁ סִגְיָא קָמִיהּ וכו'. תָּא חֲזִי מַה כְּתִיב בִּיה (שם, י) וַיִּבֶט וַהֲנִה מְרַאשְׁתֵּיהּ עֲגַת רְצָפִים. מַהוּ רְצָפִים. אָמַר הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, כִּדְרִין יָאוֹת לְמִיכַל, מֵאַן דְּאָמַר דְּלִטּוּרִין עַל בְּנֵי.

אָמַר רבי אֶלְעָזָר, מֵאִי דְכָתִיב (שם, ח) וַיִּלָּךְ בְּכַח הָאֱמִילָה הֵחָא אַרְבַּעִים יוֹם וְאַרְבַּעִים לַיְלָה עַד הָרַח הָאֱלֹקִים חָרַב, וְכִי בְכַח אֱמִילָה עוֹנֶת רְצָפִים עוֹל כּוֹלֵי הָאִי. אֶלָּא אָמַר רבי אֶלְעָזָר, הַשְּׁלִיף הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא דוּרְמִיטָה (=שִׁינָה) עַל אֲלִיָּהוּ, וְהָרָאָהוּ עוֹנֶת רְצָפִים דְּמִשָּׁה, דְּכָתִיב קָמִיהּ אַרְבַּעִין יָמִין וְאַרְבַּעִין לַיְלָה, וּמִכְדִּין דְּהוּהּ תַּמָּן, עָבְדוּ יִשְׂרָאֵל יַת עֲגָלָא. וּבְגִין דְּהוּהּ אַרְבַּעִין יָמִין וְאַרְבַּעִין לַיְלָה דְּלָחֵם לֹא אָכַל וּמִנָּה לֹא שָׁתִי, לֹא אַעֲדִי מִתַּמָּן עַד דְּמַחֲל לַהוֹן קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. אָמַר לִיה לְאַלְיָהוּ, קָך הוּהּ לָךְ לְמַעֲבָד. ועוד הוּהּ לָךְ לְמַחְזִי דַּאֲיִנוּן בְּנֵי דְחִיקָמָא דְקָבִילוּ אוּרִייתִי בְּטוּרָא דְחָרֹב. וְדָא הוּא דְכָתִיב וַיִּלָּךְ בְּכַח הָאֱמִילָה הֵחָא אַרְבַּעִים יוֹם וְאַרְבַּעִים לַיְלָה, דְּחִזָּא עֲנִינָא דְמִשָּׁה דַּאֲשַׁתֵּיהּ קָמִיהּ אַרְבַּעִין יָמִין וְאַרְבַּעִין לַיְלָה, וְעֲנִינָא דִישְׂרָאֵל דְקָבִילוּ אוּרִייתָא בְּטוּרָא דְחָרֹב, וְדָא הוּא דְכָתִיב עַד הָרַח הָאֱלֹקִים חָרַב.

אָמַר רבי יִצְחָק, לֹא זֶה אֲלִיָּהוּ מִשָּׁם, עַד שְׁנִשְׁבַּע לִפְנֵי הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, לְהוֹרוֹת זְכוּתוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל תְּמִיד. וְכָל מִי שְׁעוֹשֶׂה זְכוּת, הוּא מְקַדֵּם וְאוֹמֵר לִפְנֵי הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, כָּךְ וְכָךְ עֲשֶׂה עֲכָשִׁיו פְּלוּנִי. וְאִינוּ זֶה מִשָּׁם עַד שְׁיִתְּכֵבוּ זְכוּתוֹ דְּהוּאָא גְבָרָא, דְּכָתִיב (מלאכי ג, טז) וַיִּתְּבֵהוּ סֵפֶר זְכוּרֹתָיו לִפְנָיו.

ועיין במהרי"ל (מנהגים, הל' שבת): מהר"ש אמר, מה שנוהגין לומר פסוקי דאליהו וזמירות המיוסדים על שמו במוצאי שבת, היינו משום דאיתא בתוס' דבמוצאי שבת יושב אליהו וזכור לטוב תחת עץ החיים וכותב זכותיהם של שומרי שבת.

ובמהחזיק ברכה בהחיד"א (או"ח סימן רצט, קונטרס אחרון אות א): המנהג להזכיר אליהו הנביא וזכור לטוב [במוצאי שבת], ויש מי שאומר פסוקי אליהו. ועיין מה שכתב הרב החסיד בעל זקוקין דנורא בהקדמתו. וכתבו ז"ל להטעם דאליהו וזכור לטוב במוצאי שבת יושב תחת עץ החיים וכותב זכויות ישראל, וכמו שכתבתי לפנים סימן תצ"א. ועיין מה שכתב הרב אליהו רבה לעין בסיון רצ"ה ס"ק ט'. ועיין עוד טעם שכתבתי לפנים סימן תר"א בס"ד.

¹⁴ ועיין בזה בס"ג משפטים שקלים תשכ"ו, ונדפס בטיב לכב משפטים (עמוד תנ"ד), וז"ל: עוד בחינה פירשו בספרים הק', שאליהו הנביא התנבא רמזו בזה על העתיד. להנה בבית שני כבר פסקה נבואה מישראל, אבל מצינו כמה פעמים בדברי חז"ל שהיה אליהו מתרחש להו, ואבא באת כבר היה אליהו הנביא לבדו, שלא היו

קמ

ההמשך בענין דוד המלך

על כל פנים איז דאָס אַלעס וואָס ס'איז געבליבן [הוא מכח הנביאי ה' שבדורות הראשונים, כגון דוד המלך ואלהיו הנביא], איז דאָס געבליבן אַ נצחיות.

קמא

איבערדעם דוד המלך האָט געזאָגט, ער האָט געקוקט [על דורות העתידים, ועל זה אמר] חֲשַׁבְתִּי דְרָכַי, [לילך ולחפש עצות שונות האריך לתקנם].
[ושוב] האָט ער געקוקט וְאֶשְׁיבָה רַגְלִי אֶל עִדְתִּיךָ, 'אָזוּיפִיל' איז [נאָךְ] געבליבן, דער בית הכנסת און בית המדרש, דער כַּח הַתּוֹרָה וּתְפִילָּה^{צח}, וואָס מ'קאָן [דאָרט] עפעס זוכן [וויאזוי] מ'זאל צוקומען צו אַ נְקוּדָה שֶׁל אָמֶת.

קמב

דער בורא כל עולמים זאל העלפן:
מ'זאל די זכיה האָבן מ'זאל מְתַקֵּן זיין עֲרוּנוֹתֵינוּ.
מ'זאל זיך מְדַבֵּק זיין אין הקדוש ברוך הוא, וּבְתוֹרָתוֹ הַקְּדוּשָׁה.
מ'זאל זוכה זיין צו גיין בְּדֶרֶךְ הָאֱמֶת, וּבְדֶרֶכִי אֲבוֹתֵינוּ הַקְּדוּשִׁים.
ס'זאל זיין וְתַחֲזִינָה עֵינֵינוּ, מ'זאל מיר די זכיה האָבן צו זען נאָךְ די יְשׁוּעַת יִשְׂרָאֵל.
מ'זאל זיין 'באַטייליגט' בִּישׁוּעַת כָּל יִשְׂרָאֵל וְשִׁמְחָתָן.

היצט איז דאָךְ די טעג, וואָס ס'איז אַ הֶכְנָה צו מֵתָן תּוֹרָה.

בָּאוּר פִּנְי מֶלֶךְ חַיִּים (משלי טז, טו).

וַיֹּאֶר עֲלֵינוּ אֹר הַתּוֹרָה, בָּאוּר וַיִּתְּבַר שְׁמוֹ.

בישועה שלימה ואמיתית, ובהתגלות כבוד שמים עלינו, במהרה בימינו אמן.

עוד נביאים בעולם כלל. ועל אלו הדורות נתנבא, על זמן שפסקה הנבואה ולא נותר עוד נביא וזולתו. ולזה אמר אני נותרתי נביא לה', ואמנם אז היו עוד נביאים, ולזה לא אמר "נותרתי לבדי" נביא, אמנם אחר כך אמר [נביא לה'] "לבדי", שרמו בזה על שפלות הדורות, שיהיו זמנים שלא יהיו כלל נביאים לישראל, ואך הוא בלבדו ישרא.

והנה ידוע כי אליהו הנביא היה מתגלה להארי"ה הקדוש, ולהבעל שם טוב הקדוש, וגם אחר כך לתלמידיו הקדושים, ואפילו אותם שלא היה להם גילוי אליהו ממש, מ"מ היה להם השפעת הדעת לכוון אל האמת על ידי אליהו, על ידי שהודיע להם שורשם, ומשם נשפע להם דעת אמיתי, והכל היה על ידי אליהו הנביא, כמו שכתב הזקוקין בהקדמה לפירושו על התנא דבי אליהו, שהתפלל שיהיה לו השפעת הדעת ע"י אליהו הנביא, אם לא יזכה שיתגלה אליו.

ובעוה"ר עתה חסרנו כל אלה, והמה הלכו למנוחות ואותנו עובד לאנחות, והאמת נעדרת. ואותן הצדיקים שהיו מקבלים השפעת הדעת על ידי אליהו, היו מקושרים עכ"פ עם אליהו הנביא, וגם היו מקושרים עם צדיקים הקודמים. ודכירנא כי כשהיה אבא מארי [הקדושת יו"ט] זלה"ה מְדַבֵּר מצדיקים הקודמים "פלעגט ער ממש אַרויס פון די פֿליס". השם יתברך יעזור שגם אנחנו יהיה לנו קצת הרגשה [מזה].

^{צח} שזאת הוא עיקר כלי זיינם של ישראל, וכמבואר לעיל בהדרוש.